

46791 ^{КВ24Н3}
7.120.

ТОВАРИСТВО
УКРАЇНСЬКИХ ЕКОНОМІСТІВ В Ч. С. Р.

Число 3.

[33(062)]

УКРАЇНСЬКИЙ ЕКОНОМІСТ

НЕПЕРІОДИЧНИЙ ЗБІРНИК.

III

ПОДБРАДИ. 1930.

НАКЛАДОМ Т-ВА УКР. ЕКОНОМІСТІВ В Ч. С. Р.

ФІЛОСОФІЯ Й НАУКА НА РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ.

/ In margine 1 з приводу збірника "Войовничий Матеріаліст" / *)

- Tous les genres sont bons,
hors le genre espagnol.

Voltaire.

- Вольфовизм є непогрішний та інквізиторський і саме тому не має нічого спільного з науковою філософією. Наука так само як демократія - є немислима без свободи.

Т.Г.Масарак.

Читачи чималий перший збірник "В.М.". /386 ст великого формату", що є органом філософсько-наукового т-ва "Войовничий матеріаліст України", а крім того має ще охоронку марку "Укр. Інституту марксизму-ленінізму" - мені раз-у-раз доводилось згадувати риченаредених відомий афоризм автора "Candide" та "Enfant prodigue."

Дійсно для сучасного європейського читача ця лектура така нудна, як читання звітів про схолястичні дебати середньовіччя, або полемік отців церкви і кравих теологів давноминулих часів з приводу тих чи інших ортодоксальних догм або сакральних текстів. Вже самий заголовок цього збірника - "Войовничий матеріаліст" - викликає нимохіть певні церковні спогади, саме: "ecclesia militans" і явно дисгармонує з підзаголовком - "філософсько-науковий збірник". Во справжня наука не воєє, а переконує і удоводнює. Воєють секти, церкви, партії,

*) ВОЙОВНИЧИЙ МАТЕРІАЛІСТ - філософсько-науковий збірник. ч.І. Держ.Вид.України. 1929 р.

фракції того, справжня наука є об'єктивна і толера
нтна, скептична і ніколи не зарозуміла, нарешті,
завжди сутовирозуміла, знаючи добре загально відоме
- *«хата мшаник est»* - і не претендуючи тому
ніколи на 100 %-ву вірність своїх припущень чи
тверджень. *«Qui sava-je?»* скромно питає Монтезь.
Одні з величів античної філософії - **С о к -
р а т** - дуже критично ставився до себе... Справжня
наука знає, що не має абсолютних і вічних правд роу
tous les temps et pour tous les peuples. *«anta rei*
а отже все міняється, - стало порябливчесь, людсь
ке наукове знання. Ваяться й руйнуються підвалини
вчорашньої точної науки. Хитається у своїх оснорак
сьогоднішні наукові аксіони, щоб дати місце новим
гіпотезам, можливо завтрашнім гме новим науковим
тезам і твердженням. Справжня наука є універсальна
хоч дуже криві вляхи її дотеперішнього розвитку,
хоч не раз вона утилітарно використовувалася і ви
користоруеться ад цим спеціяльних інтересів:
расових, релігійних партійних, національних, полі
тичних і т.д. Не можна заперечувати, що наука най
більше зневажвається для к л а с о в и х потреб,
але є смертним гріхом супроти неї підносити цю іс
торичну аномалію до ступеню якогось зазізного зако
ну людського розвитку і поступу.

Наука справжня мусить бути позакласова і над
класова, у найгіршому разі - аklasова, бо інакше
їй принаде сумна роля середньовічної філософії, що
була *«ancilla theologiae»*.

Я знаю добре, що по той бік радянського кордо
ну такі думки тавруються як буржуазні забобони, або
соціал-фашистичне зрадицтво. Во там відношення до
науки є суто і вузькопартійне, сабо на 180° зов
сім протилежне.

Кілька дальних цитат красномовно зілєструє
надмірне захоплення прихильників **«В.М. м а р к с и
з м о м, о ч е н н я»**, в ольшеницькій інтерпретації
цієї доктрини.

*«А до найбільш науковою, найбільш прогресив
ною, революційною, найбільш свободною філософією,
найвищим оформленням розвитку вільної людини є мар
ксизм, то й сучасна українська філософія може піти
і розвиватися на вляхові розвитку марксістської фі
лософії взагалі»... /стор. 121/.*

Ці речення із статті п. Галина про *«Відомі
грантовку укр. філософії»* - може бути наведено у

кожному підручникові граматики, як класичний зразок суперлятивної декларативності. В устах вождя х матеріяліста воно трохи дивує своїм переборщенням ентузіазмом, що може кваліфікуватись, як свого роду замаскований ідеалізм у трактуванні деяких лівих доктрин.

Або ось інший приклад стихійної марксomanії серед радянських філософів та вчених.

Пронагатор марксизму в ... медицині п. С. Генес, автор оригінального нариску: "Марксістська думка в медицині" - констатує:

- "Марксизм у нас державна доктрина. Марксістську методологію вчені СРСР повинні засвоїти, вона бо одна дає можливість на підставі вивчення природи, що існує об'єктивно, робити найбільшчі до дійсності висновки". /Стор. 239/.

Трохи нижче цей автор додає:

- Є ще одне зауваження: марксістська атмосфера в СРСР змушує і не марксистів стихійно ставати на марксістський шлях у досліджуванні явищ. На той самий шлях стають стихійно у своїй повсякденній праці просто сумлінні вчені - ті, що не бояться робити послідовні висновки з вивченого об'єкту".

Колись обов'язувала девіза: *cujus regio - ejus religio*. Сьогодні в СРСР - воно політично трохи змодифіковано і звучить: чия влада - того партія та її доктрина, зрештою також *sui generis* віра.

Колись чимало протестантів, дисидентів і просто еретиків - "стихійно" вертали на лоне ортодоксального католицизму. Були однак і такі, що воліли іти на костер або де вже відріклись своїх філософських блудів, покидаючи заступок святої інквізиції - казали так, щоб їх було чути Ерих ал шове!

В СРСР на пострах інакомислящих, правда, не палять, але, як видно з відділу "трибуна" у реферованому тут збірнику, їх програмово цькують, попереджають у різних філософських збаченнях, ухилах, блудах і т.д. - з віртуозністю інквізиторського допиту, весь час пристаючи до них із запитом: як віруси у науку доктрину - ортодоксально чи еретично?

Чудово це ілюструє приклад проф. Семеновського який у правовірних визнавачів "В. М". був під вакидом науково-філософського саботажу і мусів прилюдно вислухати безліч запитів з цього приводу. Осб

деякі з них.

"Тут нам тов. Степовий прекрасно розказав, які то були "діла", проф. Семковського, та чого він навчив своїх учнів, та з ким він пліч-о-пліч ішов"... /стор. 337/.

- "Ми ставимо, - говориться далі, - /ст. 339/ питання руба і прохаємо проф. Семковського дати на нього точку і ясну відповідь: чи є правди-ва філософська лінія Акселя рода чи ні?"

І знову хочеться сказати: колись там у сутінку того самого Кремля в часах розколу православної церкви в Москві одні других питали: як хрестися - двома чи трьома перстами? Або як і через яке "І" писати імя Христа?

А сьогодні агенти большевицького "В.М". із самопевним апломбом заявляють, що "ні у Москві, ні у Харкові підкони під діалектичний матеріалізм не знайдуть і не можуть знайти собі співчуття серед марксістських наукових /і/ кругів нашого суспільства" /Стор. 336/ і тому еретичному проф. Семковському рекомендують "чітко, одверто і ясно відректися від свого філософського минулого, що його Ленін і назвав "вопіниним зверненням марксизма" /338/ та не залишуватися на "еклектичній, поміркованій, плутаній, серединній позиції", що є позицією "безпросвітньої, гнилої середини" /326/. Видно, що інцидент з проф. Семковським, поимно "епідемічного, мовляв, заохочення у СРСР ленінським "марксизмом" не є якимось виїмковим випадком. Масться вражіння, що цей сектансько-церковний, псевдо науковий фанатизм є типовою появою по той бік радянського кордону у сфері навіть чисто інтелектуальної праці, бо, напр., в кінці цього ж збірника листування і контроверза з приводу рефлексології між д-ром Поповим, проф. Протопоповим і прихильниками так зв. харківської рефлексологічної школи - є не менш яскравим ілюстрацією явно ненормальних відносин під цим оглядом в СРСР.

Тема болюча і можна було б про неї багато писати. Обмежуся лише кількома загальними увагами і висновками.

Констатую: атмосфера для дійсно наукової праці там очевидно нездорова і малосприятлива /деякі фанатичні агенти волюнтаричного матеріалізму, не знати свідомо чи неосвідомо, плутають весь час філософію з чепукофією/

Во не має головної передумовини для неї, - себто свободи наукового досліджу, хоч про це іноді згадується; напр., проф. Протопопов у своєму листі каже: "в науке не может принятися насилье и каждый сотрудник имеет право на самостоятельность".

Аксіома - або може ні? Однак спробуйте в СРСР працювати науково, не присягаючи на отртодоксальний "марксизм" або діалектичний матеріалізм і ви одразу опинитесь у небезпечному таборі наукових саботажників, станете "мажорним ідеалістом", "дипломованими лакеями попівщини" тощо, бо фактично вся філософія крім лєнінського "марксизму" є в країні "пролетарської диктатури" на індексі: вона просто заперечується, як не наукова, як буржуазний забобон і т.д.

Одєн філософський книж з там-того боку зі зворуничою лєнідарністю констатує: "сучасні дні не знають європейської філософії" /стор. 64/. Надіється, що він опрацює червоне і діалектичне видання шпенглеровського "Untergang des Abendlandes".

Доречі, волячі матеріалісти з під "молота і серпу" у своїй європеїфобії не добачають, що вони підсвідомо впадають у хронічне європожерунство старого московського славянофільства, яке так само гелінавіділо "гнилий захід" - правда, філософські стоячи на цілком протилежних позиціях. Цікаво, що між більшовиками і славяно-шестовсьакою ідеологією є ще і друга спільна точка: це - п о л і т и ч н и й м е с і я н і з м - віра у специфічне своє призначення. Можна це зрозуміти у Москві. Там політичні кольори можуть бути ті чи інші, але національна стихія залишається та сама. Але чому Харкову - хоч би і радянському - бездумно маніпувати цю чужу і ворожу собі "політичну грамоту" - певно і сам Аллах цього не відає.

Про марксизм говориться далі. Але і тут вже слід констатувати, що коли може бути мова про його "вопнящее извращение", так л е н і н і з м є саме класичним і зразковим цього прикладом.

Думавмо, що у "марксіівській" атмосфері совітів - перший хто задумався б, - це напевно - автор "Капіталу". Вільн ніх сумнівно, що б він апробував коли небудь більшевицьку інтерпретацію та коректуру своєї науки.

Ось саме сумом віє від цього збірника, де живі і творчі сили переважно даремно марнуються на

явно сизифову працю. Псевдоревольційна схоластика і псевдомарксистське манікитство є найхарактернішою ознакою змісту цього авангардного журналу філософсько-наукового думання і праці на радянській Україні.

Співробітники і видавці його не раз протестують проти цього закиду в схоластику; гадаючи самозвичкою, що вони є останнім словом життєтворчої і найбільш наукової філософії сучасної перехідної доби. А проте цей закид є стійкий і не в силах вони його спекатися, доки будуть невірниками своєї маніяцької доктрини, що мертвою колодою лягла поперек їх революційної праці і суспільно-конструктивних планів.

Річ зовсім не у тім, що багато де хто з них наївно розкохані у Гегелі і, табуруючи заклик "Zurück zum Kant", як філософське збочення; рівночасно пропагують дуже сумнівну девізу - "Zurück zum

Hegel", в якому добачають архимедизм діалектики, тої діалектики, яка є їхньою єдиною любов'ю, що вляв, чарівним ключем, що відчиняє всі скарби науки і філософії!

Ні; лике у тім, що червоні філософи - агенти Леніна - своєю філософською і методологічною мономанією вбивають живі і творчі теорії, стараються затримати їх у стані якоїсь перманентної анабіози, або муміфікуючи певний давно вже пройдений етап їх розвитку. Во такє справді археологізує є відношення більшовицьких партійних філософів і вчених, напр., до марксизму.

Іноді народжується просто питання; чому вони причепилися до марксизму, коли мають свій х і м і з м, котрий зовсім і під кожним оглядом може заспокоїти їхні філософсько-наукові аспірації? Чому вони гадають, що лєнінська інтерпретація марксизму є єдино вірна і що лише цей ідеолог більшовизму мав монополійний патент на правдиве розуміння наукової теорії і світогляду автора "Канітаку"? Як науково, а не партійно-політично можуть вони заперечувати авторитет під цим оглядом інших дослідників марксизму, як Каутський, Берштайн, Вандервельд, Бауер і т. д.?!

Чому вренті вони гадають, що у наш час, коли майже нічого не залишилось непохитного з наукових надбань середини минулого століття, тільки наука Маркса і Енгельса є все це не погрішана, не потребує тому корективів, з огляду найкращих у філософсько-науковій праці Леніна?!

Чи лєнізм дійсно є логічним продовженням і доповненням марксизму, а не скорше його звуженням і обмеженням? Чи, скажім, відношення лєнізму до марксизму не нагадує, напр., відношення вайсманізму до дарвінізму у біології?

А далі - чи р е в і з і о н і з м не є природним еволюціонуванням марксизму чи лєні - нізм? Чи перлими ревізіоністами не були самі автори марксизму наприкінці свого життя, коли взяли, напр., життя Енгельса з 90-х років, де взаємовідносини між базом і надбудовою вирінуються навздо в напрямі обмеження економічно-моністичного розуміння історії, або дякування Маркса з 70-х років де припускається можливість перебудова існуючого суспільства в напрямі соціалізму шляхом д е м о - к р а т и ч н о г о п а р л а м е н т а р и з м у а не конче і неминуче через революційну диктатуру пролетаріату, бодай для деяких країн, як, напр. Франція, Америка, Англія, Голландія?!

Чи лєнізм, як політична ідеологія є дійсно втіленням як найортодоксальнішого марксизму і чи у ньому не при марксистичної фразеології, не переважать де у чім традиційні впливи питомого російського революціонізму /конкретно - бакунізму і на - віть нечашевщини, скажемо у практичній політиці/?.

Маркс вже за життя мав непримиримости через те, що до нього за адентів зголошувались іноді прихильники, від яких він мусів прихильно зрікатися, інакше, що коли вони марксисти, то він не Маркс.

Здається, що власне до цієї категорії йому до велося б зарахувати багатьох більшовицьких "марксистів", як шоб він як тенер і мав наочно побачити ту знамениту "диктатуру пролетаріату", під якою перебуває більше десяти років ССРСР, не згадуючи вже про те, що він та Енгельс легко могли опинитися на більшовицькому індексі, як соціал-зрадники а Іа Каудакій та інші сучасні ідеологи європейського марксизму... Словом, треба бути зовсім некрітичним та стояти на позиції *Сіце о quia absurdum* шоб не бачити соціологічної і філософської кризи ортодоксального марксизму.

Вже більше ніж перед 30-ма роками Масарик діагнозував про кризу у відомій своїй монографії "Sociální otázka" /суспільне питання 1898/, констатуючи наприкінці II, що ця "криза марксизму не є лише справою п а р т і ї, але є справою сучасної науки та філософії" /Стор. 70I/.

В цій праці Масарик підкреслив основні негативні риси ортодоксального марксизму: отже той "сектанський абсолютизм, сектанський доктринаризм" /609/, "сухий утопізм" /там-же/ та філософський еклектицизм /610/, додаючи до цього, що "неточність, дилетантський еклектицизм марксістський не може добре впливати, а ні на розум, а ні на серце" /607/.

"Матеріалізм і механізм марксістський є фанатично вузькі та дрібязкові" /там-же/.

"Філософська трагедія марксизма - каже він - /Стор. 604/ полягає саме в тім, що новим ідеалам і прамуванням хочеться служити старими думками; **п е р е в о р о т і р е в о з в'я з і я** не є завжди творенням нового. У революційній філософії Маркса є старий абсолютизм, супроти якого сам Марко встав політично."

На передодні просвітньої війни цей самий автор у своїй славетній праці "Русько а Кучора" /I/, признався до соціалізму, але рішуче відкидаючи комунізм, з жалем констатував: "марксистичну ортодоксію та її філософську і наукову неплідність" налячеб вікуносько передбачаючи майбутній ленінізм з його воєнним матеріалізмом.

Розуміється все це мало силу і досі та передовсім стосується до більшовизму. Зрештою цілком марно, бо їх комуністична сібілія починається сакральною антифонов: "на початку була партія" - ... а філософія та наука прийшли вже потім, щоб плентатися десь у хвості парткерівництва.

Ще пару цитат з Масариків а проговора **б о л ь ш о в и з м у** та у зв'язку з тим, що про це було сказано попередку.

Масарик рішучо заперечує тотожність ленінізму з марксизмом.

У своїй парламентській декларації 28.X.1919 р він казав: - "Ленін проголошує свій комуністичний програм за справжній марксизм. Але Ленін помиляється. У Маркса було кілька стадій його соціалістичного розвитку. Треба розрізнити два марксизми. Є марксизм революційного року 1848, комуністичного програму та I-го тому "Капіталу". У другій своїй стадії Марко зрештгував з революційності своїх молодих років та прийняв еволюційне становище; як вреті Енгельс казавовго перед своєю смертю цілком і дослівно зрікається революційності".

Трохи далі у **п р о м о в і** Масарик казав: "одним словом, я не бачу у російським більшовизмі

справжнього марксизму і оскільки це марксизм, то це є скорше запереченням марксизму, ніж його отверженням, як взагалі ця війна та її наслідки, мені здається не є виправданням марксизму, але його запереченням.

Вренті у своїй статті "Слов'яне після війни" /1923/ президент Мадарки знову говорить про більшевизм та констатує: "Більшевизм ані до теорії, ані до тактики не є марксистичним. Більшевизм певно має деякі елементи марксизму, але є більше мініанічною бланкізмом, синдикалізму та анархізму; є куди більше бакунівським, ніж марксовським."

Там-же російського більшовика він так яскраво характеризує: "Більшовик - це російський монах, подражений і збентежений фазрбахівським матеріалізмом і атеїзмом".

Редакція збірника "В.М." мала б це цитувати поставити епіграфом до свого журналу.

Але вернемося до раніше тут висловлених думок і уваг.

Ані одна з великих соціологічно-філософських концепцій XIX ст. не встояла перед новітніми надбаннями сучасної соціології. Геніальні системи основоположників цієї молодої науки О. Конта і Г. Спенсера - обидві і переважно належать вже до її історії. Вириняє природне питання: чому ж тільки ортодоксальний марксизм мав би лишитися по за вливом часу і по за критикою новітніх надбань модерної соціології?

Ніхто не заперечує епохального значіння цієї доктрини для суспільних наук взагалі, а для економіки з'окрема. Але тим більше вказаним є критикам до ортодоксального марксизму, тим необхідніша є ревізія його основ згідно з новими здобутками в царині суспільної історії та історичної соціології. У цьому саме і є наукова заслуга всіх ревізіоністів марксизму і завдячуючи їм марксизм живе, а не животіє. Тому нагадаю і лайка на їх адресу з боку співробітників збірника "В.М.", є об'єктивно безпідставні, а виправдується тільки партійним їх фанатизмом. Навіть Г. К у н о в, - якому чи не найбільше дістається, не заслуговує цього, бо по-літично можна і слід з ним непогоджуватися, але об'єктивно тяжко заперечити значіння його соціологічних дослідів навіть і у питанні про державу за що його найбільше лайють більшовики. Зрештою,

цей автор так само препарує первісний марксизм від імені власної доктрини, як Ленін большевізував його ультра-революційним робом.

Нарешті і все це творчий марксизм без допомоги ревізіоністів можливо був би уже на цвинтарі історії науки. Адже марксизм не є універсальною наукою поза часом і простором, як про це можна було б робити висновки з неюфітського ентузіазму большевицьких "марксистів".

Навіть розвиток капіталізму суттєво відхиляється від марксистської прогнози, виявляючи більше живучості і здібності пристосовуватися та перетворюватися згідно з новими реальними обставинами.

Властиво ані одно з первісних догматичних тверджень марксизму не встояло досі непохитно. Во славетна теорія "класової боротьби" у світлі модерних соціологічних дослідів зовсім не вичерпує до дна суспільної динаміки й в ортодоксальній своїй інтерпретації не є позбавлена чималої домішки революційної містики та ідеологічної метафізики.

Або теорія "концентрації капіталу" та прогресивної пролетаризації має багато де в чім заперечується новочасним господарським розвитком скрізь і зокрема в Америці.

Я вже тут не згадує, про цілком хибне розуміння корифеями наукового соціалізму **и а д і о н а з ь н о і** проблеми, зв. неісторичних народів і зокрема слов'янських. Їх тенденційні соціологічні прогнози під цим оглядом були почасти вже скореговані ще за життя Маркса та Енгельса і примусили згодом марксизм основно зревідувати своє відношення до цієї палкої та болючої справи. /Має на думці основні і керельні праці Вауера та Реннера потім Кавтського. Порівн. цікаву критику марксизму під цим оглядом у праці В. Левинського: "Соціалістичний інтернаціонал і поневолені народи"/.

Зрештою знову звертає на це увагу, бо з большевицького боку це рішуче заперечується: наука Маркса у своєму розвитку не була цілком одноманітна і простолінійна. Бодай дві фази слід у ній відмітити: початкову - сутореволюційного напрямку під впливом Франції - з "комуністичним маніфестом", як найяскравішим ідеологічним її висловом і кінцям - після довшого побуту в Англії і після поразки французької комуні - коли автор "Капіталу" припускає також можливість суспільного трансформізму ще краще революційним робом хоч би для деяких економічно

культурно і політично найбільш розвинутих країн.

Ці деякі розходження між життям і марксистською теорією - є зовсім природні та зрозумілі. Адже соціологія, як наука, виробляється донедава у наші часи. І найбільш геніальні соціологічні концепції XIX ст. - при всій своїй науковості - не встали були досягнуті мабуть об'єктивно точних наук. Марксистам вивав з них найбільше життєздатності, але й він, як наукова доктрина у наше століття міг перейти лише з чималими поправками і доповненнями, завдяки ревізіонізму.

Повторюю: все це нормальне і зрозуміле. Незрозуміле і шкідливе є замовчування цього природного факту, як це робить більшовізм, марно гальванізуючи все віджитий ортодоксальний марксистизм.

В цьому було чимало соціологічного сміху і свого роду алгебраїзму. Новітній дослідник історичного матеріалізму Н. Зас /*Por. його matérialisme historique et interprétation économique*

de l'histoire Париж, 1928/, - праця якого може викликати багато заперечень і критичних зауважень, безсумнісно має рацію, коли каже: "La réplique est beaucoup plus complexe que ne se l'imagine K. Marx" і як що він називає автора "капіталу" і д е о л о г о м, підкреслюючи цим певні ідеологічні моменти в науці К. Маркса, - то і це не є так парадоксально, як могло б видаватися зі становища марксистської ортодоксії а Іа Ленін.

Вандорвелд у передмові до свого роду антології з праць К. Зореса, яка наприкінці минулого року вийшла у збірці: "Суспільні реформатори" - не без радії каже: "Було слушно сказано, що Маркс був найбільшим ідеалістом свого часу. Хто цього не спостерігає - нічого не розуміє з його думки. Але у Маркса ідеалізм ховається, для собі вигляд безчутливості, часом вибухає блискавкою бунту. Маркс хоче бути тільки науковим і борониться з якимсь майже примітивним соромом проти признання, що він є релігійний?....."

Кінець цієї цитати, розуміється викличе у левих нірваньких "марксистів" - Лютий глум. Маркс і релігія - наявна блюфемія! А проте суспільний і революційний месіанізм науки Маркса має наявні ознаки релігійності, так як і культ Леніна після його смерті серед правобірних більшовиків набуває іноді і де-не-де характеру релігійної ідолотрії. Цього не зрозуміють агенти "Б.М.", бо їх партія саме ве-

до хрестовий похід проти релігії, замість того, щоб боротися з політичним клерикалізмом і церковщиною; забуваючи, що релігія, як фактор суспільного розвитку, ще не вичерпана вщент і не знати чи взагалі коли небудь вичерпається до дна; у крайньому разі тільки зметаморфізується. Ясно тому, що жадними декретами чи навіть революціями не можна її нараз скасувати.

Я згадує тут про замаскований може ідеалізм Маркса тому, що ця властивість людської істоти є на суворому індексі в СРСР і що прихильники "В.М." виголосили їй війну на життя та смерть, не відчувачи навіть того, що їх матеріалістичний ентузіазм та стихійний культ **д і а л е к т и к и** є власне так свого роду ідеалізмом, так мовити, **і х е б о у к а**

Діалектика - це Дувльцієна большевицького Дон-Кіхота. Весь збірник "В.М.", про який тут мова є це свого роду апологія і панегирик діалектичного методу в науці. "Діалектичний матеріалізм - читаємо у цьому збірнику /стор. 62/ - є філософія переможного пролетаріату, філософія диктатури пролетаріату". А присяжний бард ІІ п. Гонікман - у філософському делірії формує своє відношення до неї по-большевицьки просто і руба: - "Даймо викінчену систему діалектики!" /стор. 26/. Інші знова автор радить - "піти діалектичними "походом" у природознавство" /стор. 15/.

Я обмежуєсь цими кількома цитатами для характеристики заохплення прихильників "В.М.". - діалектиком, - чим пояснюється, між іншим, їх своєрідне гегелефізмство. Либонь на кожній сторінці цього збірнику доводиться бодай хоч раз зустрітись з цим сакральним терміном. Це саме приневолило мене взяти епіграфом до цієї статті афоризм Вольтера. Дійсно всі жемми гарні, опріч кудного. Панове з "В.М." дарують, але їх діалектоманія - неосфітєя чи казенна - занадто вже односторонньо кудна і нагадує захоплення дикунів, що у перше побачив якусь кольорову намистину або американський будиляник. Розуміється діалектика - чудова річ і кожний агент філософії мусить її знати. Але жадна всенаукова панация і невиправдує отже хрестові походи большевицьких либомудрів проти інших філософських напрямів чи течій а Іа механісти, махісти і т.д., чому власне присвячений є майже весь філософський від-

діл цього збірника; доречі, чи не найнудніший, через свій схоластично-інквізиційний характер. На рахунок цієї діалектичної маніри можна віднести до певної міри і статтю - "Марксистська думка в медицині" - з природничого відділу, зрештою однієї з найцікавіших згідно найживіших, коли відкинути згадаку маніри та не завжди доречі, а так либонь біляме з більшовицького патріотизму, покликани на Енгельса, Маркса, Леніна, чим взагалі гринуть весь цей збірник.

Ідучи цим трафаретним шляхом можна дійти у дальших томах цього видання до статей чи доповідей про "марксизм у зоотехніці", або про "значіння діалектики для техніки виривання зубів" - тощо.*)

Справді - "difficile est satiram non scribere" читачи філософську частину цього збірника, або на рафразумки відомі слова геніяльного українського сатирика, хочеться сказати: - "діалектика, розуміється, чудова річ, але нащо ламати державне кайно" У сфері діалектики для adeptів "В.М." головним авторитетом є Енгельс, який і найбільше з цього приводу цитується.

Не заперечуючи величезних заслуг у цій царині співробітника і приятеля К. Маркса, все ж таки не можна не зауважити, що і на свій час у точних науках він був лише геніяльним дилетантом і що тепер його авторитет у філософських питаннях природознавства переважно анахронізм. Цікаво тут згадати характеристику Енгельса, зроблену Масариком в його частині тут цитованій "Sociální otázka"

*) Взагалі дякує і вражає такий культ осіб у більшовиків, що вважають себе ультра-марксистами. Адже марксизм соціологічно обмежив роль героїв і одиниць в історичному процесі до другорядного значіння. Тому, напр., більшовицький культ Леніна зовсім зрозумілий партійно і політично, є недопустимим збоченням з погляду марксистської ортодоксії. У зв'язку з цим варто відмітити, що в СССР існує, наприклад, спеціальне товариство: "Ленінізм у медицині", про яке згадується у збірнику "В. М." /стор. 342/.

- "Аби я сказав усе відразу: Енгельс мені спо-
добався, - це не значить зорсім, що я не спостеріг
як в основних філософських справах він є неточний,
аж навіть поверховий, але це не так важне. Інші під
цим оглядом основніші, але нічого не варті. Енгельс
мені видається зразком філософського *selfmademan*'а
/І.с.р. 610-611/.

Не є завданням цих рядків дати докладну ре-
цензію на збірник "В.М.", про який тут мова. Лише
нагадати та з приводу нього мені хотілося пока-
зати, як виглядає філософія і наука по той бік ра-
дянського кордону.

Не можна заперечувати, що скільки є
там переводиться величезна робота у цьому напрямі.
Але, нажалі, як і с н о - значіння її наперед
звукється вузькопартійним і схоластичним трактува-
нням завдань науки і філософії. *)

Во зредукувати програмово філософію і науку
тільки до марксисту та діалектичного матеріалізму
/такий їх стан там *de facto*, хоч згадана ниж-
че резолюція бодай *de nomine* не заперує світо-
вої науки і навіть відносно неї застерігає перед
певного роду "комуванством" /р.171/ - це власне
означає свідому кастрацію вільного наукового дослі-
ду, або фактичне завішення їх на *index prohibitorum*
; проти чого більшість рішучо протес-
тує, як проти ганебного наклепу /с.112/, але це
їм не перешкоджує на дальній сторінці /113/ згаду-
вати про "диктатуру наукового матеріалізму". Розумі-
ється, що можливе одно з двох: або диктатура якоїсь
наукової доктрини, *poeta bene*, специфічно партійно
спрепарованої, або справжня свобода наукової праці.
tactique *mod* *caus* із цих двох альтерна-

тив - перша визнається більшовиками. До другої вони
відносяться з призирством, як до буржуазного консен-
су. Найкраще це видно з їх стосунку до старих авто-
ритетних вчених, до залишилися там, але не прийняли
чомусь "стигійно" на лоні червоної науки та філосо-
фії. Їх ледве толерують, як спеців, але їм докуча-
ють, з них глузують. Їх пострікають, ловлять на непо-
слідовності, як, скажемо, проф. Тимирязева; або ко-

*) Пор. про це дуже цікаву постанову В.У. парт
наради в справах науки при АН В ЦК, затверджену
ЦК В.У.А.Н. у "Вістях В.У.А.Н." 1929 р. № 7/8. стор.
17 - 25. Це свого роду історичний документ, яким
чудово пояснюється науково-філософський характер

ли і визнають їх геніяльність, як, напр., проф. Павлова, то з коментарем у скобках: "нехай він це зробив несвідомо, не виходивши із свого світогляду" /стор. 259/, для пояснення його переходу з позицій ідеалістичних на матеріалістичні у справах психології.

Не можна, розуміється, дивуватися, що до укр. емігранції та її культурно-наукової праці прихильники "В.М." ставляться з наявним і глумливим призиранням, як про це красномовно свідчить стаття П. Ганна: "Віломігранська українська філософія", - не так критична, як суто лайлива на адресу укр. наукових працьовників по цей бік кордону радянського.

Доречі, на сторінках цього збірника не раз і зовсім скунно протестується проти вживання методу лайки у науковій дискусії. Шкода лише, що червононі протестанти самі весь час порушують цю елементарну передумову наукової критики, безліч доказів чого можна знайти майже у кожній статті, опублікованій у цьому збірникові.

Такі епітети огляда як - гадина, кат, раб, льокай, приказчик буржуазної філософії чи науки на адресу наукових чи політичних опонентів - є улюбленими аргументами співробітників збірника "В.М.". Зрозуміло, трудно цьому дивуватися. в данім разі вони є лише послідовними учнями свого ідеологічного батька - Девіна, котрий ясно і залюбки вживав таких епітетів, як у цьому можна перекопатися із його нарисом: "Про значіння воєвничого матеріалізму", котрим починається реферований тут збірник.

Отже є природно, що червононі філософи і вчені дають емігранську науку та її головний осередок - Чехословаччину й Прагу /пор. ст. III/.

Тут, очевидно, більше промовляє їх політичний світогляд та партійний патріотизм, ніж науковий об'єктивізм, або послідовний марксизм.

"Прага стала гніздом різних, як найпідлітчих махінацій та інтриг проти радянського союзу - читаємо ми там - це давно відома справа; так сяк відомо й те, що не чеський нарід прийняв до себе цілу еміграцію, а чеська буржуазія і що всі ці витрати "на матеріальні і духовні потреби російської та української еміграції" дедалі важким тягарем на грудях масак Чехії; нарешті ми знаємо, що ці маси з великим нетерпінням чекають моменту, щоб поквитуватися із спелем буржуазії, як це зробили у квітні

робітниками Росії та України" /стор. III/.

Слушно какуть, що страх має великі очі. Тому більшовикам навіть на яві придивується, що Європа не має інших турбот, ніж звалити їх владу. Це може і було так, доки Європа не придивилась до них збли-зька і не побачила, що дипломатичні представники совітської унії чудово доместикуються в буржуазних країнах, а багато з них є навіть "salonfähig" ходять у ритуальних вбранях на аудієнції до короно-ваних potentatів і салютують військовим парадом з нагоди родинних подій у королівських сім'ях /Почес-на сальва радянської фльоти в італійських водах з нагоди хеньчки італійського наслідника з бельгійсь-кою принцесою/.

Зрештою Чехословацька менохитя і програмово та засадничо була проти антибільшовицької інтервен-ції з боку Європи. Головна заслуга про це належить президентові II проф. Масарикові, який, як соціолог дав належну оцінку більшовицькій революції та боль-шевицького ладу і рішуче висловився проти яких будь агресивностей по відношенню до них. За це більшеви-цькі "соціологи" при кожній нагоді обкидують його лайкою, як ворога соціалізму та замаскованого фаши-ста. З цього приводу президент Масарик у своєму звищейшому посланню з нагоди перших роковин Ч.С.Р. казав: "Зовсім іншого характеру є політична і так-тична справа інтервенції проти більшевизму. Я був і є проти інтервенції щодо Росії і Угорщини".

У своїх мемуарах "Всесвітня революція" /1925/ він знову підкреслює це а н т и і н т е р в е н - ц і й н е становиде.

Як це є держава, яка від початку аж досі захо-вала супроти СССР позицію доброзичливого нейтраліте-ту, так це Чехословацька.

Ще гірше стоїть справа з тим, що знають чер-воні вчені та філософи про тутешній комунізм. Може-мо їх запевнити, базуючись виключно на фактах і циф-рах, що вони зле знають тутешні відносини під цим оглядом і зайво переоцінюють значіння місцевої ком-партії. Числово вона, правда, все це велика, але політична питома її вага падає з кожним тижнем. Сві-домий ч-сл. пролетаріят давно вже від неї відвернув-ся; переконавшись, що політика пракського політбиро є авантурнича і катастрофічна та веде робітництво від поразки до поразки.

Доля III інтернаціонала щедрою рукою фінансував тутешню компартію, вона вдавала, що живе. Коли суб-сидії припинились, партія охляла і не в стані утри-

мати власними силами навіть свого центрального органу "Rude Pravo"

Словом, тепер фактично це партія комуністичних мертвих душ. Боюсь, що при такій ситуації, піонерам "В.М." прийдеться чекати "до второго пришествия" чехословацького червоного жовтя.

Дійсно тяжко не писати сатири.

І коли я довше трохи зупинився на цих деталях, мовляв, з родинного життя компартії, так це тільки з метою показати, як червона соціологія слабо орієнтується в європейській соціальної сучасності і як вона більше працює популярною методом, що зветься *rius desiderium*, ніж марксистською діалектикою, про яку часом недоречно писати і воус згадує. І хоча більшовицьким філософам соціологія Кунов на думку не подобається, а проте це немов про них казав він: "Навіть коли б С-Д і заново вела державну владу /більшовицькі це власне зробили, О.В./, в наслідок цього вона може змінити тільки /та й то до першої міри/ державний лад".

Оце власне і є те, що більш менш не вдалося більшовикам, яких мовтема був не соціальною революцією, але звичайним політичним *coup d'état*. Бо для суспільної революції не було жадних економічних передумов і зо всіх країн світу Росія - навіть побита у війні - найменше наданчалася для творчої соціальної революції. Немалий більшовикам Кунов слушно каже - як соціолог - а проповідаючи цього: "Бо первісне, те, що лежить в основі - це не державний лад, а суспільний лад".

Так само, коли б червоні критики дійсно по-марксистськи підійшли до положення укр. еміграції, вони краще і правильніше зрозуміли б її працю, її характер і напрямок та крім дефектів, котрих ніхто не заперечує і які зовсім природні, мусіли б об'єктивно відмітити також позитивні її надбання. Але вони воліли у партійному фанатизмі обляти укр. еміграцію помиями та глушливо підкинути їй енгельсівського "дедуктивного осла" /стор. 118/. Розуміється

in via deductivam водяться тут за кордоном. Чому ні? Але більшовики помиляються, гадаючи, що ця зоо-філософська порода воно загарає а мовляв, прерогативно є доместикована по цей час радянського кордону.

Par la tout . Цей твій філософ існує незалежно від меридіанів та інших географічних обмежень. Заневажно, що чимало расових його екземплярів можна знайти в найближчому оточенні вченого-логіі "В.М.", хоч там цьому вухачу бідолазі даються витримувати нерівну боротьбу з більш

чим своїм конкурентом, який називається
азіанським діалектицизмом:

Я вже казав, у збірнику "В.М." є чимало цікаво
го матеріалу, скажемо у природничому відділі. Він
був би цікавим, коли б від него не несло так пар-
тійним маніяцтвом /головно відділ філософський, а
по-де-куди і соціологічний/. Словом, коли б вся
наука силоміць не клалась, не знати чому, на прок-
рустово доже "марксизму" і матеріялістичної діалек-
тики в дусі Леніна.

Адже автономії науки не заперечують деякі спі-
вробітники "В.М.", і слухно вважають /стор. 261/ за
абсурд поширення законів явищ одного порядку /бі-
ологічних/ на явища зовсім іншого порядку /соціаль-
ні/.

Аксіома. Шкода, що червоні партійні вчені самі
порушують її, накидуючи "марксизм", отже доктрину
rang excellence соціологічну, всім наукам, неза-
лежно від їхнього типу та характеру.

Цікавим є також матеріал до історії діалекти-
чного матеріялізму на Україні - отже про Зібера - і
конкретно - опублікування розвідки Н. Зібера: "Ді-
алектика в її застосуванні до науки".

Заклад, що Зібером не цікавиться укр. наука на
еміграції, бо, мовляв, він марксист і соціаліст
/стор. 154/ - вже фактично скорогований появою сту-
дії В. Савицького. До історії економічної думки на
Україні - /Микола Зібер/ у II т. "Записок У.Г.А"
1929 р. Червоні вчені самі управляючи науку утіліта-
рно і парткласово, гадають, що вся наука взагалі му-
сить конче мати яхесь політичне тавро і що темя,
над якими вони працюють там, тут конче мусять бути
якимсь тавра

На прикляці доводиться констатувати, як плюс
цього збірника добру українську мову взагалі, а зо-
крема детально вироблену спеціальну термінологію
для різних наукових дисциплін.

Роблячи загальний висновок про червону філосо-
фію та науку на основі збірника "В.М.", - доводиться
констатувати програмове і однобоке, чисто утілі-
тарне її зрушення в дусі партійної ідеології та офі-
ційної державної доктрини.

Досі це було прерогативою церкви та релігійно-
го фанатизму. Держави принагідно ставали на цей
шлях лише у часи найгіршої політичної реакції, жер-
твою якої у першу чергу падала свобода наукового

дослідю.

Дотеперішня класовість науки скорше була стихійною та підсвідомою, ніж планою чи програмовою. Кожне свідоме підкреслювання класових моментів у науці - звичайно обнижувало її об'єктивну вартість та значіння.

Природно, що і радянська філософія та наука, добровільно чи примусово вдягаючи на себе корсет парткерівництва, цим самим обмежує можливості свого природного розвитку та поступу, впадає в політичний фанатизм та сектанську волюнтарність і логічно занепадає до рівня схоластичного доктринаризму, отже - до псевдонаукового жанру сутокудного та безнадіяно мертвого.

С. В. Бородавський.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ І МИР.^{*)}

I. Різноманітність економічних проблем.

Економічні проблеми, що існують в кожній країні можуть бути відмінні. Ця відмінність залежить від розміру країни, кількості та якості її населення, натуральних багатств країни, потреб її населення.

Між такими проблемами одні можуть торкатися питання про справедливий розподіл капіталів в даній країні, поліпшення стану робітничих клас населення, збільшення кількості дрібних хліборобів і т.д. інакше кажучи, ці проблеми уявляють для країни інтерес, головним чином, внутрішнього характеру. Другі з цих проблем можуть, навпаки, можуть торкатися питань, які принципово, переважно і навіть виключно є питання міжнародного значіння, наприклад, питання про вільний експорт продуктів із одної країни до другої і т.д.

Проблеми першого і другого характеру знаходять ся дуже часто в тісному причинному зв'язку з мирним існуванням даної країни чи з беззастанними воєнними потрясіннями внутрішнього і міжнародного характеру. Економічні проблеми внутрішнього характеру можуть дуже часто бути зв'язані з поважними порушеннями інтересів деякої частини населення. Напр., умови використання великої земельної власності - питання, яке є сучасною проблемою у багатьох державах, можуть не задовольняти великих власників землі чи безземельних селян, а такі незадоволення можуть бути причиною громадянської війни. Але нерідко економічні проблеми, що мимохіть торкаються також інтересів других держав, можуть привести до порушення миру і взвати конфлікт міжнародного характеру. Напр., проблема одержання якогосьбудь країною можливо більших

^{*)}Інтернаціональна Університетська Федерація для Ліги Націй відзначила цю працю премією *Companion of the League* р. 1928.

прибутків від експорту збіжжя, зняком утворення державної монополії, може порушити інтереси інших держав в такій мірі, що подібний спосіб розв'язання згаданої проблеми може привести до війни між першою державою й іншими, які таким чином добивалися б своєї монополії на експорт збіжжя, заношеної першою країною.

В цій праці ми не будемо зупинятися на економічних проблемах внутрішнього характеру хоч би то чи інший спосіб розв'язання впливає декого негативно на стан громадянського миру в даній країні. Ми не будемо розбратити в цій праці ні проблем тільки до зазначеного характеру, які проблема, до мають до деякої міри міжнародний характер, але з проблемами другорядного значіння. В даній праці ми будемо цікавитися проблемами загального характеру, та чи існують розбіжності які вичайно тісно зв'язані з інтересами інших держав. *) За такими загальними міркуваннями ми могли би включити в сферу нашого досліджування наступні категорії економічних проблем: 1) Проблеми споживання, 2) Проблеми продукції, 3) Проблеми розподілу праці між народами, 4) Проблеми обміну, 5) Проблеми кооперації.

2. Проблеми споживання.

При всіх різноманітностях економічних проблем всі вони зводяться до задовольняючого вирішення питань, зв'язаних з метою, щоби населення даної країни було в доброму здоров'ї, ситого, обутого, одягненого, могло нормально працювати та задовольняти свої інтелектуальні потреби.

Задоволення матеріальних та інтелектуальних потреб в різних країнах може бути здійснено чи то даною країною цілком самостійно, чи то при більшій чи меншій допомозі з боку інших держав. Така допомога може даруватися з більшими чи меншими труднощами і навіть може бути приводом для непорозумінь між різними націями і навіть може призвести до військових сутичок. Подивимось же при яких умовах економічні проблеми споживання могли б бути вирішені мирним шляхом, не доходячи до кровавої сутички. В залежності від своїх природних багатств, від рівня

*) Матеріалами для цього етапу були, головне, матеріали Міжнародної економічної Конфедерації 1927 р. в Женеві.

культури її населення, кожна країна може задовольняти менше чи більше повно свої потреби. Звичайно, потреби кожної країни задовольняються почасти виробами власної продукції, почасти за рахунок імпортованих з інших держав продуктів. За такі імпортовані продукти кожна країна є зобов'язана платити готівкою чи компенсувати своїх клієнтів в який небудь інший спосіб. Відділя і виникають дві головні проблеми сучасної держави, а саме: проблема споживання і проблема продукції.

Проблеми споживання не мають надзвичайного значіння і знаходяться у тісному зв'язку з проблемами продукції. Перш за все сама продукція містить у собі споживання, приймаючи на увагу, що продукція є не що інше, як трансформація різних видів сировини. Крім цього й самі продуктовані предмети є об'єктом безпосереднього споживання, бо вони призначені для задоволення наших потреб в широкому значінні слова.

Всі потреби можуть бути поділені на три категорії: а) потреби натуральні чи необхідні /їжа, одяг, паливо/, б) потреби продуктивні /машини, двигуни, приладдя і т.и./, і в) нарешті потреби люксові чи не корисні /коптовні мережки, дорогі вина і т. і./.

Для задоволення всіх таких потреб громадяне кожної країни мають в своєму розпорядженні, скажім, на протязі року, деяку суму, яка не може, не загрожуючи довготривалому мирному існуванню країни перевищувати національний прибуток даної країни. Такий пересічний національний прибуток на одного чоловіка досягає у Великій Британії біля 10.000 фр. в Німеччині - 5.000 фр., у Франції - 4.500 фр.

Ось чому розміри можливого споживання на голову населення пересічно в різних країнах різні. Але слід пам'ятати, що національний прибуток може витратитися на задоволення потреб в такий лише спосіб, доби у фінальних наслідках такої витрати, країна не тільки не знищує свого багатства, але також їх нагромаджує. Але такий результат буде мати місце тільки тоді, коли, незалежно від задоволення потреб, необхідних та люксових, в країні будуть знаходитися задоволення також потреби продуктивні, які є основою громадянського багатства. Отже проблеми споживання в кожній країні зводяться до доцільних способів регулювання різних видів споживання, до існують

в країні, регулювання, яке, головню, зводиться до обмеження розмірів некорисних, лжксусових потреб. Само собою ясно, що кожна країна повинна утворювати сприятливі умови для задоволення потреб нормально необхідних навіть дозволяючи пільговий імпорту відповідних предметів, коли вони зовсім не продукуються в даній країні чи продукуються в недостатній кількості.

І одночасно слід вести боротьбу проти вередливого, лжксусового, некорисного споживання, необхідно боротися з ним навіть шляхом призначення дуже високим імпорту мит, приймаючи на увагу, що тільки при умові зменшення розмірів такого некорисного споживання можна поширити задоволення потреб продуктивного характеру - здобувається запорука спокійного і мирного існування країни. Відсутність в країні продуктивного споживання веде до припинення в ній збільшення її багатств /фабрик, машин, технічних споруджень/, пізніше вона зношує існуючі багатства, нарешті ступнево бідніє і переходить до такого стану, який є дуже небезпечний для сусідніх народів.

Якразний приклад цілком незадовольняючого вирішення проблеми споживання являє з себе більшевизька Росія. За останні 10 років вона показала себе цілком непридатною, нездібною, щоб гарантувати населенню нормальні запаси для задоволення його необхідних потреб. Вона не тільки імпортує предмети для задоволення потреб лжксусу, але за ці 10 років злишила в значній мірі основний капітал країни, зношуючи навпинню фабрики, машини, засоби транспорту і залишаючи все без потрібного ремонту, тобто, не звертаючи належної уваги на задоволення хоч до деякої міри потреб продуктивного споживання.

І як наслідок такого негативного вирішення більшевизькою Росією проблеми споживання, ця країна являє з себе начебто великий гірський потік, який здержується не досить солідною греблею, що в кожний мент може бути прервана і розбурхані води затоплять сусідів та принесуть їм не мало лиха...

Мешканці годібної країни, позбавлені можливості задовольняти свої необхідні потреби, що терплять постійні злидні, можуть впасти в одчай і піти війною проти своїх сусідів, щоб використувати їх багатства - наслідок більш раціонального вирішення цими останніми дуже важливої проблеми споживання.

3. Проблеми продукції.

Необхідність стежити за тим, щоби населення мало в достатній кількості предмети необхідного та продуктивного споживання, труднощі, з якими нерідко зв'язане задоволення потреб населення шляхом імпорту продуктів з інших країн - примушують різні країни зайнятися вирішенням головної проблеми, а саме: проблеми продукції та ще й проблеми продукування в самій країні всього того, що їй потрібно. Для цього є досить мотивів.

Так, перш за все звертають увагу на те, що кожна країна, особливо та, яка володіє потрібними ресурсами, зацікавлена сама в тому, щоби продукувати все те, що їй необхідне для задоволення потреб свого населення. При такій умові вона цілком незалежно може існувати від других держав і може жити вповні самостійним життям.

Крім того, слід пам'ятати, що кожна держава для того, щоби мати можливість боронити свою самостійність, повинна знаходитися в такому стані відносно своєї власної промисловості, щоби остання могла бути на випадок війни, переорганізована для роботи в цілях військових. Приклад Росії за часи великої війни і того, що для війни зробила тут промисловість, під керівництвом військово-промислових комітетів, є до деякої міри доказом правдивості такого погляду.

Держави, які не мають зовсім скільки-небудь розвинутої промисловості чи мають такі галузі її, що вони не можуть в час війни бути пристосовані для роботи на військові цілі /напр., броварство/, осуджені на поразку чи мусять вважатися фактично не самостійними державами.

В цьому відношенні і розбросення, навіть дуже вдало проведене, не міняє справи. І дійсно, держава зовсім розбросена, але з розвинутою промисловістю, незабаром після оголошення війни, зможе виготовити згідно своїх промисловості, в більшій мірі те, що потрібно для війни, ніж держава, які майже ніякої промисловості у себе не мають. Такі країни залитають об і після оголошення війни необхідними, якими вони були і до війни, як до вони не одержать необхідної допомоги з боку своїх союзників. Ясно, що подібні держави, щоби мати гарантію, що їм буде постачатися військовий матеріал, який вони самі виробити не можуть, мусять скласти умови з державами, які

знаходяться в цьому відношенні в сприятливішому становищі. Але, при складанні такої умови, подібна беззахисна держава не може зберегти положення рівної сторони; вона мимоволі буде фактично підпорядкована сильнішому своїй союзникові і від поведінки його в часі війни залежатиме її доля. Здавалося б, забезпечувати спосіб політичне існування такими способами можуть тільки малі держави /Естонія, Латвія, Данія, Литва/ для яких нема ніякого іншого виходу. Для таких держав або зовсім неможливо підтримувати в мирні часи ті галузі промисловости, які могли б прийти їм напосміч в часі війни, або можливо тільки при надзвичайному напруженні своїх сил, напруженню, чкідли вому не тільки для даної держави, але й для деяких інших країн. І тому для них є єдина умова, при якій вони могли б спокійно жити без жадної власної промисловости - це, щоб великі держави прийняли на себе гарантію, по можливості територіяльної і політичної їх незалежности. Що ж до тих держав, які при деякому напруженні своїх сил, можуть власними зусиллями забезпечити свою самостійність, то для них відмовлятися від необхідности розвивати ті галузі промисловости, які дуже потрібні в часі війни, чи не було б політичним самогубством?

Для країн, що бажать бути скільки небудь незалежними, подібні мотиви могли б бути визнані за досить неможливість для них утриматися від розвитку власної промисловости; навіть в тих галузях, для індустріалізації яких є об'єктивних умов даної країни важко знайти серйозне виправдання. Вирішення цієї проблеми, якраз в такий спосіб можна було б лічити справою необхідною не тільки з економічного, але і з політичного погляду. Коли ж це взяти на увагу, що якраз в такий спосіб кожна країна може в найліпшій мірі організувати оборону від зовнішніх ворогів, то можна навіть зробити висновок, що в цьому міститься нібито гарантія більше менше довгого, хоч і не широкого миру....

Однак ці міркування мало обгрунтовані не тільки в їх приміненні до малих, але і до великих держав.

Що до малих країн, то тяжко було б сумніватися про для них було б цілком неможливим підтримання на досить високому рівні всіх галузей промисловости, що виробляють всі предмети, необхідні для задоволення потреб населення. Навіть, коли б це хоч ча-

ство вдалося якій небудь країні, то собівартість продуктів тих галузів промисловости, для яких природні умови даної країни є несприятливі, була б настільки висока, що її громадяне були б обов'язані через обмежену їх купівельну здатність споживати такі предмети дуже помірно, інакше каучи, терпіти нестатки, зменшити свої потреби.

І крім того, такі злидні, що населення подібної країни переживало б за часи миру, були б зовсім не корисні для нього в часі війни, коли б дана країна була в неї втягнута. В сучасну добу історії жінстра - ми це повторимо - перемога буде належати не тій країні, яка після оголошення війни зможе перевести реорганізацію своєї промисловости для військових цілей, але тій, яка дякуючи приязням політичним трактатам, матиме достатнє постачання військових матеріалів в широкому розумінню слова. Але при таких умовах штучний розвиток власної індустрії тобто, утворення на теренах даної країни таких галузів промисловости, що для свого розвитку не мають коріння в природних умовах є цілком некорисно і навіть шкідливо.

Все те, що ми допіру сказали відносно малих націй є так цілком оправданним і відносно великим держав. Ріжниця буде хіба тільки в тому, що великі державі прийдеться штучно розвивати меншу кількість галузів промисловости, а також в тому, що в часи війни така країна може довше боротись проти своїх ворогів, використовуючи ресурси власної промисловости, пристосованої до військових цілей.

Але фінальні наслідки будуть одні і тіж: ні одна країна, навіть найбільша і найбагатша не буде переможцем, коли вона не вживе заходів /Недавній приклад Німеччини/, щоб гарантувати собі військові успіхи шляхом приязних трактатів з іншими державами. Ось чому ні з погляду можливо повного задоволення потреб населення в часі миру, ні з погляду гарантії своєї безпечности на випадок війни, не можна вважати за раціональну таку економічну політику, яка полягає в тому, щоб країна шляхом різних жертв та злиднів дбала про те, щоб продукувати на своїй власній території, якмога більшу кількість продуктів, необхідних для задоволення потреб населення. Таке вирішення проблеми продукції даною країною було б тим менше доцільним, що воно містить в собі дуже серйозну небезпеку миру. І ось чому.

Слід пам'ятати, що в даному разі мова йде не тільки про те, що населення країни, яка обрала такий шлях організації національно-натурального господарства, буде незадоволене, при чім таке незадоволення може привести до порушення внутрішнього миру. Мова йде про те, що такий спосіб поступовання даної країни в царині економіки може бути серйозною причиною зовнішньої війни. І дійсно. Завше існують держави, що дивляться на себе завдяки своїм природнім умовам /і може не безгрунтовно/, як на природних доставниках тих продуктів, які є необхідними для країни, що провадить політику натурально-національного господарства. Через таку політику даної країни держава зі сприятливими природними умовами для розвитку даної промисловості примушена буде чишукати нових ринків через те, що ринок даної країни втрачається для цієї держави, чи значно зменшити продукцію відповідних предметів у себе. Але збільшення безробітних, як наслідок такого зменшення продукції, що ґрунтується на цілком штучних заходах для розвитку власної продукції з боку країни, яка раніш споживала вироби індустриальної держави, може утворити таку психологічну атмосферу, що буде мати своїм наслідком вибух війни.

З того, що сказано ми можемо зробити такий висновок. Кожна країна в інтересах мирного існування націй повинна стремити, перш за все, вирішити найважливішу проблему, а саме: проблему організації продукції внутрі країни, при умові, що головною базою для такого рішення буде принцип розподілу праці між націями в міжнародньому масштабі.

4. Проблема розподілу праці між різними націями.

Цілком ясно, що проблема розподілу праці між народами є одною з важливих і серйозних завдань сучасної дійсності. Від способу розв'язання цієї проблеми залежить негативне чи позитивне відношення її до встановлення мирних зв'язків між народами. Ось чому слід підходити до вирішення цієї проблеми з великою увагою і обережно. Слід пам'ятати, що мова йде не про розподіл праці між народами Центральної Європи, чи між націями, що перебувають на європейському континенті. Мова йде про розподіл праці, оскільки це можливо, між народами в с і в і нашої

планети. Досить зрозуміло, що було б великою шкодою коли б наслідком урегулювання питання про розподіл праці між європейськими народами могли б трапитися військові сутички на ґрунті економічних непорозумін між Америкою і частиною європейських держав, завдяки відсутності подібного розподілу між народами Америки. Для сталості світового миру такий результат був би ще більш небезпечний, ніж військові сутички між народами Європи. З цього приводу, говорячи про проблему розподілу праці між народами, треба мати загальне, оскільки це можливо, а не часткове рішення цього питання. Однак, щоб це рішення найбільш відповідало цілі, щоб воно було найбільш збалансованим, в основу такого розподілу слід було б покласти наступні принципи.

По-перше, право встановляти ті галузі промисловості, які дана країна визнала б доцільним включити в обсяг своєї нормальної промислової діяльності, мусять належати до самої даної країни. Можливо, однак, що при такій системі яка небудь країна буде претендувати на те, щоб розвивати на своїх теренах ті галузі індустрії, для нормального розвитку яких в умовах даної країни нема об'єктивних обставин.

З цього приводу слід передбачати, що Ліга Націй могла би висловити свою остаточну думку відносно тих чи інших галузей промисловості, що їх хотіла б розвивати на своїх теренах та чи інша держава. Той чи інший погляд Ліги Націй в цьому відношенні не слід було би вважати обов'язковим для тої країни, про яку іде річ. Але приймаючи на увагу високий авторитет Ліги Націй, можна бути певним, що її погляд мав би безумовно свій вплив на остаточне вирішення кожного державою питання про ті галузі індустрії, які вона вважає потрібним розвивати на своїй території.

Само собою зрозуміло, що було б дуже бажаним, щоб Ліга Націй в своїх рішеннях про доцільність розвивати ту чи іншу галузь промисловості в кожній країні, спаралася на принципи, які слід було б покласти в основу розподілу праці між народами.

Продовжуючи огляд цих принципів, ми можемо наголосити на тому, щоб існування в даній країні сприятливих умов для розвитку тої чи іншої галузі індустрії, до яких мусять бути віднесені - сировина, робітничі руки та грошовий капітал - давали б тим самим привід для визнання відповідної галузі промисловості частиною продукції, яка дійсно може розвивати

ся в даній країні не штучно, а цілком природно. Слід також признати, що часто існування в даній країні тих трьох елементів, про які ми сказали, принаймні двох з них, цілком виправдували б визнання відповідної галузі промисловості як входячу в обсяг потенційної продукційної діяльності даної країни.

Далі, пізно виступлення даної країни на арену розвитку тої чи іншої галузі промисловості, рівно, як існування інших держав, в яких та ж сама галузь вже досягнула значного розвитку, не може перешикувати включення такої галузі в сферу продукційної діяльності даної країни, коли умови, особливо природні, цьому сприяють. В такому випадкові така відстава країни може не тільки розвивати відповідну галузь промисловості, але навіть вживати необхідних заходів для захисту цієї галузі від закордонної конкуренції.

Чи слід казати, що вірне вирішення проблеми продукції, вимагає, щоб кожна країна, де існують сприятливі умови для розвитку тої чи іншої галузі промисловості, займалася продукуванням предметів, необхідних для задоволення потреб свого населення і тільки пізніше виступала на шлях продукування предметів, призначених на експорт в інші країни?

Нарешті було б дуже корисним, щоб в цілях регулювання продукції в різних державах, для усунення невеликої перепродукції і виникаючої відділя конкуренції, яка є дуже небезпечна для багатьох країн, при Лізі Націй був утворений спеціальний центр. Завдання такого центру, яким могла би бути існуюча вже при Лізі Націй Економічна організація, мусіли б полягати в концентрації і широкому розповсюдженню можливо повних відомостей про стан різних галузів промисловості в різних країнах, про розміри споживання різних продуктів громадянами різних держав, про запаси, про стан ринків і т. і.

Ось головні принципи розподілу праці між народами і, нам здається, що при умові додержання цих принципів, вирішення проблеми такого розподілу праці не буде порушувати життєвих інтересів других держав і не буде причиною порушення між ними мирних відносин. Щоб собі зясувати, яке величезне значіння має завоєння принципу розподілу праці між народами для повного задоволення потреб населення різних країн і для утворення загальної атмосфери мирного співжиття націй, приведемо невеличкий приклад.

Хай населення країни "А" має ясно встановлені потреби. Коли ці потреби будуть почасти задовольнятися продуктами даної країни, для виробу яких має вона цілком сприятливі умови, почасти ж виробами інших країн, в яких для розвитку відповідних галузей промисловості є об'єктивні пригодні умови, то тоді населенню країни "А" прийдеється затратити на задоволення всіх своїх потреб, скажемо "М" грошових одиниць.

Коли ж всі потреби країни "А" будуть задовольнятися тільки виробами країни "А", хоч для продукування деяких з них в країні "А" не має об'єктивних даних, то тоді для задоволення всіх своїх потреб населенню країни "А" прийдеється витратити більше, бо ясно, що собівартість подібних виробів у країні "А" буде значно вищою проти тих країн, де існують об'єктивні умови для продукування таких виробів. Хай сума, яку прийдеється витратити для цього буде $M + X$ грошових одиниць.

Відцілья ясно, що в такому випадкові, коли країна задовольняє всі свої потреби виробами власної продукції населення буде примушене або обтяжувати свій бюджет, переплачувати, коли воно в силах це зробити, або відмовитися від задоволення частини своїх потреб.

Коли купі вна здатність населення велика, коли національний прибуток країни досить значний, населення це зможе переплачувати. Але коли населення відносно бідне, тоді вирішення даною країною проблеми продукції в такий спосіб, щоб на своїй території розвивати всі по можливості галузі промисловості для задоволення потреб населення без імпорту закордонних виробів, буде причиною двох небажаних явищ.

З одного боку в наслідок цього буде менше повне задоволення потреб населення даної країни, а з другого - здобутком цього буде зменшення чи навіть повне припинення експорту різних продуктів з інших країн, природні умови яких цілком справдували б розвиток в них тих галузей промисловості, у виробках яких має потребу дана країна "А" і які вона штучно продукує на своїй території.

Обидва ці явища містять в собі не тільки незадоволення з боку населення даної країни, яке не може вповні задовольняти свої потреби, але і з боку інших держав, що примушені із за подібної політики даної країни, зменшувати продукцію тих виробів,

для продукування яких в них є більш об'єктивних даних ніж в країні "А".

Чи слід казати, що в таких явищах таїться загроз для миру? Що в них знаходиться причина війни, між різними країнами, як крайнього способу захисту народами своїх життєвих інтересів?

Цілком ясно, що наслідки будуть зовсім інші, коли проблема продукції знайде своє вирішення в такий спосіб, що різні держави будуть дотримувати принцип розподілу праці між собою.

Коли б проблема розподілу праці між народами знайшла скількинебудь доцільне вирішення, деякі з інших сучасних економічних проблем загубили б свій характер гостроти і перестали б бути загрозою для світового миру. Між цими проблемами слід згадати про зворот мита експортерам предметів, що продуковані в даній країні з сировини, імпортованої із за кордону, при чому вразі такого імпорту заплачене відповідне імпортне мито.

При умові засвоєння різними націями принципу розподілу праці між народами, саме питання про зворот імпортного мита буде виникати дуже нечасто і сам спосіб ведення місцевої продукції для широкого збуту за кордон не буде перетворюватися в систему, яка порукує інтереси інших націй і може мати негативний вплив на стабільність світового миру.

З того, що ми зазначили в цьому розділі, можна зробити один висновок, а саме: можна захищати твердження, що найсправедливішим і найвідповіднішим інтересам підтримання сталого миру, вирішенням проблеми продукції була б її організація в кожній країні на принципах досить широкого розподілу праці між народами.

Можемо додати, що ця наша думка про значіння розподілу праці між народами цілком відповідає точці погляду на це питання Міжнародної Економічної Конференції 1927 року.

5. Проблеми міжнародного обміну.

Цілком ясно, що такий міжнародний розподіл праці, про який ми тільки що говорили, мусить базуватися на міжнародному обміні. Окремі країни, які продукуютьна підставі принципу розподілу праці тільки частину тих предметів, що є необхідними для задоволення всіх потреб населення даної країни, можуть

теж продукувати деякі предмети в кількості значно більшій проти того, що потрібно їх населенню. Осв чому така держава може нормально існувати тільки при умові, що вона зможе продавати лишки своєї продукції в другі країни і купувати продукти, що виробляються ними згідно з принципами розподілу праці між народами.

Рациональна організація міжнароднього обміну, можливість переводити його в найлегший спосіб в справу необхідну як для тих, що володіють слаборозвинутою промисловістю так і для тих багатих держав, що мають дуже розвинуту індустрію. Одні з таких країн цікавляться свободою міжнароднього обміну, хоча часто на увазі забезпечити для себе импорт з других держав харчових продуктів, другі - стремлять, пляхом обміну з іншими країнами, гарантувати собі і своєму населенню не тільки продукти харчування, але й матеріали виробництва: сировину, машини, капітал, а також дати вихід і своїм продуктам на закордонні ринки.

Можливо, що свободнього обміну з другими країнами потребують особливо багаті промислові держави з розвинутою індустрією і широкими потребами населення. І Англія, і Сполучені Штати, і Німеччина, і Франція і Україна без цього не можуть обійтися. Одна країна вимагає нафти, шкіри, льону, цукру, друга - машин, тканини, лісу, вугілля; третя пропонує виробити важкої та легкої індустрії і т. і. І чим більше країна має розвинуту промисловість, чим ширші потреби її населення, чим вищий її життєвий стандарт її робітничих класів, тим менше допустиме для неї довгочасне пересування в такому стані економічних взаємовідношень з іншими народами, при якому значно зменшена можливість широкого обміну з другими країнами.

У сильному порушенні цієї вимоги міститься серйозна загроза миру. Чутливішими на подібні порушення бувають індустріальні держави, населення яких, звичайно визначається високорозвиненими потребами. Для країн, подібних до Англії, Сполучених Штатів і т. і. неможливість довгий час одержувати сировину з аграрних держав, або переключити розвинувати свої виробництва на чужих ринках є питанням життя чи смерті. Тому, коли їм не вдається досягнути цього в інший спосіб, вони будуть примушені забезпечити менше більше сприятливі для себе умови міжнароднього обміну силою зброї, силою примусу.

Сільсько-господарські країни з населенням, яке звикло до мінімальних потреб, можуть значно легше обходитися без організованого міжнародного обміну; можуть довше існувати без закордонних продуктів. Перешкоди імпортові закордонних продуктів у такому разі будуть приносити менше шкоди. Такі країни зможуть довгий час, ніж промислова держава, не хататися за зброю, щоби силою забезпечити для себе більше сприятливі умови міжнародного обміну. Але навіть і такі країни можуть при деяких умовах вважати мир більше для себе шкідливим, ніж стан війни і можуть бути спонукані для захисту своїх інтересів озброєною силою.

Це може трапитися тоді, коли яка небудь держава, яка цікавиться ту чи іншу країну з погляду на реведення нею взаємного обміну, відмовляється організувати такий обмін на принципах, що базуються на прийнятті під увагу інтересів других держав і стремить утворити в цій царині гегемонію, що з тої жони позбавляють другої сторони економічної незалежності. В тому випадкові, коли остання країна не може миритися з цим - війна є неминуча. Цось подібне ми знаходимо якраз в причинах великої європейської війни 1914 р.

Німеччина хотіла встановити гегемонію над словянськими, а трохи пізніше і над іншими європейськими народами, тоді, як другі держави, проти яких було направлено вістря меча, не бажали підпорядкуватися Німеччині і гражали за відповідні їм цілі захидати спок економічну незалежність зі зброєю в руках.

Ми декілька разів згадували про економічну самостійність різних народів. І між тим ми ще раз категорично твердимо, що нема ні одної країни, яка була б економічно цілком самостійна, самовистарчаюча.

Кожна країна, навіть напівдика, має потребу час від часу то імпортувати, то експортувати різні продукти. Це вірно не тільки відносно країн бідних за природними умовами, але також і багатих держав, таких як Франція, Великобританія, Україна Росія і т. і. Статистичні відомості підтверджують це безумовно. Великобританія, напр. *) в р. 1913

*) Memorandum sur les balances des payements etc. Geneve 1926.

ввезла різних продуктів на 769 міль. ф/шт. і експортувала на 635 міль. ф/шт. Після війни її міжнародний обмін ще збільшився і в 1925 р. її імпорт досягав 854 міль. ф/шт., а експорт - 525 міль. ф/шт.

Що торкається Росії, то вона не могла жити без міжнародного обміну не тільки до революції, але також і тепер, не дивлячись на всі зусилля комуністів зменшити свою економічну залежність від закордону. І дійсно, в р. 1913 Росія вивезла продуктів на 1.400 міль. руб. і в той же час експортувала /переважно сільсько-господарські продукти/ на 1.500 міль. руб. Під ярмом більшовизма Росія також не може існувати без міжнародного обміну, і в 1925 р., напр., вона ввезла на 419 міль. руб. і вивезла на 368 міль. руб. *)

Те-ж саме треба сказати і відносно Сполучених Штатів. Навіть ця надзвичайно багата держава не може існувати ізольовано в економічних відношеннях; вона цікавиться також іншими країнами, що до міжнародного торговельного обміну, бо Штати не можуть жити, не маючи виходу для своїх продуктів на закордонні ринки, без постійного імпорту різної сировини для своєї індустрії.

Але, як тільки яканебуть країна цікавиться іншими країнами, як тільки держава цікавить інших з погляду переведення торговельного обміну, такі держави перестають бути незалежними. Ні одна з таких країн не може в своїх міжнародних зносинах з іншими народами встановлювати правила, що базуються на принципі: *Sic volo, sic jubeo*.

Кожна з таких країн мусить відмовитися від деяких своїх власних інтересів; вона повинна іти на компроміси, підпорядковуватися деколи вимогам інших держав; деколи навіть втрачати свою економічну незалежність.

До якої міри це сповідаливо, видно з прикладу розподілу, так зв. Мосульської нафти. Цією нафтою, крім Англії, дуже цікавляться Франція і Сполучені Штати; і це примусило Англію уступити ... і за останніми відомостями вся продукція Мосульської нафти, за винятком 5 %, призначених бунному концесіонерові, буде розподілена в такий спосіб, що на долю Франції та Сполучених Штатів прийдеться по 28 %, а на долю Англії - 38 %.

Але та економічна самостійність, про яку ми говоримо, являє собою відносну свободу кожної кра

їни привносити свою ініціативу в міжнародне економічне життя, направляти його по своєму бажанню. Відносно різних країн ця самостійність може бути то більшою, то меншою, але вона не може падати ніжче того мінімуму, по-за яким наступає певна підлеглість одної країни другій, за яким йде уже перетворення її в колонію могутнього державного організму. Про цей якраз мінімум, переступати який не може, не повинна дозволити ні одна країна, що стоїть на короні інтересів своїх громадян, ми говоримо, коли підкреслюємо, що уступки в царині економічних відношень, які робить одна країна другій, не можуть вестись до підлеглості, до цілковитої втрати першою з них своєї економічної самостійності.

4. Міжнародні комерційні трактати.

Коли мова йде про ті способи, що ними найкраще був би забезпечений нормальний обмін між країнами, при умові мирного їх існування, ми входимо в сферу міжнародних торговельних трактатів. Це вони встановлюють умови, в яких такий обмін може мати місце; це вони відчиняють шляхи для переходу виробів одної країни в другу: це вони являють з себе найпевніший спосіб забезпечити мирним шляхом розвиток торговельно-промислових відношень між народами.

Але цілком ясно, що такі способи будуть тільки тоді відповідати своїй цілі, коли торговельні трактати, що складені між окремими країнами, не будуть вестись до втрати деякими з них тої економічної самостійності, про яку ми казали вище.

На жаль, не завжди міжнародні торговельні трактати ведуть до бажаної цілі - закріплення мирного співжиття народів. Існують різні системи торговельних договорів. Головними з них є дві: а) перша система спеціальних умов на основі автотарифів кожної з держав, що складають договір; б) друга система - взаємних між державами порозумінь відносно умов міжнародного обміну з предстаршенням сторонам, що складають умову, прав і привілеїв найбільш успішної країни.

Придивимося ж тепер детальніше якій з цих систем слід віддати перевагу з метою, щоб таке або інше вирішення проблеми торговельних договорів не стало одною з причин порушення мирних відношень між окремими націями.

Система складання міжнароднього торговельного договору на принципі покладання в його основу а в т о м н о г о тарифу, як відомо, зводиться до того, що дана країна, по міркуваннях найліпшого, з її погляду, захисту інтересів своєї промисловости і торгівлі, встановлює по своєму узягледженню певні тарифні ставки на імпортовані до неї та експортовані нею продукти. Такі ставки відповідають основним засадам тої економічної політики, яку дана країна лічить для себе доцільною і, звичайно, досить високі, коли мова йде про імпортовані з других країн вироби, які продукуються також і в даній країні, і більш низькі і навіть зовсім відсутні для продуктів, які дана країна зацікавлена ввозити або вивозити. Такий автономний митний тариф, що звичайно носить назву м і н і м а л ь н о г о тарифу, може уживатися в міжнародніх зносинах з іншими державами, які з свого боку дають своєму контрагентові по договору право використовувати їхній мінімальний тариф.

Але кожна країна, що має автономний тариф, крім мінімального тарифу, виробляє ще і інший тариф. Він носить назву тарифу максимального чи г е - н е р а л ь н о г о, ставки якого деколи в 4 рази вищі за ставки мінімального тарифу, цей максимальний тариф застосовується до провенансів тих націй, які не заключили з даною країною ніякого торговельного трактату. Це якраз в межах цих двох тарифів - мінімального і максимального - встановлюються ставки в торговельних трактатах такої нації з другими. Правда, ставки на деякі провенанси можуть бути знижені навіть по за рівень мінімального тарифу, але всі такі знижки поширюються тільки на країни, яким вони дані і не торкаються інших держав. Автоматично вони не розповсюджуються на інші країни.

Така в загальних рисах істота автономного тарифу. Ця система має не мало сторонників, які бачать в ній ліпшу гарантію для даної країни регулювати ввіз та вивіз; сприяти шляхом еластичної митної тарифікації розвитку тої чи іншої галузі

промисловости, або засудити її на знищення через закордонну конкуренцію.

Ця система нібито дуже зручна ще й тому, що вона дозволяє даній країні, шляхом різнородних змін ставок свого автономного тарифу в сприятливому для визначеної категорії країн і продуктів смислі, провадити міжнародний обмін переважно з тими державами, до яких вона тяжить по своїх національних чи політичних симпатіях. Інакше кажучи, при такій системі, міжнародний обмін ведеться в такий спосіб, що дана країна, використовуючи свій автономний митний тариф, вживала заходів не допускати розвитку торговельних зносин з державами в о р о ж о ї їй політичній орієнтації. Таким чином дана країна не допомагатиме таким державам збогачуватися і зміцнювати свій економічний стан в часи миру, бо таке зміцнення може привести до несприятливих для даної країни наслідків, коли вибухне війна.

В такому спокусливому вигляді являється система організації міжнародного обміну на принципі автономного митного тарифу в кожній країні.

Однак, зазначені вище т е о р е т и ч н о позитивні сторони розглянутої системи далеко не виправдуться практично.

По-перше, коли якась країна, вирішивши свою проблему міжнародного обміну з розумінні організації його на базі автономного тарифу, зможе для низки держав зачинити приступ до неї різних виробів, то і ці другі держави, в свою чергу, можуть зробити досить подібне і навіть гірше відносно її провенансів. Таке несприятливе відношення других країн до імпорту до них різних продуктів з даної країни може далеко не компенсуватися привілеями по імпорту тих же продуктів в держави, які доброзичливо настроєні до даної держави.

А по-друге, коли лише приливиться система товарообміну, що ґрунтується на принципі автономного митного тарифу є по своїй істоті с и с т е м а в і й в и п і д ч а с м и р у. І дійсно хіба встановлення ставок заборонного характеру на деякі провенанси деяких держав не є актом неприязного, навіть ворожого характеру? Хіба постарання одверто, шляхом видання певного закону, одних держав, відносно допущення їх провенансів в дану країну, в більш сприятливі умови, ніж другі -

не є по своїй істоті, оголошенням чи продовженням війни, хоч би й на економічному ґрунті? Хіба це не спричиняється до незадоволення, ненависти, злоби, чи багаті наслідками в майбутньому?

Ось через це вирішення проблеми міжнародного обміну, вляхом базування такого обміну на системі автономного тарифу ніяким чином не може вважатися раціональним чи відповідальним інтересам кожної країни; цю систему ніяк не можна вивзати, як один із способів піддержання сталого всесвітнього миру.

5. Комерційні трактати і принципи найбільш ----- усприятленої держави. -----

Переходимо до другої системи організації міжнародного обміну, а саме: системи ґрунтування його на торговельних трактатах, в основі яких вкладається взаємна згода сторін відносно умов товарообміну і предоставлення кожній країні при такому товарообміні привілею найбільш усприятленої нації. Як відомо істота цієї системи полягає в наступному.

Кожна країна і при цій системі стремить встановити свої митні тарифи в цілях захисту своєї промисловості і торгівлі від конкуренції закордоном, або одержання від других націй, які споживають її продукти певного фіскального прибутку.

Таким чином і при цій системі, кожна країна може встановити норми митних тарифів, в дуже високим розмірах, які вона вважає за відповідні для її інтересів. Але вона встановлює також тарифи та інші умови по згоді з іншою державою і односторонньо вона згоджується предоставити своєму контрагенту права найбільш усприятленої нації. Інакше кажучи, і при цій системі високі ставки для продуктів імпорту зовсім не виключаються; однак, такі, навіть високі ставки можуть мати менш негативний вплив на піддержання миру, ніж це буває, коли залишається в силі автономний тариф. Такий сприятливіший наслідок має дві причини.

По-перше, дуже високі ставки тарифів при цій системі трактатів, примінюються тільки до тих виробів, продукція яких в даній країні цілком відно-

відає принципам розподілу праці між націями, тобто виготовлення яких в даній країні базується на об'єктивних умовах. При таких обставинах, високі ставки тарифів, наприклад, на продукти, що виробляються в даній країні і одночасно ввозяться з інших країн, не можуть бути трактовані, як такі що протирічають можливості організувати міжнародний обмін між різними націями в мирній і навіть приятельській атмосфері.

З другого боку, які б високі не були імпортові тарифи вони значно менше дратують інші нації при режимі обміну, що базується на цій системі, ніж при системі автономних тарифів. Це виникає з того, що, коли обмін ґрунтується на трактатах з кляззуєм про найбільше усприятнену націю, то навіть дуже високі тарифи дають більше можливостей ніж автономні тарифи для мирного співжиття націй через те, що всі зони, при кляззулі про найбільше усприятнену націю користуються при міжнародньому обміні однаковими правами. В цій останній обставині міститься безумовно, можливість переводити обмін вповні мирним шляхом. Одночасно, однак, в цьому містяться і деякі негативні моменти. Це буде зовсім ясно з того прикладу, який ми наведемо.

Хай дана країна "А", яка звязана з іншими державами торговельними трактатами, що забезпечують кожній з них права та привілеї найбільш усприятненої нації, хай вона, з приводу настоювання, скажیم, Франції змінить норми імпортного мита на фарби з 50 грошевих одиниць за кіло до 25. Коли б ця країна регулювала свої торговельні стосунки з іншими державами на принципі спеціальних договорів і автономних тарифів, то така знижка мита дала б односторонню пільгу Франції і не була б поширена на інші держави, доки вони тим або іншим способом не одержали б в свою чергу такої ж знижки. Але, при будуванні своїх міжнародніх торговельних зносин на умові предоставлення кожній з країн, які уложили з даною країною умови, привілеї найбільш усприятненої нації, тоді дана країна при кожній знижці свого імпортного або експортного мита, незалежно від того чим викликана така знижка, не залежно від того, що вона дана даром чи за яку небудь компенсацію, зобовязана визнати, що така знижка автоматично поширюється на всі ті держави, трактати яких з даною країною базуються на принципі найбільшого усприятнення. Таким чином

незалежно від мотивів, по яких країна "А" понизила свій імпорتنний тариф на фарби для Франції з 50 грошових одиниць до 25 на кіло, відповідна знижка набуває одночасно сили для усіх інших країн, в трактатах з якими дана держава "А" прийняла клявузь про предоставлення їм привілеж найбільш угодної надії. І на цій підставі всяка знижка буде пристосовуватися не тільки до імпорту фарб, що продукуються в Франції, але і в Бельгії, Німеччині і т. д., коли ці держави забезпечили собі по торговельному трактатові з даною країною таку клявузь.

Ясно, що автоматичне примінення більш пільгових ставок тарифу до тих держав, яких не малося на увазі при знижці тарифу з даною країною, може привести до зовсім небажаних економічних наслідків. При імпортному миті, скажемо, в 50 кор. чехословацька промисловість фарб мала б можливість розвиватися, не дивлячись на значно дешевшу собівартість продукования фарб, скажім в Німеччині. Надавши Франції збільшити імпорт своїх фарб до Чехословаччини, напр., шляхом зниження імпортного мита, може дати на деякий час позитивний для Франції і ЧСР ефект, але, одночасне поставлення Німеччини в умори Франції, тобто, знижки ввізці і для неї тарифу на фарби, може привести до цілковитого зникнення власного виробництва фарб в Ч.С.Р. - поперше; а по-друге, може привести до захвату всього імпорту цього продукту в Ч.С.Р. Німеччиною, яка при зникчій собівартості продукования фарб, зможе понизити продажну ціну фарб в Ч.С.Р.

Нічого подібного не може бути при системі автономного тарифу, говорять сторонники цієї системи. При ній Ч.С.Р. розумно регулюючи висоту імпортних мит на фарби і даючи знижку тільки на прованаси прихильних до неї країн, могла би допомагати не тільки розвитковій продукції фарб у себе, але й дозволити імпорт їх з деяких, і притому тільки приятельських, інших країн.

Ми вже звертали увагу на те, що, поруч з такими теоретичними зручностями системи торговельних трактатів на основі автономних тарифів існує дуже великих незручностей, які примушують нас відноситися до цієї системи негативно, особливо, через неможливість в такому випадкові, коли ця система домінує, збудувати міжнародній обмін

на сприятливих мирних взаємовідносинах між народами, що цілком можливо при системі будування міжнародних торговельних трактатів на принципі предоставлення своїм контрагентам привілею найбільш усприятливої нації.

Однак, в проведенні цього останнього принципу предоставлення своїм контрагентам привілею найбільш усприятливої нації слід бути послідовним до кінця. Відомо, що і в існуючих і в бурних трактатах цієї системи знаходять місце різні виїмки відносно деяких країв, але головне деяких країн. Так, в свій час Німеччина вимагала виїмки відносно ставок для превенсів Австрії, тарифи по обміну з якою не мусіли прийматися на увагу в трактатах найбільш усприятливої нації. Франція виключала з найбільшої фаворизації тарифи на льняні товари, що ввозилися по Гельгійському кордону. Португалія вимагала виїмки відносно країв, які ввозилися з Норвегії і Бразилії і т.і. В близькі до нас часи Польща в деяких своїх трактатах, які складені на принципі найбільшого усприятлення, внесла виняток відносно Литви, вимагаючи, щоб привілеї, які в майбутньому могли би бути дані Польщю Литві, не поширювалися автоматично на інші держави, подібно привілеям, які даються іншим державам. Фінляндія зробила це незабаром відносно Естонії. Можливо, що майбутня Росія буде вимагати подібних винятків для України, Литви, Естонії і т.інш.

Як відноситись до подібних винятків? Як трактувати подібні преференціальні тарифи для деяких продуктів, або для деяких держав?

На наш погляд - негативно.

І дійсно, подібні винятки, такі преференціальні тарифи, утворюють нерівність в трактуванні даною країною інших держав відносно надання митних привілеїв. Через це одні з цих країн зможуть в майбутньому ввозити продукти з других країн на більш приємних умовах, ніж інші держави. Таке нерівне трактування різних країн небажане не тільки через те, що продукти одної країни будуть в упривілейованому стані, порівнюючи з виробами других країн, скільки тому, що такі винятки чужають з себе тасмає підпорядкування одної, звичайно, слабшої країни, другій - сильнішій.

Хоч деяка залежність одних держав од других

факт цілковито нормальний; але, ніби то легалізувати таку залежність в тексті міжнародного договору було б; звичайно, небажаним. Це особливо торкається сусідніх держав, бо в таких умовах економічна залежність може деколи перетворитися в політичну.

По цих міркуваннях ми даємо перевагу системі торговельних договорів, що надають всім державам привілеї найбільш усприятленої нації, не роблячи ніяких винятків, не утворюючи ніяких привілеїв, жадних преференціяльних тарифів відносно яких би то не було держав територіяльно, чи відносно деяких провенансів.

Підкреслимо це одну обставину. Істота системи найбільш усприятленої нації полягає в тому, що кожний привілей, який дається тій чи іншій нації поширюється а в т о м а т и ч н о і безумовно на кожну іншу націю, що забезпечила собі клявзулю про найбільшу фаворизацію в договорі з даною країною. Коли це право приходить до даної країни не автоматично, але шляхом спеціального акту, це не є дійсна система найбільшої фаворизації.

Не є такою система і та, при якій робиться клявзуля /до засвоюють завжди Сполучені Штати/, що тільки тоді привілей поширюється на другі країни, коли він даний якійсь державі б е з у м о в н о. Коли ж він даний за якісь небудьякі компенсації, то його дається іншим країнам, хоч би вони мали клявзулю найбільшого усприятнення, тільки у м о в н о, за якийсь то еквівалент. Таке умовне поширення прав найбільшої фаворизації на другі нації не є способом, що може сприяти мирному розвитку торговельних відношень між народами. Ніколи знижки не даються дурно і ніяк не можливо вирахувати з точністю, який еквівалент слід за таку знижку платити. Тому в самому цьому способі умовної фаворизації полягає початок непорозумінь, незадоволень, сварок... І тому ми відкидаємо цей спосіб підтримуючи те наше твердження, що дійсною системою найбільшого фаворизування є спосіб поширення прав і привілеїв на другі нації а в т о м а т и ч н о і б е з у м о в н о.

Слід ще згадати одну деталь; яка має велике значіння при вирішенні проблеми встановлення між державами торговельних трактатів, які базуються на принципі предоставлення взаємно договірним сторонам привілеїв найбільш усприятленої нації. Подію

ні трактати не можуть складатися на короткі терміни через те, що це вносить непервність в торговельні і промислові відношення і позбавляє можливості планувати економічне життя даної країни на цілу низку літ. Ось чому подібні трактати бажано б встановляти на термін, приблизно до 10 років, після чого вони могли б бути переглянуті, відповідно з обставинами змінені і знов продовжені на новий подібний же термін.

В такому якраз вигляді переваги системи торговельних трактатів з предоставленням контрагентам прав найбільш усприятненої нації, виступають з особливою яскравістю. Незалежно від того, що в такому випадкові система найбільшого усприятнення, не пережоджачи даній країні регулювати, шляхом митних ставок, і навіть захищати своє власне виробництво, вона ставить всіх її контрагентів у однаковий стан відносно полегшень експортувати в другі країни продукти або імпортувати від них. І в такий спосіб причини незадоволень, тертя, непорозумінь одних держав з другими, причини, які часто мають своє коріння як раз в неоднаковому їх трактуванні при міжнародному обміні при системі безумовного найбільшого усприятнення відпадають, і тут утворюється атмосфера коректного, сприятливого, діяком згідного з мирним життям держав відношення одних країн до других в царні міжнароднього товарообміну.

Але цього ще мало. При такій системі кожна країна має можливість вивозити продукти власного виробництва в ті країни, які утворюють для цього більш сприятливі умови та імпортувати потрібні продукти з тих держав, в яких вони обходяться дешевше. Таким чином вирішення проблеми міжнароднього обміну шляхом прийняття системи складання торговельних договорів на принципі предоставлення сторонам безумовного привілею найбільш усприятненої нації, являється цілком задовольняючим з погляду встановлення сприятливих мирних торговельних відношень між рівними державами. Таке вирішення проблеми є так напервішим способом забезпечити для кожної країни такі умови товарообміну з другими державами, що дають для даної країни найпозитивніший ефект, найкраде відповідають інтересам її населення; дозволяють йому найповніше задовольняти свої потреби; усовують саму думку.

про необхідність для захисту своїх життєвих прав звертатися до зброї; щоб або вимагати відміни др. країною непримної умови товарообміну або відстояти свій погляд на умови допуску до себе¹ провенеансів інших держав.

Мусимо зазначити, що цей погляд цілком відповідає поглядові на цей предмет з боку міжнародньої Економічної конференції 1927 року в Женеві.

6. Проблеми кооперації.

Сучасне економічне життя висовує на перший план про між тих питань, що тісно зв'язані з мирним розвитком нації, проблеми кооперації. Як відомо, кооперація - це один з модерних способів організації промислово-торговельного життя, що має своєю ціллю знищити, чи у всякім разі ослабити несправедливості капіталістичного режиму й ввести в економічні відношення принципи, які здібні допомогти мирному співжиттю народів.

Кооперація являє собою ні що інше, як сукупність товариств, що складаються з окремих економічних одиниць, які об'єднуються в цілях ліпшої організації продукції, споживання й обміну. Вона ґрунтується на засадах рівності своїх членів в кооперативному підприємстві й відмові експлуатувати населення шляхом одержання кооперативними підприємствами надмірних прибутків.

Кооперація між хліборобами являє собою в зв'язку зі знищенням великої земельної власності, один з могутніх засобів для піднесення продуктивності праці дрібних хліборобів через те, що вона дозволяє їм використовувати в їхніх господарствах ліпші машини і приладдя, які є неприступними для кожного дрібного хлібороба зокрема.

Кооперація в індустрії та ремісничій промисловості, організуючи дрібних продуцентів, стремить до того, щоб гарантувати членам кооперативів винагороду, яка наближується до вартості тих предметів, що вироблені ними; й таким шляхом вона стремить знищити вициск робітників капіталістами.

Кооперація в галузі споживання дає можливість господареві одержувати продукти ліпшої якості й дешевші по ціні, й через те вона збільшує покунну

здібність населення, підвищує рівень /стандарт/ споживання, усовує поважні мотиви для незадоволення населення своєю долею.

Кооперація в царині обміну, усовуючи шкідливих посередників, значно зменшує ціни на предмети споживання й, в приміненні до міжнародного обміну, допомагаючи встановленню сприятливих відношень між народами, працює значно для справи миру.

Прийнявши до уваги таку важливість кооперації, ми мусимо визнати, що проблеми кооперації знаходяться в самому тісному зв'язку з мирним співжиттям народів. Ось через що здоровий розвиток кооперації мусить визнаватися, як одна з сучасних економічних проблем кожної країни. Але до торкається методів вирішення цієї проблеми, треба уникати тих способів, які могли б мати негативний вплив на мирне співжиття народів. Можна вітати слідом за рішенням міжнародної Економічної Конференції 1927 року, міри, які призначені для пропаганди ідей кооперації аж до утворення спеціальних катедр по кооперації на університетах та інших високих школах. Слід тако ж визнати бажанням - допомогою з боку уряду розвитку кооперації пляхом організації доступного кредиту, полегшення взаємних відношень між національними кооперативними союзами й, особливо, між союзами споживчих кооперативів і кооперативними національними організаціями хліборобів, а головне ліпшого правового статусу кооперації. Відносно цього питання слід взагалі сказати, що для кооперації важно мати сприятливий кооперативний закон, але ще значно важніше усунути те адміністративне свавілля, яке має місце в деяких країнах і яке значно перешкоджає нормальному розвитку кооперації в кожній країні.

Але оскільки не слід гальмувати вільного розвитку кооперації, остільки ж недопустимо штучно форсувати її розвиток. В цьому відношенні не слід псувати кооперації субсидіями чи благодійними датами різних категорій.

Не слід давати приступ до кооперації елементам, які для неї цілкомне придатні; не слід на неї покладати ту роль, яку вона цілком не здатна виконати. Не можна, напр., примувати всіх громадян як це в 1930 році зробили російські комуністи, бути членами споживчих кооперативів. Цілком недопустимо, щоб владою декретувалося знищення приватної індустрії й зміцнення її в примусовому порядку ле-

якими організаціями так зв. кооперативними, що утворювалися спеціально для цього.

Такий метод приводить не до розвитку кооперації; а лише до утворення деякої кількості псевдо-кооперативів.

Цілком помилково буде покладати на кооперацію роль, головним чином, органу, що допомагає урядові зреалізувати зовнішню монополію торгу, що частинно, як відомо, зроблено більшовиками відносно "ЦЕНТРОСОЮЗУ".

Подібні міри не приводять до розумного вирішення проблеми кооперації, бо вони всередині країни не утворюють справжніх кооперативів через те, що такі якраз пострібують членів, які, дякуючи довготривалому кооперативному вихованню, здібні до засвоєння чистих кооперативних принципів. З другого боку, зовні даної країни такі міри, наприклад, як перекладення на кооперацію виконання часткової монополії внутрішнього чи зовнішнього торгу, утворюють незадоволення та роздратування, які здібні компромітувати торговельні мирні відношення між народами, але не допомагати їхньому розвитку.

Ось чому слід, оскільки справа торкається проBLEM кооперації, уникати таких способів їх вирішення, які ведуть, як до штучного обмеження розвитку кооперації, так і до форсування її в даній країні. Особливо не слід покладати на неї роль тих інституцій, що підпорядковані органам уряду, що виконують накази влади, що працюють по її вказівках.

Тільки таке вирішення проблеми кооперації, яке рахувалось би з вищевказаними принципами, могло б дати позитивні наслідки.

Тільки прийнявши на увагу ці міркування, кожна країна зможе в найліпший спосіб вирішити актуальні проблеми кооперації, широкий розвиток яких є синонімом мирного співжиття різних народів.

З а к л ю ч е н н я .

Зі всього того, що ми вище сказали, є цілком ясним, що економічні проблеми знаходяться в самих тісних взаємовідношеннях з мирним співжиттям націй і в основу вирішення цих проблем, такого вирішення щоб воно не мало негативного впливу на мир, слід було б, на нашу думку, покласти ті принципи, які виникають з вищевказаного нами етиду.

В. Мартос.

КООПЕРАТИВ, ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ.

Як відомо існують різноманітні погляди на кооперацію. Є багато теорій кооперації, які часом на цебто доповняють одна одну, а часом одна одній перечать. Як не дивно, але й досі ще можна зустріти суперечки навіть в основному питанні: що вважати за кооператив.

Існує вже кілька десятків дефініцій кооператива. Що правда, багато з них дуже близькі між собою а все ж таки і досі немає однієї загально визнаної.

Кожна дефініція повинна містити в собі істотні ознаки, які відрізняли б дану річ чи явище від інших. Ці істотні ознаки кооператива, правда, можна вважати вже встановленими; але окремі теоретики кооперації або зовсім обминають ту чи іншу з істотних ознак, або заміняють її ознакою другорядного чи частіше похідного порядку, що являє з себе логичний висновок із істоти кооператива, а не саму його істоту. Зрештою більшість теоретиків кооперації визнає такі істотні ознаки кооператива:

1. Кооператив є об'єднанням осіб;
2. Добровільність цього об'єднання;
3. Принцип рівноправності членів;
4. Принцип самопомоги;
5. Поліпшення добробуту учасників, як мета;
6. Підприємство /господарство/ ведене на спільний рахунок, як засіб для досягнення мети;
7. Трудовий принцип;
8. Вигоди для членів не по кількості вкладеного капіталу, а відповідно до використання спільного підприємства.

Ці ознаки дозволяють нам виділити кооперативи з поміж інших об'єднань /родина, держава, товариства культурно-освітні, спортові, капіталістичні і т. інш./. Однак і ці ознаки не всі задовольняють. Так за останній час піддала їх гострій критиці група російських учених /Анциферов А., Вілімович А. Еме-

Льянов И.; Иранцов Д./ в низці статей, умічених в "Записках Русского Института с-хоз. кооперації" в Празі /Кн. I, 4, 5, 6/.

Проф. Смелянов не погоджується визнати кооператив за об'єднання осіб. На його думку, кооператив є об'єднання господарств /хозяйств/. Для пояснення цього прикладом, він бере ізольовану громаду, що складається з 500 господарств при 2.500 особах загального населення; між ними 100 господарств мають дійних корів, з них 50 мають солото, далі між ними є 10 тевців. "Очевидно, каже він, до коли в такій громаді буде організоване райфазенівське кредитове товариство, то в ньому не може бути 2.500 членів, а тільки 500, себто його можуть скласти тільки представники господарств. Кооперативну маслоробню, скотарське т-во й контрольний союз, можуть організувати тільки 100 господарів; меліоративне т-во може складатися тільки з 50 осіб, хлібний елеватор тільки з 490 осіб і т.д. Особи в кооперативних т-вах завжди тільки представляють господарства" /Записки" кн. VI. Стор. 23/.

Однак, цей приклад нічого не доводить, бо, напр., коли в такій громаді заснувати споживче т-во, то в ньому може бути об'єднано 1000 осіб, а то й більше. Практика кооперативна припускає участь в споживчому т-ві і 2 - 3 особи з одної родини, з одного господарства. Далі практика кооперативна припускає участь в кооперативах маслоробних або скотарських таких осіб, що зорсім не мають ні корів, ні іншого снгу, напр., участь учителя, як інтелігента, з метою допомогти малоосвіченим селянам, а можливо й з метою заробітку на посаді члена управи. Приклад Смелянова показує лише, що кооператив є об'єднання осіб з господарським метом.

Між тим для Смелянова кооперативна практика повинна мати рішачче значіння, бо він дотримується того погляду, що кооперацію треба створювати індуктивним методом, такою, якою вона є, а не якою вона повинна бути.

Погляд на кооператив, як на об'єднання господарств, а не осіб проф. Смелянов проводить у всіх своїх статтях, умічених в "Записках", починаючи з I-II книжки /1924 р/, де він визначає кооперативну хліборобську організацію, як об'єднання господарств з певною метою /"цільове" / в процесі пристосування їх до сучасного грошово-мі

нового ладу". /"Записки" кн. I, стор. 20/. Цю думку проводить він і в книжці "Кооперативні організації среди земледільців" /Прага 1923/.

Професор Білімович, критикуючи концепцію Смелянова влучно розбиває його аргументи / на його думку Смелянов "в погоні за новим признаком кооперативності потеряв вообще всякій ей признак" / дає дефініцію, по якій кооператив є многоособове господарство або союз господарств" /"Записки", кн. VI, стор. 22/.

Коли б справа йшла лише про неточність вислову, про вживання одного терміну замість другого, можна було б пройти мимо цього мовчки, але як проф. Смелянов, так і проф. Білімович роблять це свідомо. Так, напр., Смелянов, спіраючись на своє визначення кооператива, як об'єднання господарств, а не осіб, приходить до висновку, що "кооперативна проблема зводиться до питання про форму господарського об'єднання", що це пояснює "всі організаційні риси кооперативних об'єднань" і що "в кооперативному об'єднанні, окрім того нема другої риси, котра виявляла б його специфічність і була б об'єктивним показником його особистості" /"Записки", кн. IV, стор. 34/.

А проф. Білімович визнає, що "розкриття союзного і в цілому розумінні підсобного характеру переважної маси кооперативів є велика заслуга відповідних авторів. Із російських дослідників кооперації ця заслуга належить головним чином І.В. Смелянову" /"Записки" кн. V, стор. 12/.

Коли стати на цей ґрунт, то можна прийти до дуже важливих, але певірих висновків, що до значіння кооперації та ролі її в народньому господарстві і навіть що до принципів організації кооперативів, - висновків, які будуть відрізнятися від поглядів більшості кооперативних практиків і теоретиків.

Білімович, напр., говорить: сільсько-господарська кооперація, якраз завдяки своєму союзному характеру, не втягує цілковито /не колективізує/ господарств, а лиш частково об'єднує їх однією або кількома сторонами. У всіх інших відношеннях господарства надалі залишаються цілковито самостійними". Признаючи, що "деякі с.-г. кооперативи накладають руку на самостійність своїх членів" все ж таки проф. Білімович підкреслює, що "кооперативна надбудова в цій галузі тримається на окремих сільських господар

ствах; що залишаються індивідуальними і самостійними" /"Записки". Кн. У, стор. 12/.

Тут не місце розбирати вплив кооперації на господарства об'єднаних нею осіб; можна лише зауважити що цей вплив вже тепер помічається в кооперативах майже всіх видів. Так, кредитові кооперативи при видачі позик розглядають питання про значіння цих позик і ідеальна постановка справи вимагає, щоб управа й надзирна рада стежили за тим, як позика використана. Т-ва по збуту йдуть ще далі, впливаючи на рить на самі господарські процеси з метою стандартизації продукту /певна очистка зерна, засів певного сорту насіння, зміна сортів виноградної лози в німецьких виноробних т-вах, зміна сортів фруктових дерев в садах членів німецьких т-в садоводів, вплив фінських молочарських товариств на догляд за коровами і т.і./.

Можна думати, що з розвитком кооперації учасники кооперативів будуть все більше і більше зв'язані кооперативом в своїй господарчій діяльності; ще більше, об'єднуючись в кооператив і утворюючи в ньому колективне господарство, учасники передають йому ту чи іншу із своїх господарських функцій і тенденція кооперативного руху ясно виявляється в поступовій колективізації всіх сторін господарської діяльності, так що в ідеалі мають бути передані кооперативу всі господарські функції його учасників /оранка, сієва, молотба і т.д./.

Отже можна говорити про білковиту колективізацію в майбутньому окремих господарств через кооперативізацію. Інша річ, чи в дійсності процес кооперативізації знайде так далеко чи ні; але вже й тепер можна помітити таку тенденцію: нове господарство, утворене кооперативом, поступово перебирає на себе одну по одній господарські функції кооперованих осіб. Коли кооперативізація обмежується торговельними функціями /зв'язок з ринком/, господарства членів кооператива залишаються індивідуальними, але почасти втрачають свою самостійність, підлягаючи директивам господарства кооперативного. Коли ж кооператив поширюється на функції виробничі, то кооперовані особи все більше переносять свою господарчу діяльність із своїх індивідуальних господарств на господарство колективне, а в міру того їх господарства спочатку звужуються /спеціалізуються/, а потім втрачають свою індивідуальність і або а) зливаються з господарством кооператива /артілі М. Левецького/, або б) зникають зовсім /артілі ремісничі, споживчі т-ва/.

Така трактовка кооперації Смеляновим і висновки, до яких приходять Білімович, примушують докладніше розглянути виставлені Смеляновим твердження. Для більшої ясності зробимо належне розмежування термінів, які доводиться вживати, щоб уникнути неясностей.

Що треба розуміти під господарством?

Туган-Варановський визначає господарство /хозяйство/, як сукупність чинности /"дійствій"/ людини, скерованої на зовнішню природу, що має своєю метою не внутрішнє задоволення самою діяльністю, а створення матеріяльних обставин, необхідних для задоволення наших потреб". /Основи Пол.Ек." вид. "Слово стор. 13/. Але він же наводить дефініцію Шмолера "під поняттям господарювання ми насамперед розуміємо діяльність..." /тажже стор. 7./. Очевидно, правильніше діяльність людини називати не господарством а господарюванням, а під господарством розуміти щось інше, а саме об'єкт цієї діяльності та її наслідки, себто комплекс природних елементів, припасованих людиною для задоволення потреб. Під потребами тут слід розуміти потреби як споживчого, так і продукційного характеру.

Таким чином під господарюванням будемо розуміти чинність суб'єкта господарювання, якого звем господарем, а об'єктом господарювання буде господарство

Коли тепер поставимо питання, що являє собою кооператив: господарство, союз господарств, об'єднання господарювання чи об'єднання господарів, себто осіб? - то відповідь повинна бути: кооператив є об'єднання осіб, а кооперація є об'єднання господарювання себ-то діяльності; об'єднання ж самих господарств в кооперативах може часами і зовсім не бути. Тут до речі треба сказати, що Смелянов свідомо уникає іменника "кооперація" з огляду на нібито "повну його невизначенність у формі іменника" /"Записки" кн I., стор. 10/.

Легко довести, що кооператив не є господарство. Це слово є скорочення виразу: "кооперативне т-во" / cooperative asso./; економічно кооператив сам по собі не є господарство, а колективний господар. Насамперед рішучим фактором тут є не господарство, як таке, а воля господарів. Так, напр кредитний кооператив, розвиваючи посередницькі операції, непомітно може цілковито змінити характер свого господарства /з банкового в торговельне/, не

міннячи складу своїх членів. Далі, кожен кооператив в початку свого існування ще не має жадного господарства, а засновує його через якийсь час, відповідно до обставин. Так, деякі хліборобські артілі в Чехословаччині існують по декілька років, чекаючи приділення їм землі та можливості організувати господарство. Так само при ліквідації, попереду ліквідується господарство кооператива, а вже потім сам кооператив. Нарешті, в одному кооперативі може бути декілька окремих більш чи менш самостійних господарств. Так, напр., т-во "Продукціон" в Гамбурзі має кілька сот крамниць /окремих закладів/, зв'язаних з центральним складом, а окріч того хлібопекарню, фабрику м'ясних консервів, молочарню та сільсько-господарський масток, котрі всі уявляють собою не тільки окремі заклади, а самостійні господарські одиниці, зв'язані між собою лише контрагентськими стосунками та приналежністю одному власникові, кооперативу, їхньому господареві.

Отже треба одріжнити кооператив од його господарства. Коли економіст цікавиться більше кооперативним господарством ніж самим кооперативом, то це його діло, але робити якісь висновки із цих двох понять - не слід. Коли Ліфман у своїй дефініції говорить: "кооперативи - це господарства".... /"Genossenschaften sind Wirtschaften..." R. Liefmann: "Die Unternehmungsformen", Stuttgart 1921, стр. 141/... то се є неточна формуловка, з якої Ліфман не робить дальших висновків, але, як ми вже бачили, Смелянов і Білімович ідуть далі.

Білімович визнає, що "господарями публічних господарств є ті чи інші публічно-правні суб'єкти" /"Записки" кн. I, стор. 7./.. Але тоді він повинен визнати, що господарем кооперативного господарства має бути сам кооператив, як приватно-правний суб'єкт а не окремі його члени. Одначе в статті Білімовича ми цього не знаходимо; во примує в зв'язку з вищенаведеними цитатами вважати, що й він, як і Смелянов, не вважає кооператив за колектив осіб; а розглядає його, як господарство або соєв господарств.

Не будучи господарством, кооператив не може бути й об'єднанням господарств. Дійсно, членами кооператива можуть бути й такі особи, що зовсім не мають господарств. Так, напр., уявім собі сто молодих людей, які не мають жадного господарства, живучи у своїх родичів, і які закладають будівельне товариство з метю забезпечити себе помешканням в близь-

зькому майбутньому.

Чи буде це кооператив?

Безперечно буде.

Чи буде тут об'єднання господарств?

Безперечно ні, бо господарств ще нема і нема чого об'єднувати. Мале бути об'єднано нове господарство. Тут можна говорити про об'єднання господарських потреб, про об'єднання господарської діяльності, але ні те ні друге ще не є господарство. Зате тут можна сміливо говорити про об'єднання господарчих суб'єктів, себто - осіб. І цей висновок залишається вірним не тільки для такого теоретичного випадку, для такого, мовляв їм, препарату, але і для кожного існуючого будівельного кооперативу, а якому раз-у-раз, серед членів можна знайти осіб, які тому тільки і вступили в кооператив, що вони не мали власного господарства і кооператив улегчив їм організувати його. Таких самих безгосподарних суб'єктів можна знайти і в споживчих товариствах, які саме тому і користуються кооперативним господарством, що власного господарства не мають. Споживчі т-ва улаштовують для них готелі, ресторани, пральні, майстерні для справи і т. ін. беручи на себе всі господарські турботи, так що члени, скажім, Лідського споживчого т-га можуть не рости жадного господарства. Чи можна це назвати об'єднанням господарств? Ні! А між тим це є логічний ідеал споживчої кооперації, а не якесь виключення. Подібних безгосподарних членів можна знайти навіть в кооперативах кредитових і видача позик по персональному довіренню особливо яскраво підкреслює персональний принцип навіть в цих кооперативах, головне завдання яких обслуговування господарських потреб.

Уявім собі чоловіка, який після військової служби прибув у рідне село і хоче провадити господарство, але, опріч цього хотіння, не має нічого. Він звертається в кооператив, де знають, що в нього немає жадного господарства, але де знають його такж, як особу порядну й працьовиту. Чи приймуть його в члени? Приймуть! Чи вступить при цьому якийсь господарство в союз з іншими господарствами? Ні! Бо особа не є господарство. Але не дивлячись на це, йому, як особі буде видана позика по особистому довіренню, скажім, для оренди невеликого участка землі, або фруктового саду, чи на закупку приладдя /напр., волока/. Тільки після

того, з допомогою кооператива, зявиться господарство. Далі, хто відповідає за взятую позику? Господарство чи господарь? Коли зняти в оренду сад не дасть прибутку, коли трапиться якесь нещастя, чи буде звільнений господарь від виплати боргу? Ні, він буде примушений заробити десь поза своїм господарством і борг заплатити. Додаткова відповідальність членів яка існує в кредитових і багатьох інших кооперативах, лежить не на господарствах, а на господарях, бо коли б дійшло до здійснення відповідальності, то господарь відповідає би і в тім випадку, коли б його господарство через якийсь випадок /пожежа/ загинуло зорсім.

Найбільше народять на думку про союз господарств сільськогосподарські товариства по набуванню і збуту. Наприклад, в молочарських товариствах реєструються корови, що належать учасникам; розмір пафового внеску ставиться в залежність від кількості корів у господарстві, а інколи навіть /ухилення від кооперативних принципів/ кількість голосів на загальних зборах встановлюється в залежності від кількості корів. А все ж таки і ці товариства являють собою об'єднання молочарів, а не їх господарств. Вони також збудовані на додатковій відповідальності, що тяжить на членах кооператива а не на їх господарствах. Далі, коли член молочарської артілі помер і господарство його перейде до сина, то господарство покійного тим самим втрачає зв'язок з кооперативом, як що новий власник не вступить членом в кооператив; може трапитися, що його по якійсь причині в кооператив і не приймуть. Одною з таких причин може бути позбавлення його громадських прав по суду за щось, що не має жадного зв'язку з господарством.

Нарешті те, що кооператив є об'єднанням не господарств, а господарів /осіб/, видно ще й з того що кооперативи всіх видів беруть на себе задоволення не тільки господарських потреб своїх членів а, розвиваючи культурно-просвітню діяльність, беруть на себе задоволення духовних потреб, об'єднаних в кооперативі осіб, що не має місця там, де ми дійсно маємо діло з об'єднанням господарств, як наприклад, в картелях.

Але найбільше персональний характер виявляється в робочих та продукційних артілях. Вважати артілі вантажників, або яких-небудь інших робочих

робочих союзом господарств було б явним абсурдом. Часто такі артїлі складаються з осіб, що не мають жадного господарства /артїлі грузчиків, організовані М.В. Левинським з босяків в Одесі/, а коли й мають яке господарство, то воно не має жадного відношення до артїлі. Артіль об'єднує осіб і їх фізичну силу. Те саме можна сказати й про продукційні артїлі, що утворюються здебільшого з пролетарів, які власного зарібкового господарства не мали, а працювали в чужому господарстві. Коли ж до продукційної артїлі вступають ремісники, які до того часу мали власне зарібкове господарство, то вони або зовсім його ліквідуєть, або продовжують провадити незалежно від артїлі, використовуючи свій час, вільний од праці в артїлі, або працюють своїми домашніми. Отже, говорити, що продукційна артіль є союзом господарств було б таким грубим протиріччям фактам, що на це не йдуть ні Смелянов, ні Віліморич.

Як виходять вони із цього становища?

Смелянов слідом за Ліфманом, просто заявляє, що робочі й продукційні артїлі не можна вважати за кооперативи. Дійсно, під його дефініцію вони й не підходять, як не підходять й під дефініцію Ліфмана. Але за те й під одну і під другу дефініцію цілком підходять картелі. Як що дивитись на картель навіть як на союз господарств, а не союз господарів, то тут великої методологічної неточности не буде. Тут дійсно особи представляють лише господарства і їх інтереси: в разі переходу господарства /цілго, а не частини/ в другі руки, новий власник робиться членом картелі; за справи картелі члени не відповідають всім своїм майном, а лише тою частиною його, яка вкладена в картель; картель задовольняє лише потреби господарства, а не старить ніколи своїм завданням задовольняти, скажемо, духовні потреби пайщиків. Ліфман наводить, як приклад, Рейнсько-Бестфальський вугляний синдикат, який він вважає з економічного погляду кооперативом тому, що "він служить піднесенню промислового господарства своїх членів, відбирає від них частину їхньої господарчої діяльності - продаж, і замінює її спільною організацією."

Die Unternehmungsverbände 1921 р. стор. 145/

Але чи правильно з методологічного боку ставити в одну категорію кооперативи, синдикати й картелі, звиникаючи зовсім робочі й продукційні ар-

тілі. Кооперативи й картелі являють собою остільки різні явища, керуються в своїй діяльності остільки різними принципами та інтенціями, що тяжко зробити якісь висновки, спільні одним і другим; різне значіння мають вони і для народнього господарства, що правда, деякі кооперативи, особливо кооперативи по збуту, часто в своїй діяльності значно наближаються до картелів, але тоді вони все більше і більше відходять від кооперативів, вироджуючись в підприємства капіталістичні. Наприклад, робочі й продукційні артілі мають так багато спільного з іншими кооперативами, що, напр., споживче т-во в ідеалі /хай недосяжнім/ може перетворитися в продукційну артіль, а саме: споживчі кооперативи стараються дати своїм членам працю в своїх закладах і англійські кооперативи вже дають працю 5% своїх членів, а в ідеалі, коли споживчі товариства зможуть задовольняти всі потреби своїх членів, то вони даватимуть працю значній більшості своїх учасників і являтимуть собою одночасно і споживчі т-ва і продукційні артілі. В своїй практиці артілі можуть керуватися з успіхом багатьма принципами, спільними для кооперативів інших видів. Езагалі логичним ідеалом кооперативного руху є можливий розвиток діяльності всіх видів кооперації і об'єднання їх тим чи іншим способом в інтегральну кооперацію, яка стремітиме об'єднати і задоволення споживчих потреб населення і його працю в тій мірі, в якій це буде доцільно. Уже й тепер румунські споживчі кооперативи підтримують організацію продукційних артілів, а відомий французький кооператор Альберт Тома виступив на міжнародньому кооперативному конгресі 1924 року з докладом, в якому пропонував: "доручити кооперативним групам /артілям/ із фізичних та інтелектуальних робітників вільне, але відповідальне керування такими відділами закладів, яких особливий технічний характер дозволяє відділення від загального торговельного та фінансового керування".

agenda für den XI internat. Genossenschaftskongress" 17

говорити про таку тісну співпрацю кооперативів з картелями не доводиться.

Що зближує окремі види кооперативів між собою?

Подібність взаємовідношень між кооперативами та їх членами, однакові права членів, відношення до праці, як до головного фактора в кооперативно.

му житті, призначення за капіталом ролі службової, стремління зменшити зиск на капітал до нуля і розвинути персональну співпрацю до максимуму - словом все те, що логично походить з істотної ознаки кооператива, як об'єднання осіб, а не капіталів і не господарств.

Але це вводить нас в сферу розподілу і повинно привести до переконання, що визначення кооперації виключно з погляду продукції й обміну треба визнати методологічно неправильним.

Одна з заслуг Туган-Барановського перед теорією кооперації полягає в тім, що він в дефініції кооператива вніс момент розподілу, підкреслюючи трудовий принцип. Так, говорячи про селянські кооперативи, він зазначає, як істотну ознаку їх мету що "полягає не в одержанні найбільшого зиску, як у капіталістичних підприємств, а в забезпеченні учасникам, шляхом відповідної організації, можливо повнішого, неурізаного капіталістом, їх власного трудового продукту" /"Основы Політ. Ек. с.308/ Своєю ж основною працею з теорії кооперації він назвав "Соціальні Основи Кооперації".

З погляду ж виключно чистої економіки можна розглядати не сам кооператив як такий, а хіба лише його господарство. Але й тоді не можна сказати що кожне кооперативне господарство є об'єднанням господарств. Обминаючи робочі й сільсько-господарські артілі, ми знайдемо в кооперативному житті багато прикладів, де тяжко говорити про об'єднання господарств. Різьмім навіть кооператив по збуту, який має, напр., млин. Чи можна сказати, що млин являє собою об'єднання сільських господарств? Адже дані господарства до заснування кооперативу борошна може й не мололи самі і якраз через це господарі об'єдналися, щоб не об'єднуючи своїх господарств, утворити нове господарство, яке переробляло б їхнє зерно. Тут можна говорити про об'єднання господарської діяльності /кооперація/, але господарства, які були до утворення кооперативу, залишаються і надалі роз'єднаними.

Про сільсько-господарські артілі М. Левицького можна сказати, що в них були об'єднані господарства учасників, хоч і не повно /тут артіль = об'єднанням осіб; артільне господарство - частковому об'єднанню господарств/; але вже про італійські с-г. артілі, що складалися з с-г. робітників не можна сказати, що артільне господарство в них яв-

ляє собою об'єднання господарств; це нова господарська одиниця.

Проф. А. Андиферов інакше підходить до проблеми визначення поняття "кооператив". Він хоче "розглядати насамперед кооперацію, як чисто господарське явище, з чим, розуміється, тісно зв'язано і його відсвіт /отраженіє/ на суспільних відносинах" /"Записки" кн. ІУ, стор 5/. Погляд правильний, але неясно сформульований і ця неясність постановки питання веде за собою неясність висновків. Проф. А. Андиферов в своєму етюді приходять до висновку, що "начало взаємодопомочи, вільного й мирного співробітництва, що складає непорушній фундамент справжньої кооперації, переносить в господарську сферу та вкоріняє в господарчу тканину моральний, себто християнський принцип любови до ближнього "... і в цьому лежить істота кооперації" /"Записки" кн. ІУ, стор. 23/. "Істота кооперативної справи полягає в тім, що господарча діяльність людей, що беруть в ній участь, просякає моральним началом і спирається на нього, себто освячується християнським началом" /"Записки" Кн.ІУ, стор. 3/.

Взаємодопоміч, вільне співробітництво - властиві не тільки кооперативним об'єднанням. Не кажучи вже про товариства взаємної допомоги, товариства культурно-просвітні, або навіть спортивні, що їх це ніхто не зараховував до кооперативів, - примінення цих принципів можна бачити навіть в об'єднаннях капіталістичних: в кожній акційній спілці ми бачимо вільне співробітництво капіталістів і хіба не можна визнати його мирним? Отже сказати, що це являє собою істоту кооперації, розуміється, не можна. Це розуміє і сам А. Андиферов, а тому центр ваги покладає на християнський принцип, доводячи, що "розвиток сучасних форм господарського життя .. має стремління відірвати господарське життя від моральних основ і у великій боротьбі християнського начала й начала антихристиянського дати перемогу останньому". /"Записки", кн. ІУ, стор. 4/.

Безперечно, християнський принцип відіграв величезну роль в історії розвитку кооперативних ідей і наука повинна студіювати цей вплив. Але не можна християнський принцип брати за ознаку кооперації. Насамперед це буде неправильно методологічно, бо тоді в одну категорію із сучасними кооперативами доведеться би поставити також монастирі, терорські брацтва, неплюївське братство за Чернівецькі та

Толстовські общини, себто явища занадто різноманітні, щоб їх можна було студіювати разом. З другого боку ця ознака дуже неясна. Перш ніж нею користуватися, треба дати дефініцію того, що саме розуміти під християнським принципом, а далі, бажаччи встановити чи дана організація є кооператив чи ні, тяжко було б користуватися цією ознакою. Визначати можна складні явища простішими, а не навпаки. Не дивно тому, що обидва етюди проф. А. Андиферова носять характер догматичний. За те у нього ясно виступає персональний характер кооперативного об'єднання.

Звичайно, визначення об'єкта наукового дослідження у великій мірі залежить од дослідника. Беручи ту чи іншу комбінацію ознак для об'єкта дослідження і тим самим вкладаючи той чи інший зміст в основне поняття, дослідник охоплює ним той чи інший комплекс близьких між собою явищ. Але беручи ознаки неясні ми вносимо неясність і в саме дослідження і в наші висновки. А об'єднуючи одним поняттям занадто різні явища, ми позбавляєм себе можливості зробити якісь висновки, спільні для всіх, охоплених ним явищ і наше дослідження обертається в безплідне теоретизування.

Що до кооперативів, то практика досить легко одрізняє їх од об'єднань іншого характеру, а що до теорії, то наведені з початку цієї статті ознаки, настільки успішно виконують своє завдання, що дають можливість одрізняти кооперативи не тільки від об'єднань іншого роду, а навіть і од так званих фальшивих кооперативів /псевдокооперативів/, що мають кооперативну форму, але відрізняються від кооперативів істотою своєї діяльності.

Разом з тим визначене нами поняття охоплює на стільки близькі між собою явища, що для них для всіх можна уложити одну теорію.

Е. Садорський.

РОЛЯ ПРИВАТНОГО СЕКТОРА В НАРОДНЬОМУ ГОСПОДАР-

СТВІ У.С.С.Р.

Питання про значіння приватно-господарського сектора в народньому господарстві У.С.С.Р. заслуговує уваги і розгляду в силу двоякого роду аргументів.

Совітська економічна література в силу свого офіційного ухилу переважно увагу звертає на усупільнений сектор українського народнього господарства. Проблемам, зв'язаним зі становищем і розвитком усупільненого сектора, присвячена головна частина тих розвідок і дослідів, які дають совітські автори; цьому ж сектору присвячені в першу чергу статистичні матеріали совітської статистики. В результаті цього створюється певного роду гіпноз фактів і цифр, однобічно підібраних навіть серед тих кола, для яких теоретично є явними всі ті застереження, що їх треба мати на увазі, використовуючи совітські джерела. Часто доводиться зустрічатися з приблизними уявленнями про роль усупільненого сектора в народньому господарстві УССР навіть там, де можна було б сподіватися об'єктивного підходу до цієї справи, підходу не зв'язаного жадною наперед визначеною концепцією. Відсутність уваги і належної розробки питання про значіння приватно-господарського сектора в сучасній українській економіці і поширені тут неправильні уявлення примушують поставити цю проблему на порядок денний.

З другого боку розгляд цієї проблеми являє інтерес для в'яснення тих господарських ефектів, які дасть сучасний курс совітської економічної політики, що характеризується різким і новим пово-

ротом до воєнного комунізму. Вияснення тих господарських наслідків, які дасть оголошена по цій лінії і широко здійснювана боротьба проти приватно-господарського сектора, вимагає найдокладнішого уявлення про його справжню роль і значіння в сучасній українській економіці.

Дана стаття має своїм завданням намітити основні моменти для вияснення проблеми. Належить проте з самого початку застерегти, що дані висчерпуюче вияснення питання є по за нашими можливостями. З одного боку зв'язані ми бідністю тих совітських матеріялів, які є в ньому розпорядженні і які є результатом завідомої непопулярності цієї справи серед совітських авторів. З другого боку не можна забувати, що маємо ми до діла зі зягцем, яке в совітських обставинах весь час захоувало і захоує напівлегальний характер; отже це не може не відбиватись на якості відповідних матеріялів. При загальному невисокому рівні якості совітських статистичних матеріялів в сій царині ми маємо до розпорядження дані, що їх якість є нижча від і без того вже низького середнього рівня.

I.

Перше питання, яке належить розв'язати, приступаючи до досліду, це - питання про те, чи належить нам об'єднати цілий приватно-господарський сектор, чи подбати про те, щоб виділити в ньому приватно-капіталістичну частину з одного боку і частину трудову з другого боку. Ми думаємо, що правильніше буде об'єднати цілий приватно-господарський сектор і розглядати його, як єдине ціле. Той поділ, який ми хотіли б перевести: на трудовий і приватно-капіталістичний, в умовах півлегальності існування приватно-капіталістичних підприємств і подвійній сумнівності відповідних даних совітської статистики був би занадто непервний і умовний. З другого боку, тісний зв'язок між приватними підприємствами трудового і капіталістичного типу і наявність еволюції трудових підприємств в капіталістичні навіть при тій обмеженій свободі обороту, яка існує за соціальних умов, не підлягає сумніву.

Розглядаючи, отже, приватно-господарський сектор, як єдине ціле, подамо у першу чергу основні дані, які характеризують його стан і значіння по

чотирьох основних галузях української економіки: в обсягу сільського господарства, промисловості, торгівлі і кредиту.

На відношеннях в обсягу сільського господарства дотепер спинятись не доводиться з огляду на те, що переважаче значіння приватно-господарського сектора в цій царині не викликає жадних сумнівів. Через те наразі можна обмежитися лише наведенням кількох цифр. Засівна площа польової і садивно-селянської землі в 1927 році в межах УССР виносила 23.642,8 тис. гект.; приблизні: засівна площа радгоспів в УССР /з 1738 споживчих радгоспів дали відомости 1.525/ - 601.502 гект., засівна площа колгоспів /з 5.566 дали відомости 3.687/ - 266.791 *) Точними ці цифри не є, другі джерела дають другі цифри, а проте, уявлення про мінімальне значіння усуспільненого сектора в сільському господарстві вони дають. Та цього значіння не заперечують і найгарячіші зпологи колективістичного сектора. Тут покладається надії лише на майбутнє, на зріст колективізації, який має привести до того, що на кінець 1932-33 року до колективів має бути втягнуто 30 % всіх селянських господарств з площею всієї землі 9.500 тис. гект. **)

Основні дані тут являють слідувчу таблицю:
/дкр. стор. 63/.

Треба мати на увазі, що наведені дані без всякого сумніву дають зменшені цифри відносно ролі приватно-господарського сектора. Оскільки приватно-промислова діяльність є в совітських умовах напів-легальною, знаходить вона спосіб виявлення також в прихованих формах. Про розміри цієї діяльності існують лише побічні дані. Треба одмітити перш за все, що значна кількість продукційних артілів, які віднесено до кооперативно-громадського сектора, належить до псевдокооперативів; їх дуже інтенсивний зріст в 1926/27 р. /75 % збільшення в р. 1926/27 в порівнянні з попереднім/ стоїть в звязку з витис-

*) Україна. Статистичний щорічник. 1928.

**) Шляхи і темпи розвитку народнього господарства УССР. Харків. 1929. Фактичні дані про зріст усуспільненого сектора на кінець 1929 року вказують що фактичний зріст числа колгоспів уже тепер майже досяг цифр, передбачених п'ятиліткою.

Приватна цэнзона і ніжценцэзна прамісловісьць Украіны

/капіталістычна і проста таварава/

1926 - 27 рік.

1925 - 26 рік.

Галузі	Продукція в тис. карб.	Питома вага в усіх пром. тура.	Струк тура.	Продукція в тис. карб.	Питома вага в усіх пром. тура.	Струк тура.	Продукція в тис. карб.	Питома вага в усіх пром. тура.	Струк тура.
1. Добування і обр. мінер.	5,714,9	7,4	0,7	5,724,7	5,9	0,7	5,724,7	5,9	0,7
2. Гірна пром.	65,2	0,0	0,0	636,0	0,0	0,1	636,0	0,0	0,1
3. Оброблення метал. і машинобуд.	29,719,2	12,2	3,5	32,693,0	10,8	4,0	32,693,0	10,8	4,0
4. Обробка дерева	37,421,7	49,4	4,3	43,679,2	48,1	5,4	43,679,2	48,1	5,4
5. Хемічна пром.	6,517,2	9,6	0,8	5,772,8	7,0	0,7	5,772,8	7,0	0,7
6. Харчова і смакова промисл.	560236,2	35,8	65,0	445011,1	31,5	54,4	445011,1	31,5	54,4
В тому числі									
7. Шкуряна і оброб твар. прод. тв.к.	457,851,3	53,4	53,2	331366,2	46,9	40,5	331366,2	46,9	40,5
8. Обробл. вол.	35,296,7	33,2	4,1	43,324,5	35,9	5,3	43,324,5	35,9	5,3
9. Взуття і одяж.	179,974,4	70,5	20,9	232303,4	71,1	28,4	232303,4	71,1	28,4
Інші галузі	6,356,2	7,6	0,7	8,165,5	8,6	1,0	8,165,5	8,6	1,0
Вся промислов.	861,303,7	29,0	100	1817,510,2	26,0	100	1817,510,2	26,0	100

*) До питання про приватний капітал на Украіні. Харків. 1929.

пенням приватного капіталу адміністративним шляхом з торгівлі і шуканням приватником нових шляхів для використання своїх засобів. Треба далі мати на увазі, що кооперативно-громадський сектор збільшується ще й через те, що ЦСУ відносить до нього не тільки ті заклади, які експлуатуються кооперативними установами, але також і підприємства, що експлуатуються партійними та професійними організаціями. Таким чином ми маємо до діла, навіть минаючи загальну недокладність і сумнівність даних совітської статистики, з даними безумовно зменшеними. По цих зменшених даних ми можемо констатувати, що приватна промисловість відіграє найбільшу роль в чотирьох галузях: виробництво взуття і одяжі, харчово-смакова галузь, шкіряна і оброблення дерева. Веручи справу ширше, можна констатувати значнішу роль приватно-господарського сектора у виробництві засобів споживання, ніж у виробництві засобів продукції. Широкий споживчий ринок для цілої низки продуктів споживання обслуговувався до останнього часу в переважній частині продуктами приватної промисловості. В загальному і цілому їх навіть в 1926/27 р., коли курс проти приватника уже виразно загострився і спричинив зменшення його діяльності, загальна продукція приватно-господарського сектора в промисловості перевищувала четвертину всієї промислової продукції.

При поважному значінні приватно-господарського сектора в сільському господарстві і промисловості, очевидно, поважну роль він повинен відігравати в торгівлі і кредиті.

Що до значіння приватної торгівлі в загальній торговельній ситуації на Україні, то відносно цього го можна подати такі дані:

/див. табл. на стор. 65/

Приватна торговельна сітка на Україні є в порівнянні з державною і кооперативною виразно переважачою. Дрібна торгівля майже цілком знаходиться в руках приватника; в середній торгівлі значіння приватного і усупільненого сектора є майже рівнорядним і лише в гуртовій торгівлі усупільнений сектор має перевагу. Розподіл торговельної сітки в приватній торгівлі по окремих групах подає слідуєча таблиця:

/див. стор. 65/.

Це велике значіння приватної торгівлі заховалось, не зважаючи на регулюючі заходи совітської

Торговельна мережа на Україні.

Сектори:	На I. I. 26.		На I. I. 27.		На I. I. 28.	
	Одиниць!	%	Одиниць!	%	Одиниць!	%
Державний	6.119	4,5	6.558	4,8	5.553	4,2
Кооперативн.	19.547	14,2	20.884	15,4	28.339	21,5
Приватний..	111.072	81,3	104.545	79,8	98.033	74,3
Вся торго- вель. мере- жа.....	137.072	100	135.947	100	131.925	100
Вся торго- вельна ме- режа без I-го розряду...	111.337	100	109.505	100	103.226	100
Приватна торг. мер. без I роз.	85.976	77,2	82.209	75,0	69.527	67,4

Приватна торговельна мережа по містах і селах
України на I. 1928 р. **)

Види торгівлі:	По містах:			По селах:		
	Вся торг. мережа:	В т.ч. приват. прив. мережа:	%	Вся торг. мережа:	В т.ч. прив. прив. мережа:	%
Дрібна тор.	145.511	143.816	96,3	130.807	129.450	95,6
В т.ч. без I-го роз.	26.428	24.873	94,1	21.191	19.877	93,8
Сяр. торг.	19.779	13.907	70,4	23.946	7.249	30,2
Вел. торг.	7.038	2.473	35,1	4.844	1.138	23,5

політики в результаті яких на протязі двох років з 1926 до 1928 припинило своє діяльність коло 13 тисяч торговельних підприємств. Роль приватного торговельного обігу в загальному товаровому обізі УСРС характеризується такими даними для 1926/27 року.

/дир. табл. на стор. 66/

Значіння приватної торгівлі де яскравіше виявляється з даних бюджетних досліджень, які встановлюють роль приватного крамаря в бюджеті окремих

*) **) До питання про приватний капітал на Україні. Видання ІСУ. Харків, 1929.

Г а л у з і Т о р г о в- л і:	Уся тор- гівля в міл.кар.	В т.ч. приват. в м.кар.	Струк- тура прив.т.	Пито- ма ва- га пр. т.в.у- сїя Т. УССР.
Хлібофураж...	541,3	71,6	5,9	13,2
Харчова та сировина....	656,8	312,9	25,8	47,6
Харчова і сма- кова/фабрична	1417.	360,2	29,8	25,4
Мануфактурна.	1059.	112,6	9,3	10,6
Одежа та га- лантерія.....	202,5	91,7	7,6	45,3
Металева.....	728,1	47,4	3,9	6,5
Сільсько-госпо- дар. машини..	161,9	-	-	-
Будівельні і паливні маш.	447,6	45,4	3,7	10,1
Шкур'яна та взутьова.....	362,7	82,5	6,8	22,7
Мішана та ін.	1.131,3	87,1	7,2	7,7
Уся торгівля.	6.708,2	1211,4	100	18,1

категорій споживачів. *)

*% придбання товарів у приватних осіб
/за даними бюджетового обслідування ЦСУ УССР за XII
1927 р./

Товари:	Робітники:	Службовці:
1) Паливо і світло	8,0	16,2
2) Харчові про- дукти.	45,6	46,3
3) Одежа та взуття.	16,6	12,3
4) Господарсь- ке приладдя....	33,8	42,8
Разом.....	36,5	39,4

*) До пит. про прив. кап. на Україні.

Частка приватного крамаря в закупівлях селянського господарства виносить в середньому в 1927 р. 20,1.

Значіння приватної торгівлі не обмежується постачанням продуктів. Відогравала вона до останнього часу не малу роль в заготівлях, передовсім в заготівлях сільськогосподарської сировини. В хлібозаготовлях питома вага приватного капіталу в 1926/27 році по даних наркомторгу УССР по відношенню до державних виносила 8 %, а по даних прибутково-видаткових записів для 1927 р. - 19,1 %; для других родів сільськогосподарської сировини відповідні цифри були такі:

махорка ...	14 %	хміль ...	12 %
волокно ...	20 %	вел.шкіри.	22 %
дрібні шкіри	35 %	олійн.нас.	33 %
жива худоба ... 28,3 % *)			

Найтруднішим завданням є виявлення ролі приватного капіталу на кредитово-грошовому ринку. Трудність виявлення справи полягає в тому, що участь і діяльність приватного капіталу на кредитово-грошовому ринку носить передовсім нелегальний характер. До легальної діяльності приватного капіталу на кредитово-грошовому ринку слід віднести ту його діяльність, яка виявляється в його відносинах з легальними кредитовими установами різного роду. Але ці відносини в зв'язку з певною політикою совітської держави в сій області кирних розмірів не набирають й виявляють тенденції до все більшого скорочення. Питома вага кредитів, які одержав приватно-капіталістичний сектор од державних кредитових установ, є значно меншою від тої ролі, яку він відіграв в народньому господарстві. Сума кредитів, уділена на приватно-капіталістичну промисловість й торгівлю **) всією кредитовою системою на I. X. 1927 р. виносила 7.527 тис. карб., а на I. X. 1928 р. - 4.200 тис. карб., складаючи 1,1 % і 0,5 % загального кредитування українського народнього господарства; найбільшу роль в цих операціях

*) До пит. про прив. капіт. на Укр.

**) Підкреслимо, що дані охоплюють тільки приватно-капіталістичний сектор, а не весь приватно-господарський; до капіталістичних підприємств в тих матеріалах, якими ми користуємось віднесено ті промислові заклади, які користуються найманом робочою силою і мають прибутку по над 2.400 карб. на рік і торговельні заклади, починаючи з II розряду.

відогравали товариства взаємного кредиту; цікаво одмітити, що загальні підсумки кредитових відносин у-суспільненого сектора з приватно-капіталістичною промисловістю й торгівлею вказують, що починаючи з 1927 р. ці відносини складаються так, що приватно-капіталістична торгівля і промисловість більше передають державі, ніж од неї одержують: дисконтово-позичкові операції держбанку, іншої системи союзних, республіканських та місцевих банків з приватно-капіталістичною промисловістю та торгівлею та сума коштів, що їх передали кредитові установи товариствам взаємного кредиту на І.Х.1927 р. складала 2.936 тис. карб., а на І.Х.1928 р. - 1.709.000 карб.; в той час, як поточні рахунки та вклади приватно-капіталістичної промисловости і торгівлі в усій кредитовій системі без товариств взаємного кредиту і коштів їх по банках плюс вклади цих категорій по ощадних касах складала на І.Х.1927 року 5.495.000 карб., а на І.Х.1928 р. - 3.905.000 карб. Таким чином сальдо на користь держави вносило на І.Х.1927 р. 2.559.000 карб., а на І.Х.1928 р. - 2.196.000 карб. *) При цих обмежених легальних можливостях для приватного капіталу є зрозумілим, що нелегальна його чинність мусить бути дуже значною. Судячи відноситься його нелегальні позичкові операції, які в переважній частині носять лихварський характер, та операції з золотом валютю. Є зрозумілим, що скільки несудь вичерпуючих даних про ці операції не може бути. Посередні обчислення вказують, що сума коштів, яка обертається на приватному неорганізованому кредитовому ринкові є дуже велика. Нелегальне кредитування торгівлі на І.Х.1927 р. обчислюється приблизно в 10,4 міль. карб. при дисконтових ставках в жовтні 1927 р. 3 - 9 %, а в жовтні 1928 р. - 2,5 - 6 % місячних. **) По даних прибутково-видаткових записів од 31 % до 43 % усіх селянських господарств на Україні користуються кредитом, при чому на приватне кредитування припадало до 64,7 % усієї суми кредиту *); при цьому дисконтові ставки на селі були значно вищі, як у місті.

Так уявляються основні дані про значіння і роль приватно-господарського сектора в окремий галузях народнього господарства. Щоб не перевантажувати нашого викладу надмірним числом цифр ми брали

*) **) До питання про приват. кап. на Україні.

лише основні дані, обмежуючи їх до мінімуму; їх не досить для того, щоб уявити структуру приватно-господарських підприємств в окремих галузях більш докладно, але їх про те вистачає для того, щоб уявити собі роль приватно-господарського сектора в цілій сучасній економіці. Як читач зауважив, нами подаються скрізь дані з перед двох-трьох років, робимо ми це умисно для того, щоб дати образ значіння приватно-господарського сектора більш відповідачий дійсності; дані самі останні дадуть образ ситуації занадто викривлений, оскільки тут більше і значніше позначиться вплив останніх заходів совітської влади, зв'язаних з поновленням економічної політики з часів воєнного комунізму.

II.

Наведені нами дані малюють лише статистику для останніх років що до значіння і ролі приватно-господарського сектору в сучасній економіці. Не маємо ми можливості спинятись на змінах, які відбувались в становленні приватних підприємств з року на рік в зв'язку зі змінами політики совітської влади по відношенню до тої чи іншої ділянки приватно-господарського сектору, не маємо можливості характеризувати ті методи і способи, якими він користувався в своїй боротьбі за існування при загальному несприятливому відношенні совітської влади до приватно-господарської ініціативи. Можна лише дати тут загальну характеристику. Можна сказати, що приватний підприємець виявив максимум ривня й виявляхливості, максимум зручності і смілости для того щоб здобути і вдержати своє місце в українському народньому господарстві. Приватник знаходить ті ділянки господарського фронту, на які не звернуло уваги регулююче законодавство совітської влади і там розпочинає свою діяльність; як до ця ділянка попадає під увагу совітської влади, він негайно спиняє свою діяльність для того, щоб знайти місце на іншому відтинкові, він улаштовує низку проривів на совітському господарському фронті: він заводить підприємства, надаючи їм форму кооперативів, продукційних артілів тощо для того, щоб прикриваючись совітською формою, обійти існуючі заборони і уникнути труднощів, які стоять на дорозі приватній ініціативі; щоб знайти джерела постачання

товарів для приватної торгівлі, він організує в межах соціальних розмірів контрабандний привоз товарів з-за кордону, переробляє нелегально закупку товарів у кооперативів і державних підприємств; в широких розмірах, як систему, він організує підкуп радянських агентів в різних установах; лицарі приватно-господарської ініціативи в їхній діяльності не сприймають ані арешти, ані заслання, ані навіть розстріли. Ця висока ступінь активності приватного підприємця, та гнучкість, енергія і вміння пристосуватися до змінюваних обставин при існуючій в радянській господарстві бюрократичності, повільності і безгосподарності без всякого сумніву збільшують роль приватно-господарського сектора по над ті цифри, в яких вона висловлюється. Коли, наприклад, вартість річної продукції для усунутого сектора, до послуг якого є ціла адміністративна машина, вказує на максимальні досягнення, на використанні всіх його потенціальних можливостей, відповідні цифри приватно-господарського сектора, досягнені при завідомих несприятливих обставинах, є мінімальними, є цифрами, які були б значно вищими, колиб приватно-господарський сектор міг використати свої потенціальні можливості.

Веручи все на увагу і використовуючи наведені нами вище цифри, спробуємо більш рельєфно уявити собі значіння приватно-господарського сектора в українській економіці.

Загальна продукція сільського господарства України в 1927 р. обраховувалась в 2.547,8 міль. карб. *) по цінах 1926/27 р.; в той же час загальна продукція всієї цехової промисловості в 1926/27 році обраховувалась в 2.190,8 міль. карб. **) дуже приблизна цифра річної продукції в дрібній і кустарно-ремісничій промисловості України в 1926/27 році виносила 953,3 міль. карб. ***) Таким чином загальна продукція сільського господарства і промисловості обраховувалась в 5.691,9 міль. карб. Спробуємо визначити ту частину, яка припадає в загальній річній українській продукції на приватно-господарський сектор. В. Чубарь в своєму докладі на партійній конференції в квітні 1929 р. роль індивідуального сектора в сільському господарстві в 1926/27 році визначав в 94,1 %; роль приватно-господарського сектора в промисловості в тім же ро-

*) Шляхи і темпи розвитку укр. нар. госп. УССР. X 1929. ***) ***) Україна. 1928 р.

ді визначена в 26 %; виходячи з цих даних продукція приватно-господарського сектора в сільському господарстві визначається в 2.397,3 міл. карб., а в промисловості - в 817,4 міл. карб., а в загальній річній продукції усупільненого сектора - в 2.477,1 міл. карб. *) Таким чином загальна продукція приватно-господарського сектора є меншою в порівнянні з продукцією усупільненого сектора. Розуміється, при непевності тих даних, якими ми розпоряджаємо, при існуванні в совітській статистиці поруч з цифрами, які ми навели вище, ще інших відмінних, наведені числа можуть претендувати лише на приблизне значіння. Ми схилиємось до того висновку, що ці числа річної продукції, які відповідають процентним відношенням приватно-господарського і усупільненого сектора: 56,1 % : 43,9 % треба уважати зменшеними. Перш за все загальний обрахунок річної продукції промисловості і сільського господарства, який є переведений на підставі цін для 1926/27 року зменшив вартість продукції сільського господарства в порівнянні до вартості промислової продукції; ненормально низький рівень цін, що існують на сільсько-господарські продукти зв'язаний з певною політикою совітської влади є загально відомим фактом. Зменшення річної вартості продукції сільського господарства, яке в своїй переважачій частині належить до приватно-господарського сектора, відбилось на загальній вартості його продукції і зменшило її. З другого боку є зменшена вартість продукції приватно-господарського сектора через те, що в промисловій продукції по усупільненому сектору пройшла вартість продукції низки промислових підприємств, які є псевдокооперативними, псевдоартілями тощо, для яких належність до усупільненого сектору є лише фікцією, охоронним кольором.

Значіння цих, безумовно зменшених цифр, ще збільшаться, коли ми приймемо до уваги ще ті міркування, які побіжно ми висунули вище.

Основна маса населення УССР зайнята в приватно-господарському секторі; частина населення, що обслуговує усупільнений сектор складає незначну меншість, яка тоне в людському морі, трудові навики, уклад життя і психологія якого визначається працею в індивідуальному господарстві. З другого

*) "Комуніст" № 87. 316/IV. 1929

боку треба мати на увазі ту ріжну структуру, яку мають приватно-господарський і усуспільнений сектори; приватно-господарський сектор виробляє в переважній своїй частині продукти споживання широких мас, він орієнтується на широкий ринок; в той час в усуспільненому секторі основну роль відіграють галузі промисловості, що виробляють засоби виробництва, які є мінімально зв'язані з широким ринком. Виміна продуктів усуспільненого сектора в переважній частині перекодиється в межах усуспільненого сектора в підприємствах УРСР або інших частин совітського союзу. Через те порушена нормального розвитку в приватно-господарському секторі безпосередніше і болісніше зачіпає інтереси широких мас людности, оскільки воно веде до неможливості задоволення основних найелементарніших потреб.

В світлі цих даних і фактів специфічні риси набуває господарська ситуація, яку переживає тепер УРСР в зв'язку з поворотом до воєнного комунізму. Ті скромні розміри і межі, в яких була допущена приватно-господарська діяльність за часів НЕП-а, дали можливість для відродження і відбудови народного господарства в УРСР. Приватно-господарська стихія почала набувати таких розмірів і таких впливів, які видались для керівників УРСР небезпечними. Переведено по цілій лінії зміну господарської політики. Низкою адміністративних заходів на протязі останніх двох років переведено змінення сітки приватної торгівлі, примушено припинити діяльність цілу низку промислових підприємств. В результаті цього не могло не утворитись широкої прогалини в задоволенні потреб маси населення, потреб, які в першу чергу обслуговувались власне приватно-господарським сектором.

Разом з тим усуспільнений сектор, не рахуючись з потребами заповнення тої прогалини, яка виникла, взяв курс, який мусів привести до ще більшого її поширення. Курс індустріалізації, який в совітській трактовці означає приділення більшій увазі і більших засобів на розвиток виробництва, що продукують засоби виробництва, ніж розвиток виробництва, що виробляють засоби спожива-

ня, при утрудненні і припиненні виробництва споживчих продуктів в приватній промисловості не міг не означати зросту в кількісних розмірах товарового голоду. Товарний голод набрав ще інтенсивніших розмірів в наслідок того, що незначні наявні запаси не могли бути доцільно і належно розподілені між людиною завдяки ліквідації приватної торгівлі, яка в належній кількості не була заступлена державним і кооперативним торговельним апаратом, минаючи вже те, що приватник обслуговував населення краще, як усупільнена торгівля. Маючи перед собою факт цього загостреного товарового голоду, сучасні керівники господарської політики УРСР не тільки не рішили стати на ґрунт необхідності його ліквідації, але навпаки, визнали за потрібне легалізувати його на протязі довгих років; заведення в широким розмірах карткової системи в суті своїй означає, що усупільнений сектор відмовляється постачати населення товари в тій кількості, яка відповідає попиту, а переводить населення на мінімальні, голодні норми. Очевидно, що такого роду політика не могла не викликати розриву між містом і селом, не могла не утворити труднощів для постачання усупільненому секторові харчових продуктів. Виход для цього знайдений для даного моменту в здобутті хліба адміністративними заходами, для майбутнього в колективізації такої частини сільського господарства, яка могла б забезпечити усупільненому секторові належну кількість харчових продуктів. В результаті всієї цієї політики створюється обставина, які унеможливають тим широким колам людини, що входять до складу приватно-господарського сектору, задовольняти свої потреби як в предметах продукційного так і особистого споживання. Утворений розрив між усупільненим і приватно-господарським секторами, який перетворюється в систему, який здійснюється, як директива, розщепляє народно-господарський організм УРСР на дві суперечні частини. Утворюється обставина, коли розвиток усупільненого сектора є тісно зв'язаний з занепадом розвитку продукційних сил в приватно-господарському секторі. При тому значинні і ро-

лі, яку відіграє приватно-господарський сектор, ця суперечність, яка положена в основу сучасного курсу, не могла не викликати кризи, яку і переживає тепер народне господарство УРСР.

Розміри і глибина цієї кризи, її дальший перебіг і розвиток, її поважність для народнього господарства УРСР зясовуються в звязку з тими даними про значіння приватно-господарського сектора, які ми навели вище.

В. Приходько.

ПЛЯНУВАННЯ Й ВУДІВНИЦТВО МІСТ В ЗВ'ЯЗКУ

З МАЙБУТНІМИ ВІЙНАМИ.

Після страхіть світової війни і після ширих нібито заходів міжнародних і міждержавних органів та чинників покласти край кровопролиттю між людьми, питань, подібних до наведеного в заголовку, здавалось би не повинно було б бути. А проте треба зазначити, що справа стоїть далеко не так. Війна скінчилась, держави замирились, але до справжнього і вічного миру ще дуже далеко. Ще дуже багато незадоволених, ще дуже багато питань не вирішених - і політики не без страху зазначають, що над Європою а може й над світом знову збирається хмара... Зрештою й ми українці, ясніше, ніж хто інший, це бачимо і відчуваємо...

Але яка має бути та майбутня війна?

Всі військові авторитети майже одноголосно стверджують, що війна будучини - це війна повітряна. Розвиток авіації, як це, правда, вказувалось з початком її виникнення, спричинився й має спричинитися до кардинальних змін в провадженні війни. Тоді, як до сєї пори війна полягала передовсім і головним чином в збройній зустрічі ворожих сил в якомусь певному місці і театр воєнних подій завше міг бути і був територіяльно обмежений і локалізований, то зовсім інакше випадатиме справа за повітряної війни. Тут не грають ролі і не мають того значіння, що колись, фронти, окопи і ворожі фортеці. Військові аероплани все це легко, без жадних перешкод минають і, замість боротьби на фронті, з поодинокими бойцями і відділами, стараються одразу вразити цілу армію, ще більше позбавити оборончих засобів цілу державу. І ось способом для

цього є авіація - військові аеропляни, які, рдирани
 чися глибоко до ворожої території, скиданням бомб
 та хемічними атаками нищать і паралізують все те,
 без чого і найсильніша армія на фронті є безсила.
 На величезнім воєннім значінні такого, власне,
 способу ведення війни сходяться всі військові авто
 ритети. З боку міжнароднього права також не чути
 рішучих заперечень проти повітряної війни. Навпаки
 останні відомости з політики показують, що найшли
 воріші держари на міжнародньому форумі /Комісія по
 обеззброєнню при Лізі Націй/ визнала й ніби освя
 тила цей "модерний" спосіб війни. майбутньому

Таким чином виходить, що, справді, в/треба ра
 хуватися з можливістю повітряної війни.

Добре, - може риникнути питання, - а при чім
 же тут справа плянування міст і т.д.?

Отже, виявляється, як це не сумно констатува
 ти, що дуже "при чім". Справа в тому, що раз одна
 воєнча сторона ігноруватиме ворога на фронті і за
 стосовуватиме сильніші і дошкульніші засоби бо
 ротьби, то ясно, теж саме буде робити, а може ще
 й дошкульнішими ринаходами, й друга сторона. Та
 ким чином, війна провадитиметься не на обмежених
 ділянках землі, а, можна сказати, пляцдармом тут
 буде ціла територія держави, у всякому разі дуже
 глибоке її заплілля.

В чім же ця війна буде конкретно полягати?

Воєнні авторитети вказують, що в майбутньому
 кожна сторона старатиметься зруйнувати на терито
 рії свого ворога передовсім фабрики військової а
 муніції, склади військового майна, військові каса
 рні і т.інн. і тим в корні паралізувати можливу ді
 яльність армії на фронті. Але на сьому не кінець.
 Будучи послідовним, ворог старатиметься нищити й
 такі обекти, що служать військовим операціям посе
 редньо, як залізниці, залізниччі двірці та майстер
 ні і т.ін. Нарешті, в розрахунку ворога, як то бу
 ло завше, буде стремління взагалі зменшити чи зни
 щити опорну силу держави чи нації, з якою він воєє
 а коли так, то до обектів, що підлягатимуть знище
 нню, увійде все те, що є необхідним для нормально
 го життя і праці населення. Так, напр., ворог ста
 ратиметься нищити електровні, водоводи, каналіза
 ційні спорудження, заклади масового виробу тих чи
 інших продуктів тощо. Таким чином в місті залиша
 ються лише приватні будинки, - місця мешкання мир
 ного населення, - які досі, по законах війни, не

підлягали нападу і нищенню. Але ж виникає цілком природне питання і сумнів: як врятувати од руйнівного впливу бомб, газів та інших засобів нищення житла приватних людей, коли об'єктом нападу є заклади і установи, що розсіяні по цілому місті, коли само місто стає ареною нападу і боротьби фактично.

Отже, як ми бачимо, ці питання не можуть не зачіпати як найближче кожного муніципального діяча. І, справді, на сторінках комунальної преси і в літературі ми вже знаходимо відгуки на це питання і навіть більше - поставлення справи на порядок денний. Так, цю справу підносить в журналі "Житло" відомий німецький спеціаліст по житловому питанню. К. Майнгольд, а російський письменник Кожевников присвячує цьому питанню спеціальну працю: - "Влияние современной воздушной и газовой войны на застройку и планирование городов и важнейших Этаных пунктов", - працю, що знайшла значний відгук в Німеччині. *)

Обидва зазначені автори - Майнгольд і Кожевников - не обмежуються лише вказівками на небезпеки майбутньої повітряної війни для міст та їх мирного населення, а ставлять питання про цю справу, сказавши би, на увесь зріст та вказують цілу низку заходів, які мають попередити та зменшити страшні можливості й наслідки такої війни. Коли б піти за авторами беззастережно, то, здається, треба було б всю дотеперішню міську культуру, коли не перекреслити цілком, то запровадити в ній надзвичайні і дуже далекосяглі зміни. Один із авторів так, правда, і каже, - що як способи війни в середньовіччю накладали своє тавро на планування і будівництво середньовічних міст /вали навколо міст та високі муровані стіни з ворітьми й бойницями, тісні, криві вулички в самому центрі міста, - щоб зручніше було чатувати та атакувати ворога/, - так само й майбутня повітряна війна змусить міста пристосуватися до характеру небезпеки і відповідно змінити

*) Про це згадує й інж. П. Прейс в своїй праці "Планировка городов и поселков". Москва. 1927 р. Про це ж дивись працю інж. Румпра: "Защита от газов", що видана між іншим, як підручник для комунальних управлінь.

свій вигляд. Однак, як ми щойно зазначили, ці зміни та "додавки" мали б бути остільки значні, й руйнівні досьогочасну міську культуру, на яку народи поклали стільки праці, зусиль та коштів, що ми гадаємо й віримо - ці ж народи у власних інтересах старатимуться за всяку ціну попередити майбутнє нещастя. Поки ж цього ще не сталося і оскільки думка людей інших надій поважно рахується з такими, хоч і сумними, можливостями, ми зазначимо тут коротко, як уявляють собі згадані вище автори способи боротьби міст і взагалі населених пунктів з небезпеками повітряної війни.

Отже, загально кажучи, все майбутнє планування і будівництво міст мусить змінити свій дотеперішній характер. Основним завданням цього будівництва має бути: - зробити ціль /"мішень"/ для попадання бомб, як найменше помітною, а в разі, коли б бомба попала щоб нікогда од цього була б також мінімальною. Звідси висновок: міста й поселення мають розростатися вшир почасти й в глиб /закопуватися в землю/, але не вгору. Коротко, місто мусить як найбільше децентралізуватися. Кожевніков зазначає, що місто з будинками високого касарняного типу буде найуразливіше при повітряній війні і під час повітряної атаки такий Нью-Йорк потерпить безконечно більше, ніж будь яке інше місто в світі. Під цим оглядом Нью-Йорк - колос на глиняних ногах. Взагалі ж Кожевніков висуває твердження: небезпека руйнації кожного міста прямо пропорційна до густоти його забудовання й висоти його будинків. Тому, зокрема, він рішучо повстає проти т. зв. американських "хмародерів" і то з трьох причин. По-перше, по таких хмародерах і взагалі по високих будинках літунові взагалі легше орієнтуватися в місті; по-друге - в разі, коли б місто захотіло закрити себе од ворожої повітряної фльоти "димовою завісою", то не зможе цього добре зробити, бо димовий покрив мусів би бути дуже грубий; по-третє, на випадок бомбардування такого будинку, руйнація його буде жахлива й для нього самого й для його менших сусідів.

Далі виникає питання, - як розмістити в місті будинки військового характеру і взагалі ті, на які можна сподіватися нападу? З одного боку вказується, що їх можна маскувати, розкидаючи серед маси звичайних будинків. Але з другого боку має радю й друга думка, що в інтересі безпеки мешканців, їх треба було б ставити поза містом.

Так само повстає питання й щодо великих державних установ, залізничних станцій, фабрик тощо. З одного боку, в інтересах правильного і найбільш інтенсивного функціонування цих установ та закладів, вони мають бути вкупі; з другого боку, в інтересах найдоцільнішого планування міста такі інституції з їх великими будинками, мали б бути в центрах певних районів. Але ж з погляду повітряної небезпеки, вони мають бути децентралізовані і розгублені в непомітних маленьких будинках.

Має потерпіти зміни і планування вулиць. Їх треба розміщати рівнобіжно до пануючих в даній місцевості вітрів, щоб після хемічної атаки, вони як найшвидше очищалися від отруйних газів. Треба старатися, щоб в місті була річка та стави, бо вони також сприяють очищенню повітря.

Самі будинки, - стіни їх та дахи, - особливо де торкається великих будинків, мають бути остільки міцні, щоб протистояти бомбовим атакам. Зовнішній вигляд і краску будинки повинні мати захисту, щоб утруднити ворогові, як знаходження їх, так і націлювання в них.

Окремо уділяється увага і муніципальним підприємствам загального користування. Звіляки проводки /електричні, каналізаційні, водоводні/ мають бути під землею, - як це і робиться, але при тім треба брати на увагу, оскільки верхня верства землі може захистити їх від бомб. Зокрема, на випадок зісуття чи зруйнування центрального водопостачання, треба мати вистарчаючу кількість криниць.

Ось такі, загально взявши, зміни мають наступити в будівництві міст з огляду на небезпеку повітряної війни. Як бачимо, за винятком децентралізації, про яку міста те пер і самі мають з міркувань гігієни, решта "реформ" для міста і його благоустрою обтяжливі і зорсім не потрібні. Ми не торкаємось питання можливості і доцільності при таких умовах художнього оформлення міста, - його пам'яток, художніх будинків і т. ін., - очевидно все це також треба викреслити із програми міської архітектури або будувати якимось особливо, все оглядаючись на можливість бомбардування.

Але на зовнішньому вигляді міст не кінець. Биявляється, що, в звязку з особливостями повітряної війни, на комунальні управління, поза їх численними нормальними функціями, мають упасти ще великі і відповідальні завдання та клопоти організаційного і адміністративного характеру.

Як вказує Майнгольд, на комунальні управління передовсім, очевидно, падає обов'язок своєчасного оповіде-

ння населення й належних установ про небезпеку повітряного нападу. Далі улаштування відповідних пристроїв для маскуванія окремих будинків і взагалі для приховання білльших просторів міста під хмарами диму. Сюди стосується нагромадження в певних містах бутафорних будинків. Із інших заходів знов таки на комунальне управління лягають клопоти щодо збереження чи навіть виготовлення запасів протигазових масок, щодо видачі їх населенню, що до вивчення населення користуватися ними. Поза цим комунальні управління мають ще низку найвідповідальніших обов'язків, сказати би, напізвійськового характеру. Сюди стосуються заходи, що до негайного очищення нижчої верстви повітря від отруйних газів, очищення міста, головню його вулиць від румовид, утримання відповідної пожежної команди для боротьби з пожежами од вибухів бомб, організація негайної медичної допомоги, хоронення життєвих припасів в надійних помешканнях, утримання штату курєрів на випадок зіпсуття телефону і телеграфу тощо.

Кожевніков до цього ставить питання про організацію завчасного перекидання населення з міста в околиці. Найкращим засобом для масового безпечного виїзду є підземні дороги. Одночасно він вказує і на необхідність мати авті і потяги забезпечені од газів.

Але трудно уявити собі місто, з якого всі хотіли б мусіти, могли, чи встигли б утікти. Тому повстає потреба надійних схоранок у самому місті. І Кожевніков говорить про будову спеціальних рятункових приміщень надзвичайно міцної конструкції. Крім рятункових приміщень для лідерів Кожевніков вказує на необхідність мати такі приміщення для інституцій і закладів, щоповнять публичну службу. Сюди належать електровні, роздільні станції, газоваві заводи, головні склади промислові й торгові, склади продуктів та медикаментів і, нарешті, приміщення для державних та громадських установ.

В своїй книжці Кожевніков радить уже тепер почати досліди над способами, що він вказує, для чого пропонує заснувати центральну комісію, в якій взяли б участь представники військового відомства, а також державних і комунальних установ. Для окремих округ та міст треба організувати місцеві комісії...

Все це уявляється якимсь дивним і неймовірним... Але німецький спеціаліст Майнгольд зазначає: всі, хто має справу з будівництвом міст, з розселенням та улаштуванням житла для людей, мають звернути на поставлені питання найпильнішу увагу.

До цього ми можемо додати, що вибух військових складів на "Звіринець" у Києві, спричинений більшовиками 1917 р. та його наслідки для міста дають дещо до роздумування також і українському комунальному діячеві.

С. Гольдольман.

НАСЕЛЕННЯ І КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ НА РАДЯНСЬКІЙ
УКРАЇНІ У НАЦІОНАЛЬНІМ ТА СОЦІАЛЬНІМ РОЗРІЗІ.

Загальний перепис людности, який відбувся на радянській Україні 17 грудня 1926 р., вперше уможливив піддати науковій статистичній аналізі питання взаємовідношення між соціальною та національною приналежністю, з одного боку, та співучастю в комуністичній партії, з другого. До того це питання ставилось аж надто часто, але замість об'єктивного соціологічного підходу воно звичайно вирішувалося в спосіб "научних" суб'єктивних спостережень та під впливом шовіністичних пристрастей чи міркувань політичної та тактичної "національної доцільности".

Справді, перше, саме загально з'ясування даних розподілу населення України та КП/б/У по національній ознаці, як це показано на нашій першій таблиці, дає нібито зовсім об'єктивну підставу для міркувань у цьому питанні в зазначенім нами вгорі напрямі.

Т а б л и ц я І-ва.

НАЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ ТА КП/б/У: *)

	Н а с е л е н н я		К о м п а р т і я	
	/перепис 17.XII.26/ абсол. у %-х		/чл. і канд. парт перепис на 10.I.27/ абсол. у %-х	
Українці.....	23.218.860	80,1	87.185	51,9
Росіяни.....	2.677.166	9,2	46.156	27,5
Жиди.....	1.574.391	5,4	20.306	12,1
Інші.....	1.549.380	5,3	14.440	8,5
Р а з о м.	29.019.747	100,0	168.087	100,0

*) "Україна", Стат. щорічник на 1928 р. ст. 17, 24. Додатково, оскільки не зазначено інше джерело користиємось тим самим. Стор. 18-19 та 54-55

Спостерігаємо за даними цього зістарлення, не звичайну нерівномірність в розподілі поодиноких національностей в межах компартії в порівнянні до їх кількісного значіння поміж цілою людністю радянської України. Українці, які складають 4/5 населення країни, співучасні в партії тільки в половині її складу, тоді як росіяне виділяють комуністів різно у три рази більше своєї питомої ваги в населенні, а жида - понад два рази.

Як би розбіжність обох рядів нашого першого зістарлення не була надто за різка, ми, мабуть, могли б задовольнитись розповсюдженим поясненням, яке шукає підстави для відносно великої участі жидів в комуністичному рухові у їх споконвічному расово-релігійному пригніченні та цілковитому усуненні від участі у державній владі за минулі часи, що і викликало, з приходом до влади большевиків і радикальною зміною цілої політичної обстановки, різку жадобу до участі у владі, яке у радянській державі, як відомо, здійснюється виключно через компартію. Щож стосується росіян, то їх, ще більш надмірна ніж у жидів, участь в компартії України прийнято, особливо в українських колах, пояснювати їх фактичним положенням пануючої національності в радянському союзі, а зокрема на Україні, що і мусіло привести до їх значного представництва в тій політичній партії, яка те панування в союзі та на Україні одиноким та необмежено репрезентує.

Якщо подібне пояснення у відношенні участі росіян в компартії України, як в органі політичного панування, поскільки воно мотивовано обставинами цього ж панування, може ще до певної міри здаватися переконувачим, то чисто психологічного порядку мотивування подвійної, що до кількісного значіння в населенні, участі жидів в компартії, при всій його правдоподібності, не може в жадний спосіб вражатися загальнообов'язковим, а навіть релятивно переконувачим. А проте навколо питання, яке ми тут розглядаємо, нагромадилося за десятиріччя його існування стільки пристрастів, що для відповіді на нього, обов'язковість котрої для всіх, здібних логічно міркувати людей, була б поза сумнівом, слід вживати мотивів та способів доведення суто об'єктивного порядку.

З тих самих міркувань необхідності оперувати в нашій розслідуванні методами виключно об'єктивного порядку, ми полишаємо на боці ще інший погляд, запозиче-

ний у націоналогії, і яка за поясненням, встановленої нашою першою таблицею, нерівномірності участі поодиноких національностей в компартії, одсилає нас до поняття "національного характеру", чи "єства", котре, ніби, у одних національностей виявляється, між іншим, в особливій схильності до комунізму /в нашому випадкові - росіяне та жиди/, а у других, навпаки, - в явній неприхильності до цього світогляду та суспільного устрою /знову ж у нашому випадкові - українці/.

Таким чином, ми воліємо оперти нашу аналізу виключно на міркуваннях, які піддаються статистичному обчисленню. А тим самим приходиться нам уважно і суворо слідкувати за тим, щоби явища, які ми зіставляємо у наших обчисленнях, були взяті, по-перше в однакових умовах, по-друге, були б якісно, по своїй структурі, однорідні.

Коли ж ми, з погляду цієї елементарної вимоги наукової статистичної методи, підійдемо до явищ, які були нами зіставлені в нашій першій таблиці, то відразу виривають поважні сумніви, оскільки ціле це зіставлення є науково допустимим. Сумніви ці стосуються обох взятих нами вертикальних рядів, як населення, так компартії, й полягають в площині структуральної їх будови у відношенні розміщення їх людського складу, по-перше, поміж містом та селом, по-друге - поміж соціальними категоріями.

Що стосується фактора населення в його національному розрізі, то на питання його розміщення поміж селом та містом дає вразну відповідь наша друга таблиця:

Т а б л и ц я 2-га.

РОЗПОДІЛ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ ПОМІЖ МІСТОМ ТА СЕЛОМ

	<u>М і с т о .</u>		<u>С е л о .</u>	
	абсол.	у %.	абсол.	у %
Українці.....	2.536.499	10,9	20.682.361	89,1
Росіяни.....	1.343.689	50,2	1.333.477	49,8
Жиди.....	1.218.615	77,4	355.776	22,6
-----	-----	-----	-----	-----
Все населення	5.373.553	18,5	23.640.194	81,5

Добачаємо незвичайно різкі контрасти в розподілі поодиноких національностей України на міських-

ців міста та села. Найменш урбанізовані покищо українці, котрі на мент загального перепису, на кінець 1926 року, складалися на 0,9 з сільських мешканців і тільки на 0,1 мешкали по містах та селищах міського типу. Росіяне, ті вже урбанізовані рівно на половину, а у жидів частина міщанська складає майже $\frac{4}{5}$ цілої їх людности.

Щоби дізнатися, чи ці контрасти у розподілі людности поодиноких національностей України на міщан і мешканців села не відбилися на співучасті тих національностей в компартії, слід було б порівняти дані нашої другої таблиці з даними розподілу партійців на мешканців міста і села в національному розрізі. На жаль, тих якраз даних про структуру компартії немає в нашому розпорядженні, а тому ми примушені, щоби ту можливу залежність зясувати, вжити плях більш складної аналізи.

Наша третя таблиця, яку ми містимо далі, розкриває перед нами соціяльний склад КП/З/У. В її змісті ми шукаємо відповіді, по-перше, на питання як і саме соціяльні шари населення беруть участь в компартії, по-друге, ця таблиця розкриває нам плях до пізнання, в якій мірі членство розподіляється на міщан та селян. З трьох вертикальних рядів цієї таблиці перших два є одного змісту: вони дають соціяльний склад компартії України по ознаді соціяльного положення членства перед їх вступом до партії; різняться вони лише реченцем обчислення партійного складу. перший стовбчик дає відомості про стан на I. I. 1926 р., а другий на I. X. 28 р. Навели ми обидва лише для того, щоби розпоряджатися відомостями, які часом є найближчими до терміну перепису населення, на жаль, ближчих до того відомостей не маємо. Третій стовбчик є цікавий вже іншим: він дає відомості про той же соціяльний стан учасників компартії, але вже що до їх соціяльного положення після вступу до компартії.

/Таблицю 3-ю див. на слід. стор./

Ця таблиця вперше дає нам можливість виділити в складі компартії дві окремі категорії, які матимуть рішачче значіння у дальшій нашій аналізі. категорію наймитів, куди ми односимо зі складу компартії робітників та службовців та категорію господарів, куди ми з того ж складу можемо з повною певністю однести тимчасом лише селян. Щож стосується останнього ряда таблиці, групи "інші", то оскільки мова йде про соція-

Т а б л и ц я 3-я.

СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАД КП/С/У.

Соціальної склад членів:

До вступу у партію. П і с л я р с т у п у.
(по організаціях/р.)

На 1.1.1928 р.

На 1 жовтня 1928 року.

абсол. у руб-х: Абсол. у руб-х абсол. у руб-х.

Робітники	130.425	66,3	149.386	68,5	104.036	47,7
Службовці	26.601	13,6	28.551	13,1	73.602	33,7
Селяни...	36.363	18,5	37.981	17,4	20.180	9,3
Інші.....	3.163	1,6	2.129	1,0	20.229	9,3
Р а з о м	196.752	100,0	218.049	100,0	218.049	100,0

Увага: Між робітниками в останньому стовбчику чиселося -
2.934 або 1,3% с-г. батраків.

Дані на 1.1.1928 р. взяті з «Статистичного справочника ССРСР на 1928 р.» стор. 56-57.

льний стан членства до вступу у партію, в тих 1,6% згідно 1,0%, членів могла бути також деяка частина господарів не селян, отже з міщан, але вже годі було б нам шукати елемент міських господарів, проти котрих радянська влада веде боротьбу на зниження, в складі компартії, де бто в даних нашого третього стовбчика. Оскільки ми не можемо з повністю розшифрувати групу інших в цьому стовбчику, ми воліємо полишити 9,3% поза увагою.

Після того маємо у всіх наших трьох стовбчиках категорію наймитів у сліду ючому стані: 79,9% ; 81,6% ; 81,4%. Очевидна річ, що компартія України складається більше ніж на 4/5 з наймитських елементів, або з пролетаріату. Як узгляднемо, що с-г. батраки складають в партії всього 1,3%, то ми можемо зовсім першо твердити, що 4/5 КП/б/У складає міський пролетаріат.

Решта компартії, оскільки ми розглядаємо її членство з погляду його соціального стану перед вступом до партії, припадає на категорію господарів. Ця категорія, майже вся, припадає на селянство. Міські господарі склали в компартії на 1.Х. 1928 р. лише один відсоток цілого її членства, при тім не виключена є думка, що й цей один відсоток припадає не так на справжніх господарів, як скорше на групу вільних фахів, безробітних та безфахових, соціально положення котрих скорше уможливає вступ до компартії, ніж положення самостійного господаря. Тому ми вважаємо управління рисновок, що міська категорія господарів була начисто усунена, або ж сама себе усувала, від участі в компартії. З цього випливає з неминучістю другий висновок, що однією групою, яка представляє в КП/б/У категорію господарів є селянство.

Ця обставина спонукає нас придиртися ближче до селянської частини компартії з метою можливого висвітлення мотивів участі селян-господарів у партії, яка засадничо поборже приватно-власницьку підставу господарювання.

Оскільки ми в цілях нашої аналізи уникаємо мотивування, яке не спиралося б на об'єктивні, статистично втілені докази, ми примушені одмовитися од екскурсу в царину радянської економічної політики на селі, зокрема щодо уприсягівання т.зв. неземельників: малоземельний чи безреманентний неземельник, який відповідно до тієї політики вступає до

компартії, мабуть і творить там селянську її частину.

Наша третя таблиця, коли ми зіставимо другий та третій її стовбчики, також підпирає посередньо цю думку, але, по мимо того, це зістарлення приводить ще до більш важливого висновку, а саме: що приступлення до партії служить шляхом до соціальної кар'єри.

Справді, як будемо порівнювати питому вагу по одиноких соціальних груп в компартії по їх соціальному стану до і після вступу до партії, то побачимо, що питома вага селянської групи зменшилася майже вдвічі, робітнича група зменшила свою вагу в партії на третину, за те група службовців зросла ледве чи не у три рази; очевидно за рахунок відносного зменшення перших двох категорій. Ясна річ, що селяне та робітники використали свій вступ до партії в цілях свого піднесення по соціальній драбині радянського суспільства. В кожному разі перехід майже двадцяти тисяч селян /з цілої їх кількості в партії в 38.000/ до іншого соціального стану за час їх перебування в партії, свідчить про відносно слабкий їх зв'язок з селянством, як соціальною категорією. Тим самим стає ще виразнішим пролетарський характер компартії в розумінні рішачої - на 9/10 - переваги в ній категорії наймитів.

Вгорі ми, вже на підставі нашої третьої таблиці, висловили думку, що пролетарському характеру компартії відповідає в такій самій майже мірі її міський характер. Ця думка настільки важлива, що ми вважали за необхідне підперти її дальшою статистичною аналізою. Наша четверта таблиця, яку ми тут приводимо й має служити цій меті. Вона дає обчислення самодіяльного населення України за даними перепису 17.XII.1926 р., поділеного поперше на міське та сільське, по друге, в межах цих двох категорій, ще на групи соціальні. Ці останні ми об'єднали, відповідно до вже нам відомого складу компартії, до трьох категорій: а) наймитів, б) господарів, в) усіх інших. Перша категорія, як уже відомо з нашої попередньої аналізи, постачає від себе 60 - 90 % компартії, обидві слідуєчі - решту. Наша таблиця має нам показати, у якій мірі кожна з цих категорій представляє населення міське чи сільське

Т а б л и ц я 4-а.

СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАД САМОДІЯЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ МІСТА ТА
СЕЛА РАДЯНСЬКОЇ У К Р А Ї Н И.

	М і с т о:	С е л о:
1. Робітники.....	664.910	406.946
2. Службовці.....	548.657	201.473
3. Безробітні....	167.673	26.682

Категорія най- митів /1 - 3/.....	1.381.240-56,0%	635,101 - 4,1%
4. Господарі з наймитами.....	17.742	126.469
5. Господарі, що працюють лише з чл. родини..	176.347	4.267.360
6. Одинці.....	240.382	265.199
7. Помічні члени родини господа- рів.....	286.357	10.049.609

Категорія госпо- дарів /4 - 7/.....	720.828-30,0%	14.726.637 - 95,2%
8. Особи вільних професій...	17.269	15.030
9. Особи, що не мають або не вказали за- няття.....	236.867	86.307
10. Інші.....	110.804	8.242

Все самодіяльне населення /1 - 10/2.467.008-100,0	15.473.317-100,0%	

Ми не маємо можливості в межах цієї нашої праці зупинитися на докладній аналізі вельми цікавих даних цієї нашої таблиці, бо тим ми мусіли б відхилитися від головного питання, до якого ми зараз розглядаємо. Для цього ж останнього вистачить вказівки на те, що категорія наймитів представлена в сільському населенні всього лише в 4,1% проти цілих 95,2%, яку займає на селі категорія господарів. Виразно інший є розподіл по тих же ка

тегоріях міського населення: наймити складають тут аж 56,0 % самодіяльного населення.

Ці дані остаточно підтвержують, що людности, яка виділяє зі свого середовища комуністів нема чого шукати на селі; принаймні на 80 % компартія рекрутується з міських елементів, при тому тубільно з категорії наймитів. Категорія наймитів міста - ось природне середовище, яке виділяє комуністів.

А тому, коли ми хочемо зясувати міру участі поодиноких національностей в компартії, то мусимо зіставити розподіл не цілого населення по національній ознаці з тим же розподілом компартії, як ми зробили в нашій першій таблиці, а обмежитись зіставленням дотичного розподілу тільки лише міського населення та компартії. Це зіставлення зроблено нами в таблиці 5-ій.

Т а б л и ц я 5-а.

НАЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАД МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ТА КП/С/У

	Н а ц і о- М і с ь к е н а с е л е н н я :		К о м п а р т і я :	
	н а л ь н о- а б с о л .	у % - х .	а б с о л .	у % - х .
Українці...	2.536.499	47,4	87.185	51,9
Росіяни....	1.343.689	25,1	46.156	27,5
Жиди.....	1.218.615	22,7	20.306	12,1
Інші.....	274.750	4,8	14.440	8,5
Р а з о м	5.373.553	100,0	168.087	100,0

Соціальний склад міського населення є вже значно подібніший до соціального складу компартії ніж той же склад цілого населення, як це добре висвітлено нашою четвертою таблицею, а тому спостерігаємо зовсім вже виразну відповідність між національним розподілом компартії, зокрема в українців та росіян. Правда, відсотки комуністів у обох цих національностей є зависокі в порівнянні з відсотками їх міського населення, але причина цієї надвишки, очевидно, полягає в тому, що стовпчик складу компартії вміщає в собі також сільських комуністів, отже є підвищенням у українців приблизно на 1/6 - 1/12, а у росіян, правдоподібно, на половину того, тоді, як в стовпчику населення дотична

сільська людність є виключена. Оминуті цієї неточності ми не були в стані, за відсутністю деталізованих відповідно даних. Щож стосується жидів, то їх участь в компартії, як це показує таблиця 5-а, є майже вдвічі менша їх питомої ваги в міському населенні. Певне пояснення тому ми знаходимо в соціальної структурі міського населення поодиноких національностей. На жаль, дотичні відомості є лише що до шести великих міст України, чому ми можемо говорити лише про певне ілюстраційне значіння даних, які наводимо в нашій шостій таблиці.

Т а б л и ц я 6-а.

СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАД НАЦІОНАЛЬНИХ ГРУП САМОДІЯЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ.
/Дніпропетровське, Київ, Миколаїв, Одеса, Сталін та Харків/. *)

	Українці.	Росіяни.	Жиди.	Інші.	Разом.
Робітники	27,1	32,5	16,8	29,4	27,3
Службовці	26,7	29,4	29,6	26,6	28,9
Господарі з найм. роб.	0,2	0,2	1,3	0,8	0,5
Інші господарі....	9,3	7,7	21,2	12,5	11,8
І н ш і ...	34,7	30,2	29,1	30,7	31,5
Р а з о м	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Спостерігаємо значну нерівномірність в розподілі міського населення поодиноких національностей що до соціальних категорій. З одного боку питома вага робітничої групи є у жидів на третину менша, ніж пересічна у всього міського населення, з другого є група господарів у них же вдвічі більша пересічної, втричі більша, ніж у росіян та в два з половиною рази більша, ніж у українців в тих шести містах.

З попередньої аналізи ми знаємо, що категорія господарів міста, в протилежність до сільської, не виділяє зі свого середовища навіть і одного відсотку комуністів, а тому слід вважати зовсім природним, коли міське жидівське населення, у якого група господарів є відносно більша, ніж у нежидів, викazuje також відносно меншу участь в компартії, як ми це бачили в п'ятій таблиці. 12,1 % в компартії

*) Міські селяща УСФР. ЦСУ, стор. 20-21.

на 22,7 % в населенні міста.

Тим самим напрошується думка, чи не існує взагалі стисліший зв'язок взаємозалежного порядку, певна кореляція між питомою вагою категорії наймитів у самодіяльній населенні та співучастю дотичних національностей в компартії. Щоб перевірити це наше припущення, яке має рішуче значіння для всього питання, до його ми розглядаємо в цій нашій праці, маємо придивитися до соціального розподілу самодіяльного населення у поодиноких національних груп.

/табл. 7-у див. на слід. стор./

Так само, як наша четверта таблиця, заслуговує також і ця наша остання таблиця ближчого розгляду, бо своїм багатим змістом вона уможливила чимало цікавих порівнянь. Але ми примушені залишатися в межах нашої вужчої теми, з погляду якої рішучим є порівняння двох рядів таблиці: категорії наймитів та категорії господарів в національному розрізі. Одного тільки цього порівняння вистачить для зрозуміння зіставлення нашої першої таблиці: українська національність, яка начислює у своєму складі на 91,2 % господарів тільки 7,0 % пролетарів, природньо дасть відносно меншу кількість комуністів, ніж жидівська з її 44,8 %, або російська - з її 37,0 % наймитської категорії.

Подивимось тепер, яким властиво є національний склад цієї "наймитської категорії", на яку одиноко доводиться уважати, коли ми шукаємо відповіді на питання про взаємовідношення між національною приналежністю та співучастю в комуністичному рухові. Наша восьма таблиця і дає відповідь на питання про питому вагу поодиноких національностей в суспільному шарі, який служить тим природнім середовищем для виділення комуністів.

/див. табл. 8-у на стор. 93/.

Спостерігаємо вражаючу відповідність питомих тягарів поодиноких національностей в категорії наймитів у населенні та в компартії.

Одинока національність, яка виказує менший питомий тягар в компартії, ніж в наймитській категорії населення, є жиди. Ця нерівномірність, яка в деякій мірі порушує встановлену нами кореляцію між національними питомими тягарями в категорії наймитів та в компартії, почасти пояснюється тим, що стовбчик відсотків компартії зміщує також селянське її членство, тоді як в стовбчику най-

Т а б л и ц я 7-а.

СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАД НАЦІОНАЛЬНИХ ГРУП САМОДІЯЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ РАД.
УКРАЇНИ /За переписом І 9 2 6 року/.

	Українці.	Росіяни.	Жиди.	Все населення.
1. Госітники	585.671	312.607	93.181	1.071.456
2. Службовці	386.170	187.590	126.316	750.130
3. Безробітні	75.069	52.430	54.555	194.355
Категорія наймитів /І-3/ у % - 1	1.048.910 7,0 %	552.687 37,0 %	274.254 44,6 %	2.016.341 11,2 %
4. Господарі з наймитами до працюють лише з членами родини...	109.088	8.153	15.027	144.211
6. Одиці.....	3.935.152	219.794	56.778	4.443.707
7. Помічні чл. род.госп.	296.148	55.956	140.433	525.581
	9.209.742	534.925	66.959	10.335.966
Кат. господарів /4-7/ у % - 1	13.552.130 91,2 %	818.828 54,7 %	279.197 45,6 %	15.449.465 86,1 %
5. Особи вільних професій до не мають або не вказали професію	15.474	4.903	2.816	32.289
9. Інші	180.928	72.440	44.388	323.174
10. Інші	59.392	47.081	4.431	119.046
Усе самод. насел. /І-10/	14.856.834	1.495.939	612.086	17.940.325

Т а б л и ц я 8-а.

НАЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАД КАТЕГОРІЇ НАЙМИТІВ ТА КП/с/у

	Категорія наймитів.		Компартія України	
	абсол.	у %-х	абсол.	у %-х
Українці	1.048.910	52,0	87.185	51,9
Росіяни.	552.687	27,4	46.156	27,5
Жиди....	274.254	13,6	20.306	12,1
Інші....	140.490	7,0	14.440	8,5
Р а з о м	2.016.341	100,0	168.087	100,0

митської категорії селян, розуміється, немає, бо ж вони односяться до категорії господарів. Як що рне сти тут певний коректив, шляхом одрачування селян ського відсотку компартії, то вказане порушення ко реляції у жидів виявиться куди слабшим. Цей корек тив ми вводимо в той спосіб, що відповідно до роз- поділу поодиноких національностей на мешканців мі- ста і села /див. табл. 2-а : прямих даних про кіль- кість селян у поодиноких націй ми не маємо/, ми зменшимо відсоток участі у к р а ї н ц і в у ко мпартії на 1/6 /селянська частина компартії = 17,4 відсотка цілого її складу/, відсоток росіян у ком- партії зменшимо вже тільки на 1/12, а відсоток жи дів лише на 1/24. Розуміється, що обчислення це ду же приблизне, але ледве чи занадто відхиляється від дійсності. А тоді питома вага в компартії бу- де ось яка. українці - 43,3 %; росіяни - 25,2 % ; жиди - 11,6 %.

Якщо ми тепер спробуємо зіставити один за другим усі етапи нашої аналізи в одній таблиці, то одержимо низку рядів зі все зростаючою корелятив- ністю.

Т а б л и ц я 9-а.

НАЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАД у %-х:

	Українці.	Росіяни.	Жиди
Бсього нас. України.	80,1	9,2	5,4
Міського населення.	47,4	25,1	22,7
Категорії наймитів.	52,0	27,4	13,6
Усієї комп. України.	51,9	27,5	12,1
Компар. без чл. селян	43,3	25,2	11,6

Наша аналіза є закінчена. Ми встановили з ці- лксивитою стислістю, на яке нас успроможнили дані

загального перепису населення та трьох підряд зроблених переписів компартії, що між національною приналежністю та соціально-політичним світоглядом, у даному випадкові - участь в компартії, взаємозалежності немає.

Зате ми встановили таку взаємозалежність між соціальним складом населення та участю поодиноких його шарів в комуністичному русі, незалежно від національної їх приналежності.

Цей висновок здається нам настільки важливим, що ми знаходимо корисним ілюструвати його ще в одній правді, складний спосіб, спосіб встановлення стандартів співучасті поодиноких національних груп в компартії. Для обчислення цих "національних норм виділення комуністів" ми врахували поперше, питому вагу наймитів, або тієї природньої соціальної верстви, яка, як нам відомо, виділяє 80-90 % складу КП/б/У: за таку питому вагу ми взяли кількість наймитів на 1000 осіб самодіяльного населення. В такий спосіб склався перший стовбчик нашої десятої таблиці на підставі даних самої таблиці. Подруге, врахували ми питому вагу комуністів у всьому самодіяльному населенні, шляхом зіставлення кількості комуністів та самодіяльного населення в національному розрізі: за таку питому вагу ми взяли кількість комуністів на 1.000 самодіяльних осіб. Так склався другий стовбець нашої таблиці. Тепер ми ділимо у кожній з трьох національностей дані другого стовбчика на дотичні дані першого і одержуємо третій стовбчик десятої таблиці, саме норми виділення комуністів у поодиноких національностей України. Норми ці в українців та росіян сходяться вповні, у жидів та норма є меншою. Знову ж знаходимо пояснення в тому, що ми не могли при цих обчисленнях виділити комуністів-селян. А тому вживаємо тої ж методи, яка була нами застосована до девятої таблиці, саме ми вводимо необхідний коректив шляхом помноження норми третього стовбчика відповідно: на 1/6, у українців, на 1/12 - у росіян та на 1/24 - у жидів. Тоді одержуємо "кореговану норму", яка складає четвертий стовбчик десятої таблиці.

/дев. слід. сторінку/.

Т а б л и ц я ІО-а.

НАЦІОНАЛЬНА НОРМА ВИДІЛЕННЯ КОМУНІСТІВ.

	Питома ва- га соціалъ ного сере- довища, яке виділяє ко- муністів.	Питома ва- га комуніс- тів у само- діяльному населен- ні.	Норма виді- лення кому- ністі в.	Корего- вана норма без селян комуністів
	I	2	2:1	-
Українці	0,070	0,0059 ^{*)}	0,064	0,0725
Росіяни	0,370	0,031	0,084	0,0768
Жиди.	0,446	0,033	0,073	0,0700

Констатуємо, що корегована норма виказує роз-
біжності лише починаючи з тисячних долей; в десятих
та сотих долях вона є однаковою для
всіх трьох національностей
України.

*) 0,0059 на 10.000, або 0,006 на 1000. Ми взяли
0,0059 для більшої точности.

Р. Демінський.

КОМЕНТАР ДО ТОРГОВЕЛЬНОГО ВІДДІЛУ

ЩОДЕННОЇ ПРЕСИ.

Зарданням цієї статті не є дати пояснення до того як читати, себто зі зрозумінням, торговельну частину щоденної преси, це вимагало б не статті, а окремої книжки і такі книжки вже є. Правда, не всі вони стоять на однаково високому рівні, за те одне спільне їм всім - всі вони не українські. Насувається питання, як мала б колись виглядати аналогічна книжка українська, оскільки мала б йти за взором тих чужоземних, та які слід би внести поправки на підставі дотеперішніх досягнень. В цій статті ми не будемо дефінітивно вирішувати цього питання. Ми лише хочемо піддати його під обміркування з погляду переважно методологічного.

ТОРГОВЕЛЬНА ПРЕСА обіймає і фахові часописи торговельного, речніше господарського змісту і т. зв. торговельну /господарську/ частину щоденної преси. "Коментару", /себто книжки про те як читати/, приходить на увагу тільки щоденна преса, бо вона за гально поширена, тоді, як фахові часописи читають неширокі кола-фахово менше більше підготовлені. Зрештою, між політичною і т.д. і господарською частиною є взаємовідношення і зв'язки. Але звичайно не розуміють під торговельною частиною преси сукупність всіх господарських статтів та інформацій, в тім-же і господарсько-політичних, тільки окремих відділ, в цілості присвячений господарським справам, звичайно з окремою назвою.

Находимо його в переважній більшості великих щоденників під різними назвами, як от: "Торговельний відділ", "Народне господарство", "Економіст", "Торговельний і промисловий часопис", "Фінансовий бюлетень", "Економічне життя", "Біржі та ринки", "Торгівля", "Промисловість та фінанси" і т. д.

Такий відділ під тою чи іншою назвою буває здебільшого в кінці часопису, де перед оголошеннями,

яких, хоч дуже вони "торговельні" суди не зачисляють, отже в кінці редакційної частини.

Господарський відділ цікавий там для того, хто стоїть безпосередньо в господарським житті, якого життєві та матеріальні інтереси мають відношення до того, що він читає в торговельнім відділі. Таких людей начисляють автор часами багато. "всі, що працюють з більшими сумами власних або довірених грошей, урядники грошових і асекураційних установ, власники державних облігацій, щадники, спадкоємці, жінки багатих невіст, директори підприємств, уділовці, члени закладових рад, більші вірителі та довжники підприємств, опікуни ... в добі біржевої горячки широкі кола". Дійсно в добі німецької інфляції, зацікавлення читанням торговельної преси було таке надзвичайно велике, що книжка наша розійшлась протягом двох літ в 90.000 примірників. Інша річ, що книжка була справді добре написана.

Позатим, однак, зацікавлення не може бути надто велике, а в студіючих буває трохи штучне. Росте воно з поступом розуміння, але щоб зрозуміти, треба побороти деякі труднощі і перешкоди.

Попри необхідність річезового знання господарських явищ і процесів труднощі робить особлива торговельна говірка, зокрема біржова, загально вживані в торговельній пресі скорочення й умовності.

Приклад: В німецькому звідомленні про курси девіз з р. 1922 читаємо Депресія на ринку девіз на нову звістку про поступевне пониження посувної ре зистенції нотація Лондон ішла за 50 мільонів, значить II мільонів нижче від найвищого курсу, кабель впав у вільнім обороті на II мільонів повор... Ходять тут про англійську девізу, якою торгували по 50 мільонів /об'єднаних інфляційсь/ марок, значить на II мільонів нижче, ніж був перед тим найвищий курс тої девізи, висловлений у марках, себ-то 6I мільон. "Кабель" - кабельграфічна виплата на Нью-Йорк, американська девіза, що її курс впав на II мільонів марок за I долар, у вільному обороті, себто в неофіційній торгівлі, вже після визначення офіційних курсів. Курс II мільонів тонар значить, що по тім курсі була та незаспокоєна пропозиція, себто пропонуачі не знаходили попиту.

Наведено тут пояснення не вичерпує теми. Але кожний знатиме, що "виплата" та ще кабельграфічна, який характер має вільний оборот і відношені до с-

фізичної торгівлі, а вже зовсім нема тут мови про господарську сторінку дотичних біржових операцій. Що до пасивної резистенції, то пояснити її не є завданням "Коментару".

Приклад не дуже характерний і взятий напмагтя; але при добрій волі можна з нього вивести загальніші висновки.

Пасивна резистенція безумовно була дуже важним господарським явищем, не тільки політичним і можна нег пояснювати не одно з біржових і взагалі господарських явищ, про які пивуть в торговельній пресі. Але сама не може бути предметом викладу і пояснень в коментарі; явище надто індивідуальне ним не може бути. Можуть ним бути тільки речі, які повторяться у вигляді приблизно однаковим доволі часто, з яких можна абстрагувати загальніші пояснення. Отже біржеві курси кожного /біржового/ дня і в більшій кількості, отже рекази емісійних банків щотижня чи щодекади, отже білянсья підприємств кожного року. Певно, що різновисокі цифри та різний напрям їх змін вказують на різний зміст відповідних господарських процесів, але вони приблизно однакові щодо форми; навчившись розуміти курсовий огляд чи виказ взагалі, можна розуміти і конкретний той чи інший виказ або ку.с. Тільки до таких річей надається і - виплатиться книжка - коментар. Про індивідуальне явище можна писати довгі статті та інформації теж в господарським відділі щоденників, але до них ключа не можна дати, тільки поглиблення економічного знання взагалі дозволяє краде в них визнаватись; може придарся б ще якийсь словничок господарських понять і згоротів.

Маємо тут протиставлення об'єктів індивідуальних і масових, повторних до певної міри, а б сказав заступних. Границя тут легко переступити. Вона невізна. Напр., автор пише в коментарі про картелі, трести і т.д. сторін всього п'ять. Картель сам, як господарське явище є частий, але він не оголошує звітів у часописах, там не знаходимо що-до нього повторного, заступного матеріалу; тому дотичний розділ мабуть не є істотним складником коментаря і міг би навіть відпасти.

Картель, як явище господарське є з певністю дуже цікавий, а коли ж він має бути недоступний нормальному викладові коментаря, то це в звязку з іншим протиставленням: розуміння річезового, причиново-

го чи господарського з одною та якогось більш формального розуміння з другої сторони. Деяку аналогію можна б тут провести з німецьким протиставленням "Беграйфен" і "Ферштеген", але це тільки так для зазначення напрямку, а не з точністю.

Фертаєть до прикладу з ринку девіз. Пояснення, що це "нотація Лондон", що "кабель", що "вільний оборот", а що курс "товар" дає тільки технічне розуміння; економічної ролі та істоти дотичних явищ воно не освітлює, це свого роду переклад до зрозумілішої мови, але часом "чоловік спромігся би переложити цілому Шекспіра, - тільки зрозуміти його не був би в силі".

Технічне розуміння є метою коментаря до торговельної преси, метою безумовною та специфічною, тоді як розуміння річeve може дати тільки економічна освіта взагалі. Давав би його і коментар, коли б пояснив усе і вагу дотичного числа чи явища з погляду приватногосподарських інтересів і загальніше значіння з погляду народно-господарської цілості, в глибокім зв'язку і взаємозалежності від господарських стійностей. Річeve розуміння дуже бажане, але приходить на увагу тільки після технічного, при чому зрештою не треба розуміти технічне надто суворо, бо перші господарського викладу завжди в нім можуть знаходитись, - тільки не виступати на передній план. В зв'язку з таким поставленням питання протилежність індивідуального і повторно-заступного стає трохи яснішою.

Спільною проблемою для обох родів викладу є склад читачів. Залежно від того, хто має читати Коментар, мусить бути також обсяг пояснень та їх рівень. Широки кола економічно мало освідомлені, потребують широких річевих пояснень, надр., про дізнанні папери, тут треба викладати їх функцію і характер, роди, подробиці як державні реєстри, амортизаційні позички, конверсії, консолідації і т.п. Більше начитаних це тільки нетерпеливості і вони в гущавинах зайвих для них річей гублять те, що їм потрібне і цікаве. Але і технічний виклад мусить це мати на увазі; в прикладі "кабель" було пояснено як "виплату", але може й це не вистачає, може треба зачелити і вельсель і міжнародну виплату взагалі з більшими чи меншими деталями.

При обох способах викладу стил мусить пристосуватись до рівня читачів, іншого в широких колах, іншого у такого освідомлених; непослідовність мож

викликати тут і загальниковість і непорозуміння.

Приклад: Автор викладає, що "1 фунт стерлінгів має 20 шилінгів або 240 пенсів, бо один шилінг має 12 пенсів" - зразок дрібний і невинний! Вистарчило б подати відношення в таблиці валют або хоч опустити другу частину речення. Коли ж виклад має бути аж так популярний, то як з ним погодити зараз близьенько пояснення "Амстердам I355 і I359 значить, що в Празі платять за 100 Fl I355 кч., коли банк купує голандську девізу, а I359 - коли її продає". Зовсім правильно, але треба тут сказати, що це тільки у відношенні інтєресанта /клієнта комітента і под./ до банку; тут банк жадає від нього вищого курсу, продаючи йому девізу, а платить по нижчим, коли від нього купує. На біржі банк не користується тою вигодою. Це трохи менше самозрозуміле, ніж те з фунтами і пенсами. Приклад знову навмисне дрібний для унагляднення непослідовності в малім /у великому вони бувають також/, а взятий з обсягу технічного викладу. З природи речі при викладі річевім небезпека це більша.

На зовні вона може вести до нерівномірностей в поодиноких розділах і темах, до несистематичності і невикінчености. Тим більше, що звагаді трудно дати систематичний річево-господарський виклад стількох явищ і предметів. Коли б навіть вдалося, то це не був би Коментар, не ключ до читання торго вельної преси, тільки енциклопедія економічного знання в тих ділячках, про які пишеться в пресі. Зрештою, звичайно, так далеко справа не доходить: один автор пуститься до опису акційних спілок, другий до параграфів статута емісійного банку, але в інших напрямках за повнотою господарського обґрунтування не ганятиметься. Негармонійність частин! Коли оборот цінних паперів ілюструється поганим про спектом, як умовою допущення на біржу /не розглядається, як самостійний об'єкт часописових публікацій/ то чому ж не ілюструвати товарних операцій, ну хоч би контрактом? Оба вони в тій ролі зайві, як зайві с також, напр., вичислення збірного курсу на німецьких біржах, коли вистарчило б констатувати, що раз такий курс, -напр., 280 - то всі нелімітовані доручення, а далше всі купні з вищим і продажні з нижчим лімітом ніж той, мусять бути повні виконані, рівні ліміти хоч частинно /Про те, що таке ліміти і т.д. мусіло бути пояснення перед тим на іншим місці/.

Такий надмір матерії знеохочує того, хто шукає в "коментарі" ключа до безпосереднього викладу господарських звідомлень у пресі, себто переважно більш або менш технічного. Може й не солодко авторові повторяти часом речі по 100 разів вже ним колись ідесь виказувані, але це неприємніше в таких випадках читачеві. Непереглядність доходить іноколи до того, що читач врешті не знає, чи те, про що автор говорить дійсно є в часописі, чи це тільки "позачасописні" екскурсії автора для глибокого обгрунтування пояснень. Легко може це статися і при технічній викладі біржових курсів, бо вони в часописі не зовсім так, як у біржовім листку, але багато частіше при обговорюванні теми", от напр., кава: звідомлення й курси про каву є в часописах, але вони порівняючи короткі та відносяться до невеличкої кількості родів. Одначе автор заїде часом до всіх егзотичних назв і якостей; одначе автор задітує часом якісь оферти корабельників, яких вже ніяк не можна дошукатися в сучасних часописах дотичної держави. То вже нерічевість. Економічна інтерпретація часописової матерії зовсім не те, що економічний розгляд інституцій господарського життя взагалі, а часом навіть без зазначення, де і чи взагалі про них мова в часописі.

Також не повинен Коментар зачіпати речей способом, який замість вирішувати сумніви читача, викликає в нього нові сумніви. Не місце тут для проблема тика! На складніші питання можна вказувати, можна вказати також на літературні джерела, де читач може по бажанню знайти глибокий виклад і багатші інформації; шкода, що досі Коментарі того не роблять. Коли ж ні та оскільки Коментар сам не дає відповіді, то краще обминути такі питання.

Приклад. Автор ілюструє впливання доручень і творення курсів на біржі та зазначає, що курси не виникають довільно тільки на підставі математичного обрахунку. Між дорученнями подає одне на купівлю одно на продаж того самого банку. Хто вже трохи читав, чи іншим шляхом ознайомився з технікою творення курсів і виконування біржових операцій, той буде мати сумнів, чи дійсно на дотичній біржі всі ці деякі курси належать до категорії самочинних чи рахункових /в данім прикладі з Празької біржі подумав мабуть, що всі рахункові, тоді як в дійсності так не є/. Далше може застановитись над питанням тав. компенсацій протилежних доручень у банках: чому

банк просто не компенсує доручення на продаж з дорученням на купівлю? Адже банки це роблять для розвитку і ролі бірж в господарстві це навіть дуже важкий момент, та можливість внутрішніх компенсацій в банках! В даному випадкові банк не компенсує і це правильно, але чому на те зовсім не вказується? Тому ліпше того не рувати, а в прикладі навести від кожного банку тільки одне доручення: купівне або продавне. Коментар має розяснити сумніви, а не викликати їх.

Коли ж Коментар дає відповідь на річове пояснення, то воно мусить бути пристосоване і до кола читачів і до мети самої книжки. Не ходить тут про вчені дефініції, як також не ходить про вичерпуючі цифрові дані. Дефініція повинна розяснити читачеві дотичне явище з боку практичного, повинна сказати йому головне те, що в ній актуальне і для нього придатне. Чисел не багато, але такі, щоб характеризували даний об'єкт знову з погляду придатності для читача.

Приклади: I) Автор зазначає, що валютами називають в біржовій говірці чужоземні платничі засоби, значить банкноти... В багатьох різних підручниках тут речисляються і монети, але сьогодні вони не мають ніякого значіння в торговельнім обороті європейських країн. Тому автор про монети не згадує: теоретично це неповність, з погляду мети Коментаря - це зовсім бездоганне, хоч очевидно згадка про неактуальність монет також не шкодила б. Навпаки автор допускається тяжкої хиби, коли девізи дефініює, як векслі на закордон і чеки на заграничні банки. Теоретично дефініція неперна, бо нема згадки про т.зв. виплати, зокрема телеграфічні. Нічого, коли б виплат уживали мало в міжнародній розплаті, але ж 99% всіх розплат припадає якраз на телеграфічні розплати... З погляду народньо-господарської теорії доволі байдуже: векселі, чеки чи виплати - все це технічні засоби розплати а переважання одного чи другого роду не зпричиняє зміни в законах творення валютних курсів. В дотичних розправах про платничий білянс, про теорію паритету купної здібності, про кількісну теорію і т.д. - воно не грає ролі. Але читач Коментарю цікавиться практичною сторінкою питання і повинен знати, що то є тепер та девіза, яку він має, напр., купити; йому зовсім не все одно чи це векслі, якім у міжнародній розплаті вже власне "відзвонили", чи чеки, чи телеграфічні виплати.

Краще автор сказав би, що девізи - це сьогодні переважно телеграфічні виплати і пояснив би що це є. Замість того... але не ходить тут про дальші його хиби, тільки про ілюстрацію загального правила.

2) Що до чисел, то подекуди їх надто багато; правда, що в коментарях їх зустрічається це трохи рідше. Коли говориться, напр., про шовк чи каву, то вистарчить цифра цілої продукції та вивозу найбільших продуцентів, зглядно експортерів, далше ще чисельні дані власної країни і тих сусідніх країн, в яких вона під взглядом даного товару найбільше зацікавлена; також ціни. Числа найкраще пересічені з кілком літ, для порівняння - теж з перед війни, але потім найновіші, актуальні; заокруглені до тисяч та мільйонів, по можливості відносні. Наглядніше є сказати, що країна "А" продукує приблизно 1/3 світової кількості 804 міль. тон, ніж до продукція світова різняється 803.976 тис. тон, а з того країна "А" продукує, напр., 250.459. Осчислення, напр., ланцюгом способом, в Коментарі зайві; коли це до того трохи з хибами, то вже зовсім краще подати готовий вислід Коментар не може баритись арифметичними поученнями /що інше, коли подає зразки калькуляції, перелічення біржових цін в часописі на умови місцевого ринку бо це для зрозуміти корисне/.

Підсумовуючи усе досі сказане можна намітити для Коментаря приблизно такі напрями:

Заздалегідь треба вирішити для яких кол читачів пишеться Коментар і відповідно до того дотримати одностайний стиль і розмір пояснень. Для українських читачів з широких кол стиль мусів би бути дуже популярний, пояснення і загально-економічні дуже вичерпучі, обсяг книжки великий, тим більше, що треба звернути увагу на пресу та господарство кількох країн-держав. Але, на мою особисту думку, краще звертатись до вищого кола читачів економічно освіджених і дати їм в першу чергу повне пояснення технічне, а далше також якоесь репетиторське господарського знання, оскільки воно потрібне для річевого розуміння торговельної преси. Річевий виклад мусить бути порівняючи короткий, актуальний і пристосований до практичних потреб читача, хоч би й за рахунок теоретичної бездоганности. Необхідно ясно розмежувати економічне поглядання від непосредньої матерії господарського відділу доведників та вказати читачеві вказано на те, що находить у часописі, а куди

у фаховій літературі може звернутися за ширшими інформаціями про те чи інше поняття. Позатим уніка-ти зачіплення проблематичних тез і сумнівів. Чис-ла як найновіші та як найхарактерніші, але не бага-то. Прикладів - як найбільше, але все з щоденників, можливо найновіших /щоденної преси/. Читач пострібує історії й сучасності, а старі числа для нього не жи-ві, тільки демонстраційні "книжкові".

Такого тісного зв'язку Коментаря з біжучок пре-сою подекуди не достає. Зрозуміло, до автор не може бути фахівцем в усіх обговорюваних справах і мусить послуговуватися творами своїх попередників. Про те мусить перевірити, що з них ще живе і актуальне та відсвіжити числові дані з загальних статистичних пу-блікацій і з самих часописів, хоч при тім може іти навіть тісно, за взором попередника. Натомісць не робить доброго враження, коли в книжці з року 1929 знаходимо в шелаку оранж діна з р. 1921, хоч поруч з ним більш поступова терпентина має вже давно ціни нові, коли офери на ротердамські акції походять теж ще з р. 1921, а навіть продукти славнозвісної фірми Свіфт та С-ка в Чикаго за 8 літ не зробила по ступів. Офери корабельників все ще звучать "екс Реномія"... хоч згідно з німецьким звичаєм пароплав Реномія, як що передвоєнної будови, за тільки часу може й давно вже пішов на пенсію. Немає новіших зві домлень в часописах за стільки літ, то й не треба наводити в Коментарі, хіба зазначаючи, що ходить не про річ з часопису, а звідкись інде.

Дальшою вимогою тісного зв'язку Коментаря з са-ним часописом досі майже ніде не здійснено /з оди-ноним частинним виїмком/, є огляд преси в Коментарі котрі часописи мають господарський відділ, як він у них поставлений, може котрий спеціалізований в од-нім чи другім напрямі; один, напр., має липні стат-ті, другий докладні біржові звідомлення, третій за-граничні інформації. Разне також, з яких джерел бе-ре часопис свої інформації, бо вони бувають часом тенденційні /напр., з яких агенцій, телеграфічних бюр, від власних кореспондентів і т.д./

Узглядаючи обговорені тут вимоги можна на підставі дотеперішніх книжок, присвячених в ціло-сті або частині читанню та інтерпретації горговель-ної преси зложити приблизно таку схему /крім перед-мови і вступу/:

I.
Ві
По
Ем
Ко
Ві
Та
2.
Ку
Зв
Зі
С
Ц
Т

1. КАПІТАЛОВИЙ РИНОК.

Біржеві курси і звідомлення.
Позабіржева торгівля цінни-
ми паперами.
Емісії цінних паперів.
Конкретні біржі /заграничні/
Біржеві індекси і статистики.
Таблиця значіння і скорочень.
" нотації цінних паперів.

2. ГРОШЕВИЙ РИНОК.

Курси девіз.
Вкази емісійних банків.
Зіставлення відсоткових
ставок.
Стан вкладів у грошових
установах.
Цифри вечірінгових оборотів.
Таблиця валют.

3. ТОВАРОВИЙ РИНОК.

Біржеві курси і звідомлення.
Ринкові курси і звідомлення.
Акції, субмісії і под.
Таблиця нотацій на різних ринках і біржах.
" " ваг і мір.

Зі схеми Коментара видно, що головним предме-
том є звідомлення повторні /заступні/, найбільше
біржевих. Теоретичний розгляд біржі та форми торгів
лі необхідний, докладніші а менше необхідні виводи,
можна дати дрібним друком /петітом/, всі того не
мусять читати. З подробиць можна згадати, напр.,
про /технічне/ пояснення курсів попиту і пропозиції
/"гроші" і "товар"/, про чомусь майже всьди погано
пояснені; або про те чим характеризувати поодинокі
біржі: отже родом операцій, приступністю, організа-
цією, степеню офіційности, матеріялом трансакцій,
але крім того теж і числами, напр., кількістю від-
відувачів /річно/, оборотом цінних паперів, кількі-
стю допущених цінних паперів і т. д. Того, звичай-
но, не роблять. Зрештою звідомлення з капіталового

4. ПІДПРИЄМСТВА.

Баланси.

Основницький рух.
Конкурси.

5. ГОСПОДАР. ПОЛОЖЕННЯ

Торговельний білянс
Індекси.
Кон'юктурні звідом-
лення.
Ріжні статистичні
дані.

6. ОГЛЯД ТОРГОВ. ПРЕСИ.

Джерела звідомлень.
Щоденна преса; краєва
та загранична.
Розподіл звідомлень
та інформацій.

ринку /і то т.зв. організованого кап. ринку, себто цінних паперів/ опрацьовані в Коментарях порівнюючи найліпше.

Що до звідомлень з грошового ринку слід підкреслити, що поняття девіз здебільшого неправильне та що викази емісійних банків мають неристачаючі пояснення. Треба докладно розглядати конкретний приклад та інтерпретувати поодинокі позиції та їх відношення не тільки технічно. Не вистачить сказати, що є жирові належності, треба пояснити, що означає зріст чи зменшення цієї позиції з погляду господарського. При поясненні есконту і ломбарду не так важний формально-раleyтовий огляд, чи належить дана позиція до банкового покриття чи ні, як господарське міркування, яке значіння може мати зріст чи зменшення есконту чи ломбарду в порівнанні також з іншими позиціями, напр., з емісією /ліберальна кредитова політика, господарчі розмах, фінансова скрута і брак готівки і т.д./ . Натомість подібний опис організації емісійного банку є зайвий; цеби цікавило читача щоденної преси: скільки сидить членів у надзирній раді чи як ділять зиск банку поміж акціонерів і державу, напр., до X % все акціонерам від X - Y 1/2 ім, а друга половина - державі, далші 3/4 державі та подібні красоти.

Треба зазначити, що в розділі про грошовий ринок не всі наведені точки находимо в поодиноких книжках; стан вкладів - тільки в одній; зіставлення відсоткових ставок - тільки дуже реповно, клірінгові обороти - неузглядювані.

Звідомлення про торговельний ринок найбільше терплять нерівномірністю і непослідовністю у викладі. Якусь схему завести треба, хоч і не можна придержуватися її стисло. Напр., призначення і значіння даного товару, продукція, найбільші продуценти найбільші споживачі, найважніші експортери /евентуально також імпортери/, головні ринки, форми операцій, нотація, де звідомлення; очевидно докладний технічний виклад.

Для внутрішнього інтересанта важно теж знати, наскільки здорожиться товар від публікованої в часописі ціни, ринкової чи біржевої, доки дійде до нього, отже приклади калькуляції, себто в загальних рисах, а не з подрібними врахуваннями.

Що до інших розділів, то чисельних даних про основницький рух досі в Коментарях не узглядювали а крім білявств всі інші точки находили мало місця

та не у всіх творах. При обговоренні торговельного білянсу слід звернути увагу на розрахунковий білянс про який рідко знаходимо дані в часописах. Мимоходом згадати і про "госпсдарський білянс" можна для зображення, але даних про нього нема в часописах, так що це не є необхідне та виходить по за межі торговельної преси.

Короткий зміст головніших творів з цієї ділянки допоможе уяву про матерію Коментара. Обговорення самих творів дуже побіжне, бо принципова полеміка в тим, що в них незгідне з попередніми ви родами, вже власне там найшла місце, навіть з конкретними прикладами саме з тих творів. Їх зрештою небагато: спеціальних - 5. З того книжки Вірта не довелося прочитати до написання цієї статті. З інших повністю рекомендувати можна тільки книжку Кан і Нафталі.

Для майбутньої книжки - Коментара до читання "торговельної преси", точніше господарського відділу щоденників, ця стаття може дещим придатися, але в українських відносинах така книжка поки що неактуальна. В недалекій майбутності - може.

КАН /1 НАФТАЛІ/. Найліпша з усіх книжка про господарський відділ щоденної преси. Протягом двох літ розійшлася у 90.000 прим. Не дивлячись на те, що зложена в часі інфляції, актуальна й досі /зрештою є новіше видання з р. 1928 здається/. Деякі замітки до до систематики з погляду методологічного можна і тут поставити загально. Нема загальнішого погляду на головні частини, а зокрема розділ про товарний ринок не має тої переконливої ясності і однолінійної будови, якої можна б бажати, але все те не так важне проти великої кількості матеріялу з першої руки та надзвичайно солідного опрацювання. Скажуть, що книжка надто пристосована до обставин специфічно німецьких; інакше й не могло бути. Проте дає дуже багато і цінних відомостей. Відсутність даних про джерела і характеристики німецьких часописів щодо їх торговельної частини, можна пояснити деякою особистою незручністю для авторів, з яких один є редактором найважливішого такого органу, знаменитої "Фрайфуртєр Цейтунг". Книжку слід вважати основним твором дотичної ділянки і присвятити їй окремий розгляд Зі всіх тут згаданих тільки її можна рекомендувати там, хто хоче рознайти за

гально з читанням "торговельної преси", а не преси конкретної німецької країни.

З м і с т: Передмова. Вступ. К у р с о в и й л и с т о к і б і р ж а /67 стор./ Папері ното вані й ненотовані. Курси касові, перемінні, термінові. Вага нотації. Роди біржових паперів. Грошеви і векселевий ринок. В а л ю т а /24 стор./ Нотація в Німеччині, на закордонних біржах. З а к о р д о н н і б і р ж і /13 стор./ /5/. В и к а з и е м і с і й н и х б а н к і в /41 ст./ /6 найважливіших/. Г о с п о д а р с ь к і о р г а н і з а ц і ї. /6 стор./ П і д п р и е м с т в а /50 стор./ Публічна звітність приватних підприємств /Білянси і звіти акційних спілок /3/. Загальні збори і відношення сил. Т о в а р о в і р и н к и /65 ст./ Форми товарої торгівлі. Збіжева біржа. Баварна. Металі. Кава. Цукор. Інші товарові ринки. Ринок фрахтів. Г о с п о д а р с ь к а с т а т и с т и к а. /8 стор./.

В А Г Н Е Р. Книжка, здається, не мала якогось надзвичайного успіху. Написана в добі інфляції для народних університетів. Рона грінить і популярність, з природи речі дуже далеко посуненої і переладованням інфляційними відносинами і тодішньою атмосферою. Гострі виступи проти Англії чи автанти зрозумілі за тодішніх настроїв, але пізнішим, зокрема німецьким читачам, трохи чужі, як і та інфляційна доба. Все це неактуальне. Позатим однак книжка дуже жива. Теоретичний виклад не стоїть, що правда так високо, як напр., у Нафталі-Кан"а, але помітне добре і живе знання відносин. Автор подає джерела господарських звідомлень, характеризує теж деякі німецькі часописи, щодо їх господарського відділу, чого ні один з догичних авторів не робить. Словом видно, що до написання книжки він прийшов від тої преси, про яку він мав писати, що він її дійсно знав безпосередньо і в подробицях. Деякої сатирафкції дісталася йому фактом, що 7 літ пізніше заграничний автор ужив його книжки за підклад до своєї в дуже далекойдучій мірі, хоч і без особливого відклику на нього. Відкинув зайву частину "інфляційну" додав дуже небагато думок, систематику де погіршив написав слабу книжку. Все таки це доказ життєвості книжки Рагнера. Сьогодні цікаві у ні" відділи, де менше теорії та описовості, а більше підходу від

практичного життя. Спрієнтуватись щодо того можна з назв в обширнім поданні змісту.

З М І С Т: Вступ. Часопис і справодавчість /17 стор/. З в і д о м л е н н я з т о в а р о в о г о р и н к у /72 стор/. Харчові продукти. Промислові сировини на одяг, на опал, для освітлення і техніки. Корисні метали. Шляхетні метали. З в і д о м л е н н я з г р о ш е в о г о р и н к у /48 стор/. Німецький грошовий ринок. Чужий грошовий ринок. Девізи. /багато про обезцінення німецької валюти/. З в і д о м л е н н я з р и н к у ц і н н и х п а п е р і в /33 стор/. Вступні поняття. Курсовий листок. Торгієля цінними паперами /на біржі/. З в і д о м л е н н я п р о г о с п о д а р с ь к у с и т у а ц і ю /50 ст/. Підприємство та його білянс /докладно/. Акція на спілка. Розв'язання підприємств. Д о д а т о к /5 стор./.. Інші справи /тут і про особливости німецьких щоденників і про індекси/. Література не наводиться. Мабуть писав порівнюючи самостійно.

Ф О У С Е К. Владе натиск на біржеві звідомлення і в першу чергу вони його цікавлять. В багатьох місцях іде за Каном, на якого зрештою вже відкликається на початку. Багато додає і власного, зокрема щодо чехословацьких відносин. Розуміє їх очевидно добре і безпосередньо. Науковість у "книжка не має наукової мети" заявляє сам, правдоподібно з огляду на деяку несистематичність в поодиноких місцях. За багато "позачасописних" пояснень, зокрема в розділі про товаровий ринок /автор каже "Біржа", але обговорює і небіржові товари/ часом не зотсім ясно. Поза тим, одначе, багато цікавого і зпершої руки. Про білянси не дає теоретичних розправ, а ілюструє гарно трома прикладами. Цікаві калькуляції товарів з погляду чеського купця. Книжка робить вражіння твору доброго практика і з чеських безумовно найліпша.

З М І С Т: П е р е д м о в а /3 стор./ про мету і попередників. В і р ж а /48 стор/. З народогосподарчого боку, з правничого, спекуляція. Празька біржа і операції на ній /докладно/. В а л ю т и і д е в і з и /13 стор/. /між іншим "один день арбітражер"/. Заграницні біржі /6 стор./.. В и к а з н е м і с і й н и х б а н к і в /17 стор./ /Тут, як і вище - майодвайтніма з усіх країн/. Т о в а р о в і б і р ж і /термінові операції; далі

йдуть поодинокі товари/. Як читати білянса. /17 стор/. Банкові білянси. Білянси промислових підприємств.

З Е М А Н. Книжка зовсім недавня, написана теоретиком. В порівнянні з попередніми - це крок назад. Нові тут деякі думки, що треба узгляднити і господарську статистику, торговельний білянс, вказівки на кон'юктуру і господарський барометр. Але поза тим книжка аж надто оперта на Вагнері. Тільки ж автор теоретик не означає окремого розділу для цінних паперів, а приділяє їх до грошового ринку, що якраз теоретично зовсім хибно /з практичних мотивів можна з цінні папери розглядати поруч з дівізами, бо ж на одній біржі. Чи не в зв'язку з тим, вичисляючи різні поділи цінних паперів автор не згадує тут про поділ найважливіший: на грошові і капіталові; бо очевидно, тільки ці останні "цінні папери" у вузчій біржевім розумінню. Натомість чужі валюти, що заблукали до розділу цінних паперів, дісталися сюди наслідком друкарської хибки.

З подробиць слід відмітити хибну та вражаче неактуальну дефініцію дівіз /див. ст. 12/. Дуже мало про грошовий ринок, напр., англійський. По що російський банк, коли про нього нічого не можна сказати? За те правильно, що автор додає стан вкладів у грошових установах. Відступ про творення курсів і неясний і в такій формі зайвий /див. стор. 11/. В розділі про товарні ринки автор додержується Вагнера, очищуючи його, сказати би, з "інфляційного білянсу". Деякі переклади вийшли незручно.

З М І С Т: Слово до читача. Значіння господарської частини. Історичний розвиток, поділ, джерела інформації. Звіdomлення з грошового ринку. Що це грош. ринок. Вкази емісійних банків. Вклади в грошових установах. Біржа цінних паперів. Валюти, дівізи. Цінні папери. Деякі чужі валюти. Звіdomлення з товарного ринку. Ринки і біржі товарів Харчеві продукти. Промислові сировини. Шляхетні метали. Чужі міри і ваги. Огляд ринків. Звіdomлення про господарську ситуацію. Бага господарської статистики. Індексіві числа. Господарський барометр. Білянси акційних спілок. Торговельний білянс.

Гірше одначе, що книжка повторює багато прикладів і цін 1922 р. себто року видання книжки Вагнера. Очевидно автор не є фахівцем до питань товарного ринку, але як професор статистики міг би може постаратися о цифри новіші, коли вже не хоче, пишучи про щоденну торговельну пресу, слідкувати докладніше за тою ж пресою. Таке слідкування, що правда не є якоюсь приємністю. Добрий є вступ про значіння і розвиток господарської преси та свіжіше вражіння робить розділ останній, де є поступ проти дотогочасового репертуару писань про господарську частину преси /за виїмком підрозділу про білянси/.

КАЛЕБ. Найновіше 14 видання, зредатоване відомим фахівцем досягло вже загальної кількості 55.000 випущених примірників. Зміст і спосіб викладу зорсім відповідають назві і меті, яку собі очевидно поставив автор: Як читати біржовий листок?

З технічного боку розвязка блискуча. Загальні пояснення дуже коротко зібрані, місцями вже аж занадто. Але автор не хотів повторювати оклепаных зворотів, а сам до глибини не йшов, бо мав дати тільки технічне розуміння курсових листків і це дав знаменито. Правильно пояснює курси попиту і пропозиції /гроші - товар/ і правильно задирається на девізи - одне і друге чомусь мало в кого виходить як слід. Загальні пояснення доповнює прикладами, як читати, себто розуміти, конкретні місця в листках. Завдання поставив собі вужче: не цілу господарську чи торговельну частину щоденної преси, тільки курсовий листок біржі цінних паперів так як він є, а не як появляється в пресі. Розуміння не глибше, річеве, тільки технічне. Проте для читання преси книжка дуже добра, хоч безпосередньо не до теми.

З М І С Т: Біржа. Курс. Визначування курсів. Зміст курсового листка. Ріжні курсові листки /Берлін. Франкфурт. Гамбург. Ессен. Лондон. Париж. Дюрих/. Вибрані місця з листків головних німецьких бірж і Швайцарської. 4 листки в прилозі.

О г л я д л и т е р а т у р н .

- Kann apptali , Wie liest man den Mandelsteil
einer Tageszeitung? Frankfurt a/M
1924 cm. 294. /1928/
- Wagner Der Mandels- & Wirtschaftsteil der
Tageszeitung. Hamburg 1922 cm. 40
- Fousek Příručka ku čtení bursovních a
obchodních zpráv v denním tisku.
Praha 1922 cm. 165.
- Šeman Jak čísti hospodářskou část čs.
časopisu?
Brno 1929 cm. 110.
- Caleb Wie liest man einen Kurszettel?
Stuttgart 1928
- Wirth Die Wirtschaftstelle deutscher Tages-
zeitungen. Leipzig 1927 G. Gloeckner II.

С. Гловінський.

З ПРИВОДУ ФІНАНСОВОЇ РЕФОРМИ В НІМЕЧЧИНІ.

Останній місяць 1929 р. пройшов у Німеччині під знаком загального зацікавлення фінансовими справами, надзвичайного загострення фінансово-політичних питань, гострих і напружених політичних конфліктів на ґрунті політики фінансової. Поза специфічними спеціально для Німеччини і для німецьких відносин цікавими моментами, події грудня 1929 року мають і ширший інтерес, інтерес загальний з погляду фінансової теорії і практики. На порядок денний було поставлено цілу низку важливих з погляду фінансової науки питань; не всі з цих питань були розглядані, - але цікавим і важливим є саме ставлення в той або інший спосіб тої або іншої проблеми. Коло цих питань дуже широке. Воно захоплює головні всі відділи фінансової науки. Далекосягла, на 5 років закріплена фінансова програма, зв'язана з частковою перебудовою податкової системи, проблема розподілу податкового тягару між державою, землями і комунами, питання про короткотерміновий кредит і його амортизація - це є головні з тих проблем, які висунулися на перший план у житті Німеччини. З ними пов'язані другорядні чи похідні проблеми, як проблема податкового тягару і капіталобудівництва, проблема зв'язування простих і посередніх податків, проблема державних монополій і т. ін.

В короткій статті неможливо буде охопити всі ці проблеми і до кінця висчерпати всі ті питання, що зв'язані з ними. Бо кожна з цих проблем - це тема для окремої статті, навіть окремої розвідки чи книги. Тут ми задовольнимся лише тим, що, звернувши увагу на деяких із цих проблем, постаравшись намітити в загальних рисах постановку і загальні контури розв'язання питання, беручи під увагу основні принципи фінансової теорії і спеціальні обста-

вини німецької дійсності.

Але перед тим подамо в коротких рисах загальний перебіг фінансово-політичних подій грудня 1929

I. ПЕРЕБІГ ПОДІЙ.

5-го грудня м.р. президент рейхсбанку д-р Бахт опублікував у пресі меморандум, в якому він докоряв урядові, що той своїм поступованням на I-й гаагській конференції, своїми безпосередніми переговорами з державами-кредиторами і т. ін. значно погіршив умови плану Бюга, які були погіршені на конференції експертів у Парижі і в складенні яких брав участь сам Бахт, яко представник Німеччини. Далі він заявляє, що не може брати на себе відповідальності за ті наслідки, які будуть для Німеччини в результаті прийняття кінгового плану в такому вигляді і ставить означено вимогу до уряду, щоби це перед прийняттям кінгового плану, був заведений порядок у господарстві держави, земель і комун у такий спосіб, щоби амендення тягару, який припадає на німецький народ, відповідає дійсній платіжздатності німецького господарства.

6-го грудня уряд німецької республіки опублікував свою відповідь на цей меморандум, в якому, не входячи в суперечки з д-ром Бахтом по суті, заявляє, що він дуже здивований виступом президента Рейхсбанку в момент безпосередньо перед другою гаагською конференцією і обіцяє за тиждень виступити перед Рейхстагом з великою фінансовою програмою, що має на меті перевести цілковиту санацію німецьких фінансів. Одночасно з цим заявляє, що на цьому засіданні Рейхстагу в зв'язку з ухвалою загального плану фінансових реформ уряд поставить питання про довіря.

10-го грудня була опублікована і фінансова програма уряду, що являє собою великий, на п'ять років розрахований фінансовий план, який має на меті перебудову фінансової системи - зменшення простих податків, піднесення податків на тютюн і пиво, регулювання фінансового господарства земель і комун зміну так зв. *Ausgleichsgesetz* і інше. Виявилось, що уряд хоче од Рейхстага лише загальної і принципів¹ ухвали щодо основних рис фінансової програми в цілому, але що одночасно вносить до рейхстагу і пропонує прийняти негайну фінансову програ-

му т. зв. Sofortprogramm - для полегдження негайних особливо гострих потреб фінансового господарства Німеччини - ця негайна програма складається з піднесення податку на тютюн і зі збільшення внеску на забезпечення від безробіття.

12-го грудня в Дюссельдорфі відбувається з'їзд імперського союзу німецької індустрії, де референти гостро критикують фінансову політику уряду і вимагають негайно зниження податків, що перекаджують акумуляції капіталів. З'їзд закінчується овацією д-рові Шахові. В цей же день увечері відбувається засідання Рейхстагу. З декларацією виступає канцлер Мюллер, який дає відповідь і на меморандум Шахта та накреслює і уґрунтовує фінансову програму уряду. Щодо відповіді на меморандум, то канцлер відводить всі обвинувачення Шахта проти уряду, що будим то той погіршив умови плану Енга, бо всі ці поступки, які пороблено, - пороблено або на підставі певних компромісів, або і в самому плані Енга, як він був вироблений експертами, містилися певні клявзулі, що примушували уряд робити ті або інші кроки. Рейхстаг більшістю партій коаліції /соціалісти, демократи, центр, народня партія/ приймає плян уряду і ухвалює вотум довіри.

За декілька днів виявляється нова обставина, що притягує до себе загальну увагу. Скарбниця держави переживає гостру кризу. Касовий дефіцит - 330 міль. Р.М., яких бракує для грудневого "ультіма". Уряд сподівався здобути ці гроші від одного американського банкового дому Dillon and Read, як короткотермінову позичку. Але ці сподіванки завели. Причини неуспіху, як твердять часописи, - втручання Шахта, а за Шахтом будимто стоїть інший американський банковий дім Моргана, що веде з названим нами домом Діллона конкуренцію. У кожному разі становище державної скарбниці було критичне, майже катастрофічне. Виручив той же Шахт, що уладнав іншу позичку від консорціума німецьких банків. Одночасно він поставив вимогу перевести закон про створення амортизаційного фонду для амортизації короткотермінового боргу. Всі ці події сильно захитали становище міністра фінансів д-ра Гільфердінга /с-д., автор відомого твору "фінансовий капітал", видатний фінансовий теоретик/, на якого повела наступ права частина коаліційних партій. Ці ж події привели до демісії правої руки Гільфердінга, довголіт-

нього статс-секретаря міністерства фінансів д-ра Поппа, творця багатьох фінансових законів післявоєнної Німеччини, теж видатного фінансового практика і ученого. Після демісії Поппа становище Гільфердінга стало зовсім тяжким, тим більше, що і влада партія виступила проти нього - закидаючи йому надто великий опортунізм.

21 грудня Гільфердінг подав до демісії. В цей же день рейкстаг прийняв т.зв. Sofortprogramm і закон про утворення амортизаційного фонду.

Деякі дні після на міністра фінансів був призначений ^{дося} сьогоднішній міністр господарства Мюлленбауер /народ. партія/. Криза скінчилася. Почалися свята, а 3-го січня німецька делегація з канцлером Мюллером на чолі виїхала в Гаагу для остаточного прийняття Енгового плану.

Подавши цей загальний перебіг подій, ми, повторюємо, не будемо займатися аналізом окремих моментів, поданої нами фінансової політики Німеччини за цей, такий багатий подіями, грудень місяць. Завначимо лише для ясності і повноти картини про те, що являється ґрунтом, на якому ці події відбувалися. Річ у тому, що німецьке фінансове господарство зруйноване війною, революцією і версальським договором, переживає епоху ступневої відбудова. Все в такій податковий тягар є надзвичайно високий і це відчуває як німецьке народне господарство в цілому так і окремі категорії платників податків. План Енґа, що має привести до усталення німецьких репараційних платежів, разом з внесенням цієї усталеності і ясності у фінансове господарство Німеччини, несе одночасно і певні полегчення - порівнюючи з планом Доуса. Тому можливо і потрібно є передбудова податкової системи, зменшення податкового тягару, полегшення для народнього господарства. Але тому навколо цього майбутнього полегшення і виникає боротьба різних суспільних верств, різних складників народнього господарства, що кожен хоче використати це полегшення на свою користь. Та обставина, що у владі в Німеччині тепер стоїть коаліція з соціалдемократами на чолі, ликає представників індустрії, що майбутня фінансова реформа буде зроблена так, що від цього німецька індустрія не виграє нічого або виграє дуже мало. Звідси вимоги, що ідуть з їх кола /а д-р Шахт є їхнім ставлеником/ про ясний, наперед зазначений і вироблений план фінансов

вих реформ та упорядкування фінансового господарства держави. Звідси стремління за всяку ціну звалити міністра соціал-демократа і поставити на його місце свою людину. Не треба, правда, забувати, що до цього ще приднується моменти зовнішньої політики, стремління досягнути найбільших уступок од держав-кредиторів і своєманітні підходи до цієї справи у соціал-демократичного кандидера Шлєра і у президента Рейхсбанку.

Оцінка цілої цієї боротьби може бути різною. Одні кажуть: "переміг фахівець /Шахт/ над політиком /Гельфердінгом/". Другі - що Гільфердінг впає жертвою того самого "фінансового капіталу", природу якого він так блискуче змалював у своїй творі. В своїй статті ми не підемо ні за одним, ні за другим. Ми взагалі будемо старатися уникати привнесения моментів оцінки, намагатися лише з'ясувати те що є, а не те, що має бути. Тому свою увагу ми зосередимо не на внутрішньо-політичних конфліктах, що відбувалися і відбуваються за цей час в Німеччині, лише виключно на заходах фінансового порядку, як до і оцінюючи їх так з погляду фінансової теорії

II. ФІНАНСОВА ПРОГРАМА ІМПЕРСЬКОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА 9 ГРУДНЯ 1929.

Фінансова програма імперського правительства 9-го грудня, як вона офіційно іменується, охоплює 14 пунктів.

1) Зниження загально-прибуткового податку - з одного боку через піднесення вільного від податку мінімуму і збільшення знижок на родину, з другого - через зниження тарифу та удосконалення його. Зниження має відбутися трьома етапами: I.VII.1930 р. I.VII.1932 р. і I.VII.1933 р. Підноситься вільний від податку мінімум при оподаткуванні у джерела /при прибутках з найманої платні/ з I.200 на I.440 м. згл. з I.560 на I.800 м. Зниження тарифу вноситиме переслісно 10, 20, 25, 33 1/3 %. Відраховання асекураційних премій має бути піднесено.

2) Зниження загального маєткового податку через скасування його для частини майна в 20.000 м.

3) Зниження реальних податків - промислового на 20 % і поземельного на 10 %. Заборона для земель і комун підносити реальні податки на протязі 5 років.

4) Скасування обтяжіння індустрії через т.зв. індустриальні облігації, при чому цей тягар має бути знижений ступнево: з 330 м.м. на 250 м.м. в 1930 на 200 м.м. - в 1931, 150 м.м. в 1932, 100 м.м. - в 1933 і 50 м.м. - в р. 1934 при цілковитому усуненню в р. 1935.

5) Скасування відсотків рентового банку через врахування їх в ту частину зиску Рейхсбанку, яка припадає державі.

6) Зниження податків на корпорації і на цінні папери на 1/2 існуючої ставки, податку на біржовий обіг на 1/3.

7) Скасування податку на цукор.

8) Піднесення податку на пиво на 50 %.

9) Піднесення тютюнового податку. Ця реформа переводиться з I. I. 1930 зявляючись складовою частиною так званого Sofortprogramm-у

10) Урегулювання т. зв. фінансового вирівняння /між державами, землями і комунами/.

Намічено цілий ряд заходів, на яких ми, за браком місця, спинятися не будемо.

II) Збільшення догляду над фінансовим господарством комун і союзів комун через ухвалу норм і кредитів і через встановлення обов'язкової відвітності перед незалежною від комун установою.

12) Закон про винагороду земель за уступлені державі залізниці, водні пляхи сполучення, пошту.

13) Піднесення внеску на забезпечення від безробіття на 1/2 %. /теж частина Sofortprogramm-у /

14) Закон про регулювання амортизації державного боргу.

Така фінансова програма німецького уряду, що була прийнята на засіданні Рейхстагу 13-го грудня. Принята як принцип, як загальна напрямна майбутнього фінансового законодавства.

В загальному вона несе зменшення податкового тягару майже на 1 млрд.м. /для першого року/, що покривається з одного боку полегшеннями, які дає Енгів план, з другого боку піднесенням податків на пиво і тютюн. Мета реформи, як це виразно зазначив канцлер Мюллер, сприяти новоутворенню капіталів. Податковий тягар, як це видно з запропонованих реформи, має бути пересунений з податків простих на податки посередні, що засягають предмети споживання не першої необхідності /тютюн, пиво/. Одночасно з полегшенням для бідніших верств людства /піднесення вільного від податку мінімуму, скасування податку на цукор/

робляться далекосяглі уступки торговельно-промисловим колам /зменшення реальних податків, різні полегшення для індустрії, банків, біржі/.

• • •

Перш за все звернемо увагу на певну "переоцінку цінностей". Програму склав с-д. міністр Гальбердінг. Правда, програма ця є результатом компромісу між соціалістичними і несціалістичними партіями, що входять до "великої коаліції". Але все ж намічений напрям розвитку - зниження податків простих і збільшення ролі податків посередніх надто далеко відходить від тих засад податкової політики, які поклали Аязенахській, Готській і Ерфуртській програмах німецької соціал-демократії, де виставлялася вимога "усунення всіх посередніх податків, мита і інших господарсько-політичних заряджень, які приносять в інтереси загалу на користь упривілейованої меншості".

Сучасне фінансове господарство настільки є складним, настільки збільшилося і поширилося завдання держави, що не можна й гадати про відмовлення від такого важного податкового джерела, як податки посередні. На сьогодні це є вже аксіомою. Але цього мало. Німецький досвід показує, що ролі посередніх податків дуже велика не лише кількісно.

Прості податки - в певних межах - є значно обтяжливішими для народного господарства, ніж податки посередні. І щоб вивести народне господарство із того заулку, куди воно зайшло в наслідок воєнної і після воєнної катастрофи, доводиться перебудувати податкову систему, перекладаючи частину тягару на податки посередні.

Вже з того часу, як фінансова наука почала відокремлюватися в окрему науку, в ній видатну роль відіграють принципи оподаткування, при чому в різні часи ці принципи набували різного змісту. Податок - як виключно знаряддя фіска, такий був погляд фінансистів теоретиків кінця 18 віку. Податок - як явище народньо-господарське, до того ярище негативне, необхідне зло, - це ми знаходимо у класиків і їх наслідувачів. Податок, - як знаряддя соціально-політичних реформ, як функція соціальної справедливості, - це була теорія одного з найвидатніших фінансистів останнього часу - Адольфа Вагнера. Ці три різних погляди - суто фіскальний, народне господарчий і

соціально-політичний, - мінючись в силі і значінні в залежності від обставин, місця і часу, конкурували і конкурують між собою, як в теорії так і в практиці фінансового господарства.

При чому при протиставленню цих поглядів - особливо двох останніх - не завжди можна говорити або-або, як справедливо про це каже Момберт / Besteuerung und Volkswirtschaft, Karlsruhe B. 1922. ст. 10/. Ду же часто, хоч і не завжди ці погляди можна погодити дуже часто народно-господарче значіння податку /позитивне чи негативне/ збігається з його соціально-політичним значінням.

В фінансовій історії Німеччини до великої війни ступнево набував переваги соціально-політичний підход до оподаткування. Війна і повесні розрухи висунули на перше місце фискалізм. Поворот до нормальних часів разом з необхідністю відбудови народнього господарства сприяють народно-господарчому поглядові. Цей сучасний народно-господарчий погляд на оподаткування далеко відійшов від погляду класиків, що стоїть в звязку зі зміною поглядів на державу і на її роль в народньому господарстві. Але все ж він виявляється в тому, що підкреслюються і узгаднюються інтереси продукції, інтереси розвитку продукційних сил країни, нагромадження капіталів і т. ін.

Фінансова реформа в Німеччині намічена і складена в першу чергу під тиском представників німецької індустрії. Соціал-демократи не спішили з реформою. В грудневій книжці "Die Gesellschaft, журналу що видає с-д. міністр д-р Гільфердінгом, уміщені 4 статті, які присвячені фінансовій програмі уряду. Georg Decker "Das neue Kapitel", Alfred Brauns "Finanzreform und Kapitalbildung", Fritz Marptall "Finanzreform und Ausgabenseite", Paul Hertz "Umbau des Steuersystems."

Так автор першої статті Георг Декер, вказуючи на ті невеликі можливості для полегшення фінансового тягару, що дає в кінцевому підрахунку переход від плану Доуса до плану Юнга /на його думку 300 - 400 м.м./ вважає, що таке полегшення не дає простору для широкої фінансової реформи. Далі він доводить, чому все ж німецька соціал-демократія на цю реформу пішла - тут грали моменти переважно внутріполітичної ситуації Німеччини.

Але вимоги німецького промислу ставали все більш настирливими. Ми вже згадували про меморандум

Шахта, який став виразником цих вимог. В меморандумі союзу німецької індустрії виразно ставилася вимога реформи, при чому зазначалося: "при зростаючій зарібній платні, при зростаючому державному тягару, при зростаючій відсотковій стопі і падаючих засах, скоро буде перейдена межа, за якою дальніше поширення продукції ще має сенс".

III. ФІНАНСОВА ПРОГРАМА І КАПІТАЛОБУДІВНИЦТВО.

Вже Рікардо підкреслив тісний зв'язок між оподаткуванням і творенням нових капіталів. Але його думка була надто простолінійна і категорична: кожний податок забирає частину народнього доходу /згл. май на/ від її продукційного призначення; видатки держави носять характер непродукційний, вони позбавляють народне господарство, відіймають від нього ту суму, яка в іншому випадкові пішла б на цілі продукції. Безумовно так воно не є. По-перше, держава може витрачати гроші і на цілі безпосередньо продукційні, в такий спосіб повертаючи народньому господарству те, що у нього забрала шляхом податків. По-друге, цілий ряд державних видатків, що не виявляють безпосереднього впливу на продукцію, мають велике посереднє значіння, яке тяжко урахувати, але яке недооцінювати в кожному разі не можна. /видатки на культури і соціальні цілі/. Але все ж в сучасному господарчому устрою, що базується на приватно-капіталістичній власності, податки, що обтяжують доходи ринних верств суспільства можуть гальмувати творення нових капіталів, а значить і дальніший розвиток і повирення продукції. Правда, цей негативний вплив оподаткування виявляється лише при надмірному обтяженню народнього доходу. Помірковані податки легко переносяться народнім господарством, яке їх платить за рахунок натурально зростаючого доходу, при чому залишається ще та частина доходу, яка має йти на нове капіталобудівництво.

Німеччина після війни переживає гостру кризу капіталобудівництва. Гостра потреба в капіталах для відбудови народнього господарства задовольняється в першу чергу через імпорт капіталів, який досягає суми в 3 мрд. м. річно. Це явище має свої негативні сторони; воно приводить до високого відсоткового рівня - порівнюючи з країнами - експортерами капіталів, до залежності німецького господарства від хитав на зовнішніх капіталових ринках - особливо у

Зєднаних Штатах - до переходу в чужі руки німецьки підприємств, навіть цілих галузів німецького промислу. Тому не диво, що питання про капіталове будівництво притягує увагу німецького суспільства і до навівь намічена фінансова програма проводиться під га словом сприяття утворенню нових капіталів. Але в той час, як представники німецької індустрії вбачають в капіталобудівництві панацею від усього лиха /"лише збільшення капіталобудівництва може нас врятувати"/ до цієї проблеми з значно меншим ентузіазмом. В статті: *Finanzreform und Kapitalbildung* Альфред Браунталь, визнаючи гостру потребу Німеччини в капіталах, дуже скептично старється до тих можливостей, які дає майбутнє полегшення податкового тягару для творення нових капіталів. Перш за все він вважає, що капіталобудівництво - не є лише функцією високих доходів. І навіть верстви через свої заощадження і головним чином публічно-правні органи беруть участь у творенні капіталів. Правда, інвестиції цих створених капіталів іншого порядку. "Капітал, створений нижчими доходними верствами і публічними органами шукає безпечніших уміщень і уникає ризикантного безпосереднього вкладання в капіталістичних підприємствах". Так що тут, на думку Браунталя, знов виникають старі суперечки про продукційність публічного господарства порівнюючи з господарством приватним. Але Браунталь обмежується лише констатуванням цієї контроверзи, не даючи їй розв'язання, стверджуючи одночасно, гостру потребу в капіталах, що відчуває не лише приватно капіталістичне, але і публічно-правне господарство Німеччини. І він застерігає проти надто радикального розв'язання цієї проблеми шляхом зменшення податкового тягару, або шляхом примусового скорочення споживання /через перенесення податкового тягару на споживача/. "Це не є завдання фінансової політики, каже він, сприяти творенню капіталів шляхом примусового обмеження масового споживання - або через податкові полегшення заможних класів на користь обтяження нижчих доходних верств, або через зменшення соціальних видатків публічно-правних органів чи їхніх культурних видатків, які мають служити потребам широких верств". Бо "капіталобудівництво ніколи не може бути самоціллю", каже він в іншому місці. Ціль фінансової політики - як і господарчої політики взагалі - піднесення на вищий ступінь цілого народно-господарчого життя. Таке піднесення не може бути досягнуто за рахунок погіршення добробуту нижчих

верств суспільства. Все ж таки в певних межах фінансова реформа і на думку Браунталя може сприяти творенню капіталів. Це - шляхом пересунення податкового пресу з прибутків, які мають іти на заощадження, на прибутки, які призначені для споживання. Аргументація, що він подає, - це аргументація запроєктованої фінансової програми: збільшення податків на пиво і тютюн, поруч зі зменшенням загально-прибуткового і реальних податків. Ця аргументація, хоч і страждає надто великою схематичністю, цікава тим, що в основу її покладений відомий закон Госена: задоволення потреб в поодиноких дібрах іде так далеко, аж поки не буде досягнутий рівний для всіх потреб - згідно їхньої настирливості - пункт насичення.

Допустимо, каже Браунталь, певна особа посідає доход в 100 одиниць, з яких у неї шляхом простого оподаткування держава бере 20 одиниць. З решти 80 вона 40 дає на купівлю предметів найнеобхіднішого споживання, 20 - на споживання лжусусове і 20 - на заощадження. Переведена фінансова реформа, що усунула просте оподаткування, а для вирівнювання лжусусовий консум оподаткувала в 100 % ціни. Коли б задоволення потреб залишалось таким, як воно було до тепер, то розподіл доходу виявився б в такий спосіб: 40 - на необхідне споживання, 40 - на лжусусове, 20 - на заощадження. Але тому, що відношення цін на окремі дібра змінилось, треба чекати і змін у розподілі окремих частин доходу. Задоволення необхідних потреб і стремління до заощадження є улегшене, в той час, як задоволення потреб лжусусових утруднено. В наслідок цього з'являється мотив для того щоби одну групу потреб задовольняти більше, другу - обмежити в задоволенню. Можуть бути два крайні випадки. Перший - та особа розподіляє доход в попередньому відсотковому відношенні: 50 % на необхідні дібра і по 25 % на лжусусові і на заощадження. - в цифрах: 50, 25, 25. Другий випадок - це тоді, коли розподіл доходу залишиться незмінним - наведені вище цифри - 40, 40, 20. Дійсне розпреділення доходу, на думку Браунталя, буде десь посередині між цими двома випадками, так що в кожному разі така перебудова оподаткування сприятиме як споживанню необхідних дібр, так - і це є головне - стремлінню до заощадження. Нарешті є можливим і такий випадок, коли споживання необхідних дібр залишиться на попередньому рівні - 40, а споживання лжусусових дібр і заощадження виявиться відповідно - 30 і 30.

Браунталь забуває додати ще два моменти - один іде за, другий - проти його теоретичної схеми. Перший - що завдяки нееластичності попиту на предметі першої необхідності споживання їх дійсно мусять залишитися на попередньому рівні - 40. Другий - що коли припустити, що предмети лжксусові оподатковані в 100 % їхньої ціни, то міск при зменшенні споживання одержить відповідно менше не 20, а 15 чи 12,5. Але крім цих зауважень, що не виходять із рамок аргументації самого Браунталя, мені здається, що цілий ход його думок не є вірним, бо вся аргументація побудована на невірних передпосилках. Тяжко припустити, щоби зростаюча дорожнеча могла привести до збільшеного заощадження. Сила стремління до заощадження залежить від величини самого доходу і від ціни за заощадження - себто відсотка - але якраз ці дві величини в схемі Браунталя залишаються незмінними. Тому незмінною залишиться і абсолютна величина заощадження - 20, не дивлячись на пертурбації в оподаткуванні. Як що і приде скорочення споживання оподаткованого лжксусу, то в дуже незначних розмірах. Сам Браунталь зазначає, що "не треба творити перебільшеної уяви про ці можливі пересунення в розподіленні доходу". І він вказує ще другі способи, завдяки яким фінансова реформа може сприяти капіталобудівництву. Це по-перше заходи проти втечі капіталів за кордон. Але, річ зрозуміла, при втечі капіталів за кордон, приходять на увагу головним чином види доходи. Щоб перешкодити цьому явищу треба зменшити гостроту оподаткування якраз цих видів доходів. Браунталь теж визнає за потрібне зм'якшити певні екстремі в оподаткуванні. Вважає, що збільшення ролі посередніх податків сприятиме поставленій цілі оскільки капітал біжить за кордон не від посереднього, лише перед простим оподаткуванням. По-друге, - раціоналізація фінансового апарату. Це піднесення вільного від податків мінімуму для улегчення праці фінансовим органам і заведення фінансових монополій /тютюнова і горільчана/. Ці заходи, розуміється, лише посередне можуть сприяти творенню капіталів - через економію в державних видатках і через майбутнє - в наслідок цієї економії - зменшення податкового тягару.

Взагалі треба визнати, що в межах фінансової п. політики, проблему капіталового будівництва дуже тяжко розв'язати. Приватне нагромадження капіталів може розвиватися успішно лише при умові дійсного,

реального зниження податкового тягару. Певні можливості дає тут також певна структура податкова г. ч. загально-прибуткового податку, коли встановлені знижки і відрахування для тієї частини доходу, що іде на заощадження /асекураційні премії тощо/. Але ці можливості, як і можливість шляхом високих податків відвернути вживання доходу від люксового споживання на заощадження є дуже обмежені.

IV. ФІНАНСОВА ПРОГРАМА І ПРОБЛЕМА ПРОСТИХ І ПОСЕРЕДНІХ ПОДАТКІВ.

Ми вже казали про ту "переоцінку цінностей", про яку почасти свідчить фінансова програма 1929 р. що її виробили німецькі соціал-демократи. Ми кажемо лише почасти - бо не треба забувати того факту, що програма ця все ж є результатом компромісу між соціалістами і рештою несоціалістичних партій. Угрупування цієї переоцінки цінностей ми знаходимо і в 4-ій статті "Gesellschaft" Paul Lertz'a "Umbau des Steuersystems?".

Герц посиляється на ерфуртську програму 1891 р. де, як ми зазначили, соціал-демократія виразно ставила вимогу усунення посередніх податків. Але для такого відношення соціал-демократії до податкової системи в ті часи були поважні причини. Герц указує на ці причини:

1) Політичні відносини, що виключали соціал-демократію від більш менш значного впливу на державне життя.

2) Державно-правні відносини: Держава / Reich / посідала обмежену податкову зверхність. Їй належали лише мита і податки на споживання, в той час як землі / Lander / - окремі держави, що входили в склад німецької імперії - мали в своїх руках всі прості податки. Але в той час, як в державі у виборах до Рейхстагу населення користувалося загальновиборчим правом, вибори до ландтагів відбувалися на засадах нерівного і обмеженого виборчого права. Внаслідок цього в землях стояли у владі цензові елементи, що тримали прості податки на дуже низькому рівні. Тому зрозуміла була боротьба соціал-демократії за піднесення простих податків за рахунок податків посередніх.

3) Нарешті загальні відношення були такі, що боротьба проти посередніх, а значить імперських податків - це була боротьба проти пануючого режиму.

Ця боротьба йшла рівнобіжно з боротьбою за зниження бюджетових видатків, які йшли великою часткою на утримання війська і флоту. Тепер всі ці обставини змінилися. До держави перейшли загально-прибутковий і загально-мастковий податки. Завдяки загальновиборчому праву і поступу в демократизації країни, скрізь - в державі, землях, комунах, - прийшли до влади широкі демократичні верстви. Прості податки значно зросли. У видатковій частині бюджету з'явилися значні суми на культурні і головним чином на соціальні потреби широких верств людності. Соціал-демократія, нарешті, перестала бути опозицією, вона прийшла до влади і її завдання - не боротися з існуючим режимом, а порядкувати в ньому, згідно своїх цілей і своєму розумінню державних завдань. Тому мусіли змінитися і погляди соціал-демократії на будову податкової системи, на роль і значіння простих і посередніх податків. Тим більше, що не відповідає дійсності така занадто упрощена уява про роль цих податків: прості - це податки, що обтяжують володіння, посередні - це податки, що обтяжують споживання. Абстрагуючи від моментів переложення, треба ствердити, що прості податки і в першу чергу загально-прибутковий податок, засягає не лише заможні верстви суспільства. Завдяки низькому вільному від податку мінімуму він падає і на широкі кола населення, що живе з праці. Тому вірніше було б поділити податки на податки на володіння і податки масові. і під кутом зору цього поділу розглядати будову і перебудову податкової системи. Герц дає таку схему державних податків:

	1925/26.	1929/30	Збільшення.	
	викон.бид.	проектор.	В м/м.	В %
Заг.надходження.	6.856	9.313	2.457	35,8
Обтяження масове.	4.986	5.800	814	16,3
Под.на зар/пл.	1.367	1.425	58	4,2
" на оборот.	1.336	1,030	- 308	-
" транспорт.	318	360	52	16,2
М и т а	690	1.153	365	96,2
Под.на споживан.	1.373	1.830	457	33,2
Обтяження володіння	1.870	3.513	1.643	88,0
Заг-пр. под.	803	1.500	697	86,8
Под.на організ.	187	600	313	220,8
Заг-мастк.подат.	270	520	250	92,5
Спадковий "	27	85	58	215,0

Зіставляючи наведені дані, Герц приходить до оптимістичних висновків: 1) Сума податків на воло-

Діння за чотири роки зросла сильніше, ніж сума масових податків. Участь перших податків у цілих прибутках держави зросла з 27 на 37 %, в той час, як другі знизилась з 73 на 63 %. 2) Сума податків на доход з володіння зростає сильніше, ніж на доход з праці. В 1925/26 році винесли загально-прибутковий податок і податок на корпорації 1.072 м/м. в той час, як податок на зарібну платню - 1.367 м/м. В 1929/30 намічено до надходження перших податків уже 2.270 м/м, другого - 1.425 м/м. 3) Серед масових податків виразно виявляється зменшення ролі податку на зарібну платню і податку на оборот за рахунок збільшення ролі податків на споживання - пива і тютюну переважно. - Все це не є наслідком якоїсь реформи /такої за той час не було/ лише наслідком ліпшого укладання і стягнення податків, наслідком ліпшої податкової техніки. Це явище дає підстави думати, що і в дальнішому зменшення податкової ставки в деяких податках на володіння /що проектує програма/ буде урівноважено дальнішими поліпшеннями в царині стягнення цих податків.

Окремо треба відмітити, що Герц виразно підкреслює необхідність зниження реальних податків і гол. чином податку промислового. "Ніхто тепер не заперечує, каже він, що високі реальні податки треба інакше оцінювати, коли вони існують при низькому загально-прибутковому і інакше - при високому загально-прибутковому податку. При цьому вплив високого промислового податку більше негативний, ніж вплив високого поземельного податку. Бо промисловий податок дуже в малій мірі залежить від прибутку / *Einkommen* /, тому він може викликати дуже небажані наслідки, які шкідливо відіб'ються на розвиткові зарібної платні і на робітничому ринкові".

Фінансова програма має, на думку Герца, принести полегшення податкового тягару для всіх верств суспільства. Вищим і середнім доходним верствам вона приносить це полегшення через зменшення реальних податків і деяке зменшення ставок загально-прибуткового податку. Нижчим верствам - через піднесення вільного від податку мінімуму в рамках загально-прибуткового податку. Нарешті найнижчі верства, які і досі були звільнені від загально-прибуткового податку, матимуть компенсацію в скасуванні податку на цукор.

Ми переглянули в загальних рисах два головніших моменти майбутньої фінансової реформи Німеччини. Ми подали ті доводи, які виставляють кода, близькі до авторів цієї програми. Фінансова програма, хоч вона і ухвалена Рейхстагом, ще не стала фактом. Для її переведення потрібно, щоби по кожному з 14 пунктів були внесені відповідні розроблені законопроекти. Очевидним є, що тоді знову вивяжеться боротьба між зацікавленими групами і що в остаточному вигляді програма буде випадати трохи або і цілком інакше, ніж впадає тепер. Поки ж що Рейхстаг 12-го грудня м.р. ухвалив так зв. Sofort Programm, до якої ми зараз і перейдемо.

У. С О Р О В Т П Р О Г Р А М М.

І. П О Д А Т О К Н А Т Ъ Т Ю Н.

Податок займає одне з важливіших місць серед державних прибутків німецької імперії, а серед податків на споживання він займає перше місце. Роль його і відносно і абсолютно значно виросла порівнюючи з довоєнними часами. Так в 1913 р. податок цей вносив 54 м.м. в 1925 - 615 м/м. На тіж роки на одній думу населення припадало податку в марках: 0,8 - 9,84.

Також значно зросла роль податку на тютюн в загальних державних прибутках: 1913 р. - 1,24 %; 1925 р. - 6,09 %. Це збільшення є результатом як піднесення податкової ставки, так і наслідком рсезросгаючого, не дивлячись на піднесення ціни, споживання

Остання реформа податку відбулася 10-го VIII.25. Податок складається власне з двох податків: бандерольного /*banderolsteuer* /, що оподатковує готовий фабрикат і податку на сировину /*materialsteuer* /, об'єктом якого є той тютюн, що іде на виготовлення цигарет.

Перший податок засягає тютюн всіх сортів, що ідуть на продаж, всі тютюнові вироби /цигари і цигарети/ і цигаретові тільзи /що вживає безпосередньо споживач/. Податкова ставка встановлена у відсотково му відношенні до роздрібної ціни, а саме: для цигар і льлькового тютюну - 20 %, для цигарет - 30 %, для вищих сортів тютюну - 45 %, для тютюну до жування - 5 %, для тютюну до нюхання - 10 %.

Податок на сировину або матеріальний податок встановлений спеціально для тютюну, що іде на виробку цигарет. Таким чином цигарети оподатковані подвій

ною таксою - 30 % з ціни плюс 400 м. за один подвійний центнар сировини /4 м. за кіло/. Це є так з зв. мішана система оподаткування, яка по тверженню

*Willy Pöcker's "Die Tabaksteuer
and ihre Finanzwissenschaft" II, B. ст. 241/*
добре освідчилася. "Правда, - каже він, - оподаткування сирового тютюну відбивається зле на виготовлені дешевих сортів, але воно - через піднесення пересічної ціни цигарет - приносить більші прибутки державі". І не тільки не постерігається зменшення споживання цигарет, але навпаки, за останні роки помітний значний зріст його /на 100 % порівнюючи з довоєнними роками/. Але цей же автор не рекомендує підняти оподаткування сировини на інші галузі тютюнової індустрії, бо це може відбитися на виробництві дешевих сортів, привести до скорочення споживання, а в той спосіб і до зменшення прибуткових надходжень.

Поруч з податками на тютюн встановлено ще мито на привозний тютюн. Висота мита різна в залежності від різних продуктів; так воно виноситься для не оброблених тютюнових листів 80 м. за один подвійний центнар; для цигар - 7.500 м. і 9.000 м. за подв. центнар.

Урядовий законопроект пропонував такі зміни в податковому законі:

1) Піднесення податку на цигарети з 30 % на 33 % - бандерольного і з 400 на 500 м. за подв. центнар - з люлькового.

2) Піднесення бандерольного податку для тютюну до палення: видих сортів з 45 на 60 % люлькового ... з 20 на 35 %

3) Встановлення контингенту для продукції цигарет.

4) Асигнування на потреби тютюнової продукції 5 м. м.

Закон цей має набрати силу з 1. січня 1930 р. Від піднесення податку очікувалася сума в 220 м.м. при чому від одного податку на цигарети мало би на діяти більше на 150 м.м. Проект виходить тут з двох предположень: а) натуральний, що все триває зріст споживання готових цигарет, б) зріст споживання готових цигарет в наслідок видого оподаткування тютюну, який іде на виготовлення цигарет хатнім способом /Selbstdrehen /.

Во різниця між бандерольним податком на цей сорт тютюну /60 %/ і між бандерольним податком на

цигарети /33 % / не урізнуважується матеріальним податком і цигарети, порівнюючи з цим тютюном, падають тепер в більш упривілейоване становище. Правда, з'являється нова загроза конкуренції зі сторони цигар, оподаткування яких залишається на попередньому низькому рівні. Для того, щоб уникнути цієї конкуренції і одночасно забезпечити певні податкові надходження до фіску встановлюється контингентування виробу цигарет. Переносячи центр тягару уплати податку зі споживача і продавця на продуцента, контингентування має на меті, охоронивши тубільну продукцію від конкуренції, в той же час сприяти раціоналізації виробу цигарет. Ця раціоналізація може прийти в наслідок зменшення видатків на упаковку цигарет, яка в Німеччині, порівнюючи з іншими країнами, непотрібно дорога і складає велику частину продукційних видатків.

Треба сказати, що такі надії на великі наслідки від контингентування значно перебільшені. Контингентування, виходить, має забезпечити і надходження збільшених податків до фіску і зменшення собівартості цигарет. Приймаючи це під увагу, що 75-80 % продукції цигарет об'єднано в двох великих концертах можна очікувати, що контингент лише сприятиме їм перекласти в цілому податки на продавців і споживачів. В наслідок того може повстати загроза зменшення споживання цигарет і зменшені надходження до державної скарбниці. Тому в бюджетовій комісії і в Рейхстазі поставилися до контингентування з застереженням і ввели його, як пробну міру - на обмежений час - I I/4 року, до 31.III.1930 р.

Тютюновий податок, що був представлений до Рейхстагу як ініціативний законопроект партій коаліції /для скорочення часу проходження через необхідні інстанції/ обговорювався в Рейхстагу 21 грудня м.р. Зміни, що внесли партії до первісного урядового проекту, незначні. Крім зазначеного вище обмеженого терміну для контингенту, була понижена ставка для льлькового тютюну з 35 до 33 %.

2. ЗВІЛЬШЕННЯ ВНЕСКУ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІД БЕЗРОБІТТЯ.

Згідно останньому закону /16.VII.1927 р./ забезпечення від безробіття разом з посередництвом праці передали до рук державної установи /

Поруч з нею і їй підпорядковані існують земські і місцеві уряди праці. Для покриття видатків і видачі допомог Райхсштальт pobірає внески, що їх вносять в рівній частині працедавці і робітники і які не сміють бути вищими 3 % зарібною платні. Частина цих внесків - по округах і землях - йде до фонду, який лише тоді може поступити до розпорядження від повідних урядів, коли досягне певної висоти. Частина ця йде безпосередньо на підтримку безробітних. Виявляється, що цих грошей не вистачає, щоб забезпечити потреби Рейхсштальту і що сума, якої бракує для цього досягає 180 м.м. Піднесення внеску на 1/2 % означатиме збільшення цієї суми, що посидатиме Рейхсштальт для своєї діяльності. Одночасно, оскільки ці внески надходять до державної скарбниці, ця сума, /що визначається в 140 м.м./ разом з прибутками від підвищення тютюнового податку /220 м.м./ має служити для покриття дефіциту /і касового і бюджетового/, що склався на протязі двох бюджетових років 1928 і 1930.

Закон цей має обмежений - до 31. III. 1931 р. - термін чинности.

- - - - -

С. Володимирів.

ОГЛЯД ЕКОНОМІЧНОЇ ПРЕСИ.

Проблеми сільського господарства в зв'язку з новою політикою радянської влади на селі /колективізація прискореним темпом/ знаходять свою трактовку у значно більшій мірі, ніж це було раніше, на сторінках економічної преси СРСР.

Проблемі п'ятирічного плану розвитку сільського господарства України присвячено досить багато статей.

Д. Діманн /"П'ятирічний план розвитку с-г. України" - "Вісник сільсько-господарської науки та досвідної справи" 1929, Т. VI. № 4/ робить загальну оцінку п'ятирічного плану з боку якісних, кількісних та організаційних завдань його.

Кількісні завдання є наступні: зріст гуртової продукції - 62 % /майже на 1,6 млрд. руб./, товарової - 113 % /приблизно на 800 міль. руб./; середній річний ріст повинен становити більше 12% для усієї продукції та близько 23 % для її товарової частини, "це - каже автор - такі темпи, що далеко перебільшують не тільки європейські, але й американські у добу найбільшого розвитку їх с-г. виробництва. Збільшення зернової продукції, проєктується планом на 43,7 % /на 447 міль. пуд./; товарова частина зернової продукції збільшується на 144,8 %; урожай продовольчих культур - на 226 міль. пуд. або на 32 % проти 1927/28 р. Найбільший темп зросту польових культур план намічає на теренах степу /зріст - 52,5 %/. Площі окремих культур збільшуються таким чином: озима пшениця на 30,5 %, кукурудза - 50,3 %, цукровий буряк - 55,4 %, сіяні трави - 340 %, коноплі - 29,1 %, соняшник - 61,5% кормові корнеплоди - 187 %; план передбачає також заведення кенафу на площі 40 тис. г., сої - на площі 130 тис. г..

Продукція скотарства збільшується на 53,3 %; товарова її частина - на 86,7 %; кількість корів

- на 16,9 %; свиней - на 83,2 % /на степу навіть на 104 %/. Такі темпи скотарства та його продукції але особливо товарової його частини будуться в значній мірі на форсованому будівництві індустріяльних підприємств, що дають можливість на прикінці п'ятиріччя охопити товарові лишки продукції - молока до 56 % проти 25 % теперішніх, продукцію свинарства до 35 % проти 14 % теперішніх, продукцію птахівництва до 66 % проти 17 % дотеперішніх.

Основним якісним показником п'ятирічного плану є підвищення урожаїв зерна на 36,5 % /індивідуальний сектор - 31,6 %, колективи - 53,6 %/.

Це досягнення має відбутись шляхом хемізації сільського господарства /збільшення штучних угноєнь у 13 разів/, введення стандартного високосортного насіння, інтенсифікації, плодозміни та машинізації головним чином тракторизації /план передбачає заведення за 5 років 42.800 тракторів/.

Основною рисою плану є організаційна зміна сільського господарства, ставка на колективізацію при нечувано швидкому темпі її розвитку з метою "утворити умови, що за них робітнича держава мала б змогу спокійно розгорнути соціалістичну індустрію, не будучи залежною /підкреслення мое С.В./ в цьому від заможних верхів села, що намагаються забити клин між робітничою класою та селянством".

Питомий тягар усупільненого сектору намічається слідуєчий:

	1927 р.	1933 р.
<i>‰</i> усупільненого сектору		
у гуртовій продукції	5,9	33,4
<i>‰</i> у товаровій масі	13,6	41,4

Особливо великий ріст намічається колективних господарств, площа державних господарств по причині відсутності вільних земель на Україні збільшується лишень на 210 тис. гект. /1.310 проти 1.100 сучасних/.

Основними ричагами колективізації та реорганізації музять бути: тракторизація, машинізація, контракція, кооперація /охоплення до 90 % усіх госп. господарств кооперацією/ та індустріялізація. Проблема підготовки нових кадрів кваліфікованих займає одне з головних місць плану розвитку сільського господарства.

Вашти, які потрібні для переведення таких величезних кількісних, якісних та організаційних змін у сільському господарстві та їх розподіл поміж окремими секторами сільського господарства вияснює

стаття Андрущенко: "Розміри капіталовкладення за п'ятирічним планом розвитку сільського господарства України" /"Вісник с-г. науки та досвідної справи" т. УІ. № 5. 1929 р./.

Обсяг капіталовкладення за п'ятирічним планом розвитку сільського господарства вираховується у сумі: 1,771,7 міл.руб. з них:

безповоротних 279,67	-	15,8 %
кредиту 967,58	-	54,6 %
кошти населення	... 489,74	-	27,6 %
кошти організації	. 34,71	-	2,0 %

1.771,70 - 100 %

План бере рішучу лінію на максимальне втягнення коштів населення /кошти населення підраховано лише у тих ділянках роботи, які реалізуються за рахунок державного бюджету, або кредиту з притягненням сторонніх коштів/.

За джерелами сума видатків мусить бути мобілізована у такий спосіб:

державний бюджет 445,42	-	25,0 %
місцевий 80,37	-	4,5 %
система с-г. кредиту	.. 721,46	-	40,8 %
населення 489,74	-	27,7 %
організації 34,71	-	2,0 %

1.771,7 - 100 %

Кошти по окремих статтях видатків мусять бути розподілені згідно плану таким чином: сільсько-господарські машини і трактори - 529,0 міл.руб.; с-г. будівництво - 240,0 м/р.; рільництво - 164,21 м/р.; меліорація - 164,2 м/р.; скотарство - 140,3 м/р.; землевпорядження - 108,3 м/р.; розселення - 78,22 м/р.; птучне угноєння - 68,9 м/р.; переселення - 40,2 м/р.; ветдопомога - 23,74 м/р.; досвідно-наукова справа - 23,65 м/р.; електрофікація - 23,0 м/р. і т. ін. Відповідно основні лінії плану "піднесення темпу індустриалізації й збільшення соціалістичних елементів у загальній економіці країни" поділяються й капіталовкладення: колгоспи - 40 % усіх вкладів; радгоспи - 5,7 %; разом усунієний сектор 45,7 % й 54,3 % індивідуальний сектор, при чому питомий тягар видатків на усунієний сектор зростає весь час /відповідно - 39 % 41 %, 42 %, 48 %, 59 %/.

Загалом план передбачає у 1933 р. усунування 9,5 міл. гект. проти 1,339 тис. гект. у р. 1927 р.

Проблемі індустріалізації народнього господарства радянської України присвячена стаття проф. С. Гольдельмана на стор. місячника "Кооперативна Республіка" /VI - VIII, 1929/. Автор аналізує структуру народнього господарства України і приходить до висновку, що Україна "є нині країною аграрно-промисловою" й висовує необхідність для економічної політики ставитись "особливо добайливо до сільського господарства, щоби, як не усунути, то принаймні змячтити той вражаючий контраст у добробуті хліборобського й нехліборобського населення". "Рівновазі - каже автор - у структурі продукції має відповідати рівновага у добробуті дотичних груп населення, а тим досягнеться і релятивна рівновага у професійному складі населення. Ось завдання для здорової економічної політики, яка має на меті дійти до співзвучності обох основних цілей економічної політики взагалі - досягти найдалшого розвитку продукційних сил країни поруч з релятивно можливим урівнянням у добробуті". Автор далі підкреслює відповідну диспропорцію у структурі народнього господарства України, де "сільське господарство, у якому занята більшість населення, продукує менше ніж промисловість, де занята меншість населення". З цього випливає й "вражаюча різниця в добробуті обох категорій /сільсько-господарського та промислового С.В./ населення".

Хибу економічної політики радянської влади автор добачає у тому, що вона шляхом різних мір економічної політики, використовувачи своє монополічне становище, як покупця та продавця, примусовим шляхом викачує кошти населення з збіднілого сільського населення, до промисловості, занедбуючи збереження певної рівноваги у розвитку обох важливих галузей сільського господарства та промисловості.

Закінчує автор свою статтю, начеб то підкреслюючи свої твердження, вказівкою на слова лідера большевицького /Преображенський/, котрий висловився, що індустріалізація великих європейських країн повстала в наслідок немилосердного визиску кольорових колоніальних народів, індустрія ж СРСР може здійснитися лише у наслідок такого ж визиску його селянства, яке має виконати роль тих колоніальних невільників.

Щомісячник теорії та практики праці СРСР - "Вопросы труда", на жаль дуже мало присвячує на своїх сторінках місця питанням праці України, як окремої господарської частини СРСР. За 1929 р. XI - XII/ усього було поміщено декілька статей:

1) А. Плахотников. "Проведеніє соціалістического соревнованія на Укоиле" /IX - 1929/ - автор підкреслює позитивні наслідки цього модерного на теренах СРСР явища /піднесення продукційности праці, зниження собівартости, зменшення прогулів тощо/ і відмічає й негативні явища у цьому ж, а саме: "казенное" відношення адміністрації, хиби преміювання робітників, свавільне підвищення норм виробки тощо. Соревнованіє провадиться по таких основних питаннях: збільшення випуску продукції, зниження вартости, ліпшого використання робочого часу, збільшення продукційности праці, боротьба з прогулами та простоями станків тощо.

2) М. Скарубський. "О рабочих кадрах в сельском хозяйстве Украины". Підкреслює знаходження великих ресурсів вільної робочої сили на теренах України у сільському господарстві /до 2 міл. дун/. автор каже, що усупільнений сектор сільського господарства не дивлячись на це завжди відчуває потребу у кваліфікованих кадрах і що ця проблема - брак кваліфікованих кадрів є у звязку з питанням колективізації, тракторизації значно загострилася, - так одних агрономів "по самих мінімальних обрахунках налічується брак у 6.000 дун".

3) А. Шульпин. "Техника безопасности в шахтах Донбаса" - підкреслює надзвичайно незадовольняюче становище техніки безпеки на шахтах Донецького басейну - незадовольняючу вентиляцію шахт /50 % обслуговуваних шахт не мали задовольняючого притоку повітря/, відсутність задовольняючого осланцевання шахт /як міри боротьби з небезпечним вугільним порошком/, повну відсутність боротьби з процесом утворення пороку шляхом зрошення виробок тощо.

Проблемі реконструкції основної галузі промисловости України - її металургії - присвячена дуже цікава стаття В. Бакуменка. "Эффективность капитального строительства и рационализаторской работы Югостали" /"Госп. України" 1929. IV/. Автор старший інспектор промислової групи Робітничо-Делянської інспекції дає надзвичайно цікавий аналіз праці основного металургічного треста - комітату не тільки України, але й цілого Союзу, який є, мовляв, базою індустріалізації, "на який звернувся головна

увага радянської влади, як на основного постачальника металю - бази індустріалізації". Висновки автора, а також важливість треста для економіки, як України, так й цілого союзу, викликають необхідність зупинитися на цій статті довше.

Капітальне будівництво треста відняло за 1924-25 - 1927/28 рр. 187,6 м/р. З них по діючих заводах - 143,4 м/р., що виносить 70 % вартости основного капіталу діючих заводів треста /217 м-р. по оцінці на I.X. 1928 р./

Питання, що дали ці кошти для треста й цікавить автора.

Аналізуючи кількісні показники Ефективности витрат, автор констатує падіння ефективности будівництва пропорційно зросту питомого тягару реконструкції по причині дефектів організації, планування й проектування капітальних праць.

Найвищий рівень кількісної ефективности відноситься до капітальних витрат 1924/25 та 1925/26 років - по відбудові основних агрегатів: невеликий обсяг капітальних праць у цей період й швидка їх реалізація привели до приросту продукції, який випередив ріст капітальних витрат; період 1927/28 та 1928/29 рр. відбиває наслідок реконструктивних праць /1926/27 - 1927/28 рр./ характеризується різким зниженням кількісної ефективности, що видно з таблиці.

Розмір капітальних витрат на 1000 р. валової продукції виносив:

	1925/26.	1926/27.	1927/28.	1928/29.
Зав. Рикова.	137,09	444,01	990,69	1.112,73
				/за планом/
* Ворошілова	132,57	152,82	529,56	1.307,70

При аналізі економічної ефективности капітального будівництва автор приходить до цікавого висновку, що "якісні наслідки продукції у значній мірі знаходяться по за впливом капітальних праць і зв'язані з факторами іншого порядку" та підкреслює свій висновок цифровим матеріалом, з якого видно те, що знижка собівартости не могла бути наслідком зліпшення коефіцієнтів технічних, а мала свою причину у зміні цін сировини, головним чином, й інших факторів незалежних від заводів, себто значіння затрат на реконструкцію зводиться майже до нуля за рідким виключенням /прокат вельс/. Не було тако ж й стійких річних планів. За два роки плани змінювались від 5 до 12 разів. "В на-

слідок невідповідності будівельного апарату неорганізованість будівництва й як наслідок непродукційні витрати й невикористання будівельних кредитів... капітальні витрати по реконструкції окремих цехів й окремих частин цехового устаткування провадились без належного їхнього зв'язку. У наслідок не зникли диспропорції пропускної міцності між цехами й внутрі цехів. Прокатні цехи завантажені з боку крицелітейних цехів тільки на 60 % пропускної міцності".

Імпортне устаткування дуже часто замовлялось в умовах відсутності точних планів будівництва, терміни поставки не були погоджені з термінами можливого його використання у наслідок передачі замовлення й інвенстування валюти та устаткування. Неорганізованість продукції викликає загальні страхи. Простої по мартенівських цехах складають 30 % робочого часу, по бессемеровських - 19 %, по прокатних станках - до 95 %, що впливає на зріст собівартості. "На підставі вищезгаданого - закінчує автор - видно, що продукційні резерви далеко ще не ричерпані. Так випадає господарство головного /основного/ рычага індустріалізації - нашого велетня треста.

Другій галузі промисловості, особливо важливій для України, - текстильній, можливості її розвитку на наших теренах присвячена стаття А. Абрамова: "Перспективы географического размещения текстильной промышленности" /"Плановое Хозяйство" VII 1929/. Автор аналізуючи причини та умови розвитку текстильної промисловості центру Росії приходить до висновку, що зараз умови для розвитку текстильної промисловості значно кращими є не в центрі, але на окраїнах союзу: Сибіру, Уралі, Поволжю, Північному Кавказі, Середній Азії та на Україні.

Рипок України складає 25 % цілого ринку союзу крім того Україна має ряд підстав для розвитку текстильної промисловості: 1) присутність зайвої робочої сили, 2) більшу наближеність до України сировинних центрів у порівнянні з Московщиною, 3) дешевші робочі руки, 4) при організації текстильного центру на Україні буде одержана більша економія на транспорті як сировини, так і готового виробу /до 150 руб. за тону/ тощо. На думку автора найліпшим місцем для текстильного центру України може бути район від Дніпра від Херсона до Дніпропетровська -

який лежить в центрі України і який може сполучатись з морем після здійснення цілої проблеми "Дні прельстану" безпосереднє з морем і де є навіть можливість розвинення власного центру сировинного - культура бавовни. Автор вказує на те, що п'ятилітній план розвитку народнього господарства робить певні досить рішучі кроки, що до перемоги старого погляду на проблему розміщення текстильної промисловості у бік реалізації такого її розміщення, яке найбільш відповідає інтересам усього народнього господарства союзу. План передбачає будівництво на теренах союзу у текстильній промисловості на 21,39 тис.руб., а саме: будівля прядільної панчовної фабрики у Полтаві, трикотажної у Києві, двох сукняних у Кременчуці та у Дубнах та конопляно-джутової у північному районі України.

Я Ряппо у статті: "Раціоналізація виробництва і зменшення собівартості у промисловості України" /Вільшовик України" 1929. 4/ подає поруч з розглядом проблем раціоналізації виробництва, деякі цікаві дані про становище української промисловості у порівнянні до промисловості капіталістичних країн що до рівня техніки. Виробка вугілля і робітником за добу вносить: Донецький басейн - 1,33 тони Рур - 4,33; З.Ш.П.А. - 6,85 - 26,4. /Місячна продукція гуті за 1927 р./: Союз - 4,3 тис. тон. Німеччина - 9,6; З.Ш.П.А. - 15,8. Витрата коксу на 1 пчавуну відповідно: 1,17 ; 1,0 та 0,8. Міцність двигунів на 1 робітника у металургічній промисловості відповідно: 1,3 кс., 3,0 та 4,6. Відповідно цьому річна виробка на 1 робітника у металургічній промисловості союзу вносить 871 долар проти 1.826 у Німеччині та 5.043 у ЗША.

Головними хибами виробництва на думку Ряппо є: хиби керування ЕРНГ та трестами продукційного процесу - автор підкреслює, що "керування промисловістю ... має це, які перше: статистично-економічний характер невисокої питомої ваги", а також дрібязковість опіки та втручання вищих керуючих органів у справи підприємств; брак єдиного плану раціоналізації виробництва та відсутність дійсно організаційно-технічного характеру в діяльності раціоналізаторських органів; брак обміну досвідом і досягненнями між окремими підприємствами, брак активності робітництва у раціоналізаторських мірах; відсутність планування, яке посувається "надзвичайно повільно" у галузі спеціалізації. "Ми простуємо на

перед надто повільно навіть там, де немає серйозних економічних і технічних перешкод." Поточний процес та конвеєризація тільки що починається; нерівномірність поступовання робітничих мас, розкиданість матеріалів, повільне пересування їх викликає величезні втрати часу й коштів; слабе зменшення собівартості; устарілість технічних засобів, низька інтенсивність праці - головніші хиби продукційного процесу української промисловости, на думку автора.

Проблема зовнішніх економічних зв'язків народного господарства України знайшла свою трактовку у статтях:

1) П. Грицай "Залізнична товаровиміна України з іншими районами Союзу за 1925/26 рік". /"Річник статистики України". 1928. II/. - автор для своєї статті використав високоцінний матеріял залізничного вантажообігу України за р. 1925-26, що дає можливість більш менш точно определити зовнішній торговельний баланс України до союзу та його окремих частин / на жаль тільки у вагових одиницях/.

Увесь залізничний вантажообіг України за 1925-26 р. дішов до 70.239 тис. тон; переважна маса охопленого роздробленням вантажообігу, а саме 91 вантаж, що охоплює у вивозі 81,6 % і в довозі - 82,9 % цілого вантажообігу й котрі розбиті на 20 основних груп, а саме у вивозі 65,05 % і у довозі - 83,03 % являє собою внутрішню всеукраїнську виміну, себто перевіз у межах України і 16,97 % становлять довіз на Україну з по за її меж.

Україна мала активне сальдо по товаровиміні з цілим союзом по таких цифрах:

Групи товарів:	Вивіз	Довіз.
	в тис. тон.	
Мінеральне паливо, освітляні та мастильні олії	5.030	542
- Хлібні вантажі	1.457	149
- Продукти харчової та смакової промисловости...	930	96
- Кольорові та чорні метали	746	220
- Технічні культури.....	420	129
- Залізні вироби.....	259	86
- Руди	125	92
- Машини усякі	105	-
- Свійські тварини.....	99	-

По групах: продукти лісівництва, мінеральні, будівельні матеріали, рибний товар, фураж, різні продукти оброблювочої промисловости, текстильні вироби Україна мала пасивний білянс по відношенні до союзу.

Питома вага окремих підрайонів України у вивозі за межі України дорівнює: Полісся - 3,53 %; Правобережжя - 7,32 %; Лівобережжя - 10,85 %; і Степу - 78,37 %.

При розподілі всього довозу з по за меж України по її підрайонах на пів Полісся припадає - 5,01; Правобережжя - 11,45 %; Лівобережжя - 22,71 % і Степу - 60,83 % цілого довозу.

Найширший потік українських вантажів йде до центрально-промислового району /32,25 % усього вивозу/, Південно-Західного краю /20,39 % / та до центрального чорноземного району /14,11 %/.

Найпотужніший потік вантажів на Україну з союзу йде з Західного району /27,12 % усього довозу Північно-кавказького краю /22,93 %/ та центрально-промислового району /10,10 %/.

Центрально-промисловий район дав Україні бавовняної тканини 89,22 %, тканини вовняної - 74,49 % пряжі та ниток - 55,18 %; міді у виробах - 66,79 % чаю - 80,47 %, туків землеугнояних - 62,11 % усього ввозу. А взяв: борошна - 50,71 %, кавунів і динь - 58,43 %, мяса усякого - 37,92, великої рогатої худоби - 54,98 %, свиней - 50,44 %, цукру піску - 28,41 %, цукру рафінаду - 90,33 %, соди усякої - 43,08 %, кам'яного вугля - 33,49 %, коксу - 34,19, чагуну не у виробках - 35,64 %, заліза та сталі не у виробках - 42,17 % усього вивозу України.

Автор закінчує свою розвідку висновком: "довіз товарів з по за меж України до кожного підрайону тим більший, чим більший вивіз з цього ж таки підрайону за межі УСРР.

2) І. Лебединський у статті: "Експорт с-г. продуктів з України" /"Вісник статистики України" II /У/) дає аналіз експорту України взагалі та зокрема сільсько-господарських продуктів та їх питомого тягару у загальному експорті України.

Основна риса еволюції експорту, його складу є

- 1) Зменшення питомого тягару збіжжя,
- 2) Зріст питомого тягару промислового експорту
- 3) Зріст у експорті сільсько-господарських продуктів питомого тягару продуктів тваринництва.

Продукти рільництва зменшили свій питомий тягар у експорті з 47,2 % /1926/27 р./ до 18,2 /1927-

28 р./, збіжжя відповідно: з 45,3 % до 11,9 %, продукти тваринництва навпаки, підняли свій питомий тягар з 13,1 % до 27,5 % у значній мірі компенсуючи своїм зростом випадіння найголовнішої статті експорту України - збіжжя.

Питомий тягар промислового експорту виріс з 35,5 % до 47,3 % себто складає біля половини усього експорту України. З окремих видів продуктів сільськогосподарських головне значіння набули яйця /30,6% усього с-г. експорту/, бекон /13,7 %/, м'ясопродукти /5,7 %/ й т. інш.

Головними контрагентами України щодо її експорту є Німеччина та Англія /23,5 % усього її експорту в р. 1927/28/, далі йде Персія, Франція, Польща та Італія. Автор відмічає збільшення значіння ринків ближчого сходу - Персії, Туреччини та Греції, куди йдуть: цукор, металеві вироби, сода, худоба, льняні вироби тощо.

Ф. Свищев "Развитие торговли Украины в связи с качеством обслуживания ее населения" /"План. Хоз". 1929. VII/. дає цікавий аналіз забезпечення України торговельною сіткою та розбирає проблему раціоналізації торговельного апарату та взагалі раціоналізацію торгівлі України.

Відмічаючи певні успіхи в галузі товарообороту України: розгортання великого кооперативного апарату, організація державного синдикатського апарату торговельного, розгортання діяльності кооперації на полі заготовок тощо автор справедливо зауважує, що "галузь торгівлі усе ж таки не може розглядатися нами у якості такої, де ми олизько знаходимося до удосконаленості".

Автор, підкреслюючи надзвичайно різке зменшення торговельної сітки України у 1927/28 р., головним чином приватної, вказує на слабу забезпеченість України торговельною сіткою у порівнянні з дореволюційним часом. Торговельна сітка України була й є за раз такою:

	Гурт.	Півгурт.	Роздр.	Разом
1907 /по 8 б. губ. Укр./	6.281	2.003	145.781	172.217
1927/28 /На I. I. 28 р.				
по даних НКФ./.....	2.370	9.419	95.298	107.087

У останні передвоєнні роки сітка була ще значнішою, на думку автора приблизно на 25 - 30 %. Автор констатує відсталість росту сітки в порівнянні з ростом усіх інших галузей народного господарства й каже, "що косяк наших риночних zatrudнень, як по лі

ній мобілізації с-г. продукції так й розподілу промислових товарів лежить у значній мірі у деградації нашої торговельної сітки".

Автор наводить дуже цікаву таблицю розподілу торговельної сітки на Україні, з котрої видно тільки, що 21,1% усіх осель України мало у 1926/27 р. торговельні заклади решта ж не мала їх. Навіть дуже великі оселі /100-150 дворів, 501 - 750 душ населення/ майже на половину зовсім не мають крамниць; більше 1/4 осель з 375 - 1.000 душами не мають крамниць й навіть оселі з населенням 2.500 душ населення не всі мають крамниці. "Таке становище - каже автор - ні в яким випадку не можна визнати нормальним... Отже, у 1927р. ми по українській сільській торгівлі маємо величезну кількість "торговельних пустель", себто осель, що не мають торговельних закладів. Зрозуміло, що втягнення цих осель у сферу торговельно грошового господарства практично буде проікати, досить тяжко. І це звичайно, мусить відбитись як на споживанні цими селами промислових товарів, так і збуту випродукованих ними с-г. продуктів."

Не дивлячись на присутність "торговельних пустель" завдяки тиску на торговельний приватний сектор, радянська влада йде по шляху усування навіть існуючих приватних закладів, що зпричиняється до збільшення таких "торговельних пустель". Особливо різка зміна в бік зменшення торговельної сітки відбулося у р. 1927-28. Уся торговельна сітка України виносил

	1925-26.	1926-27.	1927-28.
державна ...	7.165	8.791	6.347
кооперативна.	23.036	29.941	26.021
приватна....	125.913	149.548	106.227

р а з о м. 156.114 188.240 138.595

У торговельному обороті весь час спостерігають ся тенденція зросту питомого тягару кооперативної торгівлі за рахунок, головним чином, приватної, але також й державної.

Автор підкреслює певну рацію у згортанні торговельної сітки у 1925-26 р. особливо державної, приймаючи на увагу її штучне, що не викликалось потребами життя розгортання, особливо, щодо "безмежно і кількості представництва" то нині - каже автор - при виявленні згортанні державної торгівлі, всі підстави визнати, що по відношенні до приватної торгівлі ми перейшли межі доцільності. Зараз майже ніхто не має сумніву у тому, що у звязку з різким

скороченням приватної торгівлі, вже перевантаживши кооперативну сітку, рівнобіжно згортати державну торгівлю - це означає згіршити її без того погане обслуговування споживача".

Автор висловлює думку проти монополізації торгівлі в руках однієї кооперативної сітки, бо це створює низку негативних моментів: 1) бюрократизація торговельного апарату, 2) викличе відсутність стимулів до раціоналізації й здешевлення праці, 3) а саме головне викличе неможливість перевірити якість праці кооперативної торгівлі, бо будуть вжиті для порівняння та контролю інші подібні установи, що працюють приблизно в однакових умовах. Автор аналізує далі якість праці кооперації на полі торгівлі. і приходять до дуже сумних висновків.

Українська кооперація по кількості крамниць стоїть на останньому місці серед усіх районів союзу

Кількість кооперативних крамниць на одне село:

Р а й о н и:	I. X. 1926.	I. X. 1927.	I. VII. 1928.
РСФСР.....	1,7	2,0	2,3
БРСР.....	2,5	2,8	3,3
УСРС.....	1,3	1,4	1,46
СССР.....	1,7	1,9	2,15

Темп росту кількості крамниць у одному кооперативному товаристві повільно розвивається, що веде до ослаблення постачання низового роздрібного звена а також тягне за собою затруднення у притягненню нових капіталів.

Автор підкреслює далі високі ціни кооперативної торгівлі, їх дуже велику різноманітність, що до окремих теренів, постійне явище черг при покупці товарів, погане обслуговування споживача-покупця, щодо якості асортименту товарів та пристосовування торгівлі до обслуговування смаку покупця, перебої у постачанні товарами навіть не дефіцитними тощо.

"Корін" хвороби господарської праці кооперації, - на думку автора, - полягає у тім, що вона погано розвинула і розвиває ті можливості, що лежать внутрі діяльності її торговельних підприємств".

Як основний лік для поліпшення праці кооперації автор висовує на необхідність вступити їй на шлях суперництва окремих торговельних підприємств або навіть їх систем. "При монополності, - каже автор, - не може бути мови про конкуренцію... нарпаки виникає небезпека бюрократизації апаратів й щоб її обминути, необхідно його будувати у дусі здоро-

ного суперництва у боротьбі за покупця й якість його обслуговування, а не загальну господарську кооперацію, що розповсюджується й на постачання товаром. У відношенні останнього, як і раніше мусить усилюватися централізація товарової пропозиції.

Одній з самих пекучих проблем на Україні - житловій - присвячена стаття Вологод. щеза у органі ЦСУУСРР "Вісник статистики України" /Іу28. III/ під назвою - "Житлові умови людности по соціяльних групах".

Спочатку автор подає досить цікаві відомості /на підставі перепису 1926 р./ про соціяльний розподіл людського населення України. Загальна кількість міських мешканців, облічена в житловій частині сімейної картки, по цілій Україні становить 5.100 тис душ. По основних соціяльних групах вони розподіляються таким чином /у % /.

Робітники ...	32,8	Пенсіонери ...	1,5
Службовці	25,3	Господарі з найман.робітн.	1,3
Господарі-одиці	15,5	Особи вільн.проф.	0,8
Господарі з допоміжн. членами.....	14,6	Учні-стипендіяте	0,6
Безробітні.....	4,1	Інші.....	3,5

Розподіл жителів за видами приміщень був такий: по жилих кватирях з усіх соціяльних груп проживає - 96,7 % усієї людности, гуртожитках - 1,9 % у кухнях та по інших нежилых помешканнях - 1,4 %. Нинішні житлові умови не сприяють розвитку піднаймів тим то й проживання на чужій площі не дуже поширене. Найбільш поширеною у групі "Інші" - 10,3 % усіх членів цієї групи та у безробітних - 9,7, учнів - 8,4 %; з робітників на чужій площі проживає - 6,0 %.

Найцікавішими є цифри щільности мешкання як пересічні для цілої України, так й по окремих соціяльних групах. Пересічно на одного мешканця припадає 5,8 кв./метра житлової площі /найменша санітарна норма вносить - 9 кв./м. на душу/, на 1 кімнату 2,6 мешканців. 70 % усіх сімейних осіб живе у кватирях, де на кімнату припадає більш як дві душі й 16,4 %, де на кімнату припадає більше 5-ти душ /для одинців відповідні дані - 41,8 % та 15,1 %/.

З усіх соціяльних груп найбільше забезпечене житловим площею група вільних професій - 8,7 кв./м. на мешканця та 1,8 мешканців на 1 кімнату й найгірше, як це не диво, приймаючи на увагу соціяльний устрій

радянської України, група робітнича, відповідно 4,9 кв/м. площі і 2,9 душ на I кімнату, себто, житлова площа доходить тільки до 50 % санітарної зменшеної площі і у кожній кімнаті мешкає 3 душі.

Норма забезпечення житловою площею для інших соціальних груп хитається між цими бігунами, а саме: інші - 7,9 кв/м., службовці - 7,2, пенсіонери - 6,8, господарі з найманими робітниками - 6,5, безробітні - 6,2, учні стипендіанти - 5,7, господарі-одинокі - 5,4, господарі з допоміжними членами сім'ї - 5,2.

Навіть найвище стоячі на соціальній драбині шари населення України, як вищі та середні службовці установ мають забезпечення житловою площею або нижче санітарної норми або тільки трохи перевищують її. Припадає на I душу кв/м. житлової площі:

вищі службовці установ	11,2
середні	7,9
вищі службовці підприємств та закладів	9,2
середні	6,8

Більш як половина осіб трохи менше половини службовців середніх сімейних живуть у квартирах, де на кімнату припадає більш як дві душі /48 - 56 %/.

Найжахливіші умови мешкання мають робітники гірники не залежно від їх кваліфікації /кваліфіковані - 3,8, півкваліфіковані - 3,8, некваліфіковані - 3,7 і перебічно на кімнату припадає - 4,2 душі, себто житлова норма є "гробовою", як слушно називають низьку житлову норму росіяне.

Автор закінчує свою статтю дуже песимістичним висновком, що в умовах порядного гострого житлового голоду важко сподіватися на спільне поліпшення житлової норми для окремих робітничих верств".

* - * - * - * - *

РЕЦЕНЗІЇ.

ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ в Чехословацькій республіці. Т. II. вип. I-й. Факультет економічно-кооперативний. Факультетська редакційна комісія: декан - проф. С. Бородаєвський і проф. Л. Біч, доц. Л. Шрамченко.
Підбрани. 1929. /25 1/2 x 8/ стор. 2 + 191.

В цьому випуску ЗАПИСОК надруковано 9 статей в алфавітному порядку авторів-членів професорської колегії економічно-кооперативного факультету Укр. Господарської Академії.

Перша стаття проф. БОРОДАЄВСЬКОГО С. "Сільсько господарський кооперативний кредит в Чехословацькій республіці" дає короткий історичний нарис виникнення і розвитку с-г. кредитової кооперації в ЧСР, а далі змальовує на підставі відчуттів сучасне її положення. Автор зясовує причини її сприятливого і успішного розвитку, ролю союзів та вважає, що одним з основних завдань, які стоять на черзі перед кооперацією в ЧСР є створення центрального союзу для всієї кредитової кооперації в ЧСР.

Доц. БОЧКОВСЬКИЙ О.І. в статті "Кара на смерть до війни", що є одним з розділів монографії "Кара на смерть", над якою автор працює, дає огляд трактування цієї проблеми в теорії, в законодавстві і практиці різних держав, використовуючи численну літературу і статистичні дані. Автор приходить до висновку, що абсолютизм перемагає як в теорії так і в законодавстві та карній практиці і вважає, що знесення кари смерті є питанням ближчого часу.

Проф. ГОЛЬДЕЛЬМАН С. дає продовження "Нарисів по теорії акційного підприємства", перша частина яких уміщена в попередньому томі "Записок". В цьому томі поміщені розділи: 1) Керівнича група в акційному підприємстві. 2) Акція, як фактор мобілізації капіталу і 3) Взаєморідношення між акціонером і керівниками в акційному підприємстві. Основні висновки автора: в наслідок потреби капіталу сучасне велике підприємство мусить прибирати акційну форму організації, що поширюється рівнобіжно з концентраці-

є в господарстві, будучи одночасно засобом цієї концентрації. В акційній формі підприємства доконується процес відокремлення головних функцій: забезпечення капіталом, керівництва і праці. Акціонери опиняються в положенні кредиторів підприємства, фактично без впливу на ведення підприємства, одержують тільки відповідний відсоток на капітал у формі дивіденду. Те, що акція об'єднується, як спосіб приміщення капіталу, полягає у непервності зиску, в курсовому хитанню та зв'язаному з ним психологічному елементі гри. Та група акціонерів, що виконує функції підприємців, розпоряджаючи як своїми, так і чужими капіталами. Фактично необмежена повновасть цієї підприємчої групи у веденні сучасними коло-сальними підприємствами, відповідає силам і законодав-мірностям, яким підпорядкований господарчий процес.

Доц. ДОБРИЛОВСЬКИЙ М. в статті: "До питання про вплив господарської кон'юнктури на надходження державних податків" аналізує вплив господарської кон'юнктури на поодинокі ділянки національного доходу, як загального і єдиного фонду, з якого черпаються всі податкові прибутки держави, а далі на окремі роди податків, головним чином за даними фінансової статистики Прусії і приходять до таких висновків. Хитання інтенсивності темпу росту податкових надходжень є явищем нормальним і як функція загального ритму народогосподарчого розвитку вони не можуть бути усунені заходами державної політики. Вплив господарчої кон'юнктури на податкові надходження відбувається за посередництвом змін викликаних нею в інтенсивності темпу зростання поодиноких ділянок національного доходу. Глибина і характер цього впливу та момент започатковувачий реагування податкових надходжень на цей вплив, залежить в значній мірі від вибору об'єктів оподаткування та структури кожного даного податку. Впливам кон'юнктури найбільше підлягають надходження від модерних набудосконаленіших форм оподаткування, найменше - відсталі форми. Отже з удосконаленням податкових форм цей зв'язок з господарською кон'юнктурою буде міцнішати. Вплив кон'юнктурних змін на окремі податкові форми не проявляється одночасно, через що державна влада може відповідною комбінацією різних форм у податковій системі зняти вплив цих хитань на загальну суму податкових надходжень.

Стаття покіного проф. ЛАЩЕНКА Р. "Вінець ді-
гонії-*legimine* /, як інститу литовсько-русько-

го права" є етюдом і історією українського права, а саме історії спадкування жінок після смерті їх чоловіків. Автор, коротко зясувавши інститути посагу і віна, констатує, що інститут "сзинець /вінець/" є особним правовим порядком маєткового забезпечення таких жінок, які не мали ні посагу, ні віна. Порядок цей полягає в тому, що вдова, не мавши ні посагу, ні віна мала право уживати по смерті чоловіка частину його дібр аж поки її спадкоємці її чоловіка не виплатять певної грошової суми - " /вінець/", що виявляло собою ніби винагороду жінці за втрату нею через законний пліч дірочтва; тож жінці, що вийшла заміж вдовою не належався "вінець". Далі автор зупиняється на розмірі "вінця" і прослідковує цей інститут у писаному та звичаєвому праві на Україні та робить висновок, що в нашому спадковому праві, зокрема щодо спадкування жінок після смерті їх чоловіків, відбиваються давні традиції, закреслені ще Руською Правдою".

Проф. МИЦЮК О. у статті "Усупільнення земельної власності після війни", зробивши історичний огляд розвитку поглядів на інститут власності, присвячує свою увагу державному інтервенціонізму у хліборобстві та його активізації після війни. Автор аналізує з цього погляду земельні реформи після війни в різних європейських державах і приходять до висновку, що нова західно-європейська власність на землю виступає регульованою і в розпорядженні і в користуванні і в обумовленні доцільною експлуатацією. Зупинившись коротко над земельною реформою РСФСР автор констатує, що Захід і Схід Європи вийшли від бігунів: там від майже абсолютної вільної поземельної власності, на Сході - від повного скасування її. Там регулююча роль держави в істоту приватної власності внесла громадський елемент, на Сході - в державно-громадську власність втиснувся приватновласницький елемент. Там відступ від ідеї повної власності привів до обмеженої й умовної "квазі"-власності, на Сході відступ від "безвласності" привів до "квазі" націоналізації, що одночасно теж є "квазі" власністю. В загальному і цілком там і тут запановує нова "власність", обмежена в розпорядженні і користуванні та ще й умовна.

Доц. САДОВСЬКИЙ В. у статті: "Проблема індустріалізації в народньому господарстві УРСР" дає коротку історію виникнення індустріалізаційних планів, їх теоретичного обґрунтування, відзначає роль, яку в нму

визначено Україні, стан промисловості України перед введенням "пятилітки" в життя і аналізує дотеперішні наслідки індустріалізації України. Цитатами із соціалістичних теоретиків плану індустріалізації автор констатує, що, виходячи з інтересів СРСР, Україні в плані визначається роль в першу чергу бути доставщиком каменного вугілля і необробленого та напівобробленого металів, відсоруваючи на друге місце галузі промисловості по обробці продуктів сільського господарства, хоча для економіки України вони мають особливе значіння. Із за цього принципового відношення до напрямку розвитку української промисловості в планах зазначається негативне відношення до розвитку легкого машинобудівництва, текстильної промисловості, обробки шкіри і т.д. На Правобережжю, як розположеному близько кордонів допускається лише розвиток дрібної та кустарної промисловості.

Після аналізу стану української промисловості напередодні "пятилітки" і дотеперішньої реалізації плану індустріалізації автор констатує всю сумнівність дотеперішніх досягнень в обсягу здійснення індустріалізації і обмеженість дальшого її розвитку при використанні одних тільки внутрішніх господарчих ресурсів.

Лектор САПШЬКИЙ В. в статті "До історії економічної думки на Україні" дає біографію і характеристику діяльності українського економіста М. Зібера, зясовує його погляди і роль в історії економічної думки на Україні. Стаття кінчається списком головніших праць М. З і б е р а.

Проф. ТИМОШЕНКО В. в статті "Ціни пшениці та фактори, що на них впливають" користуючись статистичним методом кореляції досліджує фактори впливу на ціни пшениці за даними англійського ринку в Ліверпулі 1890 - 1913 р. Основні висновки автора: Світові ціни пшениці в осени і зимі знаходяться під впливом урожаю кожного року, але далеко більше залежать від урожаю в Східній та Західній Європі ніж від урожаю в Північній Америці, хоч привіз з останньої переважає. Сукупна залежність цін від трьохостанніх урожаїв дуже тісна. Короткотермінові зміни цін на пшеницю на світовому ринку не залежать від змін попиту. Урожай жита, щодо Зах. Європи порівняючи мало впливають на хитання цін пшениці, але на внутрішніх російських ринках вплив цей значно більший. Вплив врожаїв південної півкулі на зміни цін на протязі зими і весни в Ліверпулі незначний, хоч певна залежність

зокрема щодо напрямку цін існує. Впливи цього основного фактору перехрещуються з певними тенденціями цін заховувати попередній рух /інерція цін/ чи під впливом дальнішого зясування розміру врожаю північної півкулі, реагувати на відповідні зміни цін в осени під впливом перших відомостей про врожай; оскільки два останніх фактори зв'язані з психічними настроями на ринку, їх вплив виявляється менш стало. Розмір імпорту пшениці до Зах. Європи знаходиться в тісній корелятивній залежності з урожаєм пшениці в самій Зах. Європі, а також з урожаєм пшениці в Східній Європі. Що імпорт пшениці стяєр у більшій корелятивній залежності з продукцією пшениці на Сході Європи ніж у Північній Америці, почасти зясовується ріжним характером організації торгівлі збіжжам в колишній Росії і Спол. Штатах. Фактором, який впливає на розмір імпорту була не абсолютна висота цін на імпортних ринках, а різниця між цінами на імпортних та експортних ринках. Схід Європи диктував ціни пшениці на світовому ринку не через свою силу і організованість, а через свою слабість і неорганізованість.

Зупинятися над оцінкою праць цього збірника було б зайво. Передані нами дуже коротко і дуже стисло висновки, до яких дійшли автори, самі собою вказуть на серйозність і вагу опублікованих в цьому томі праць. Новий том "ЗАПИСОК У.Г.А." є новим і високо-вартісним вкладом не лише в українську, а і в світову науку. Серед цих статей бачимо опрацьовання тем, які в світовій науковій літературі тільки порушені, але не були розроблені. При всіх труднощах одержати закордоном матеріяли із ССРСР, зокрема про Україну, присвячена належна увага і сутоукраїнським проблемам, а в деяких інших узгляджується Україна.

Безсумнірно кожний, хто цікавиться соціяльними науками, зокрема український економіст не може не ознайомитися з цим випуском ЗАПИСОК і буде з увагою чекати продовження цього збірника праць одної з наших високих шкіл.

Ол. П и т е л ь.

ШЛЯХИ І ТЕМПИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОЇ
КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНОМ. Перспективний план на 1928-29
1932-33 рр. Всеукраїнський союз сільсько-господарсь-
кої кооперації "СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАРЬ". Вид. Книгос-

пілки. Тир. 5.000 пр. 1929 р. Стор. 156. ціна 90 коп

Перед нами книжка, яку склала планова комісія "Сільського Господаря" і яка має на меті "визначити шляхи розвитку с-г. кооперації, головні методи її роботи, темпи розвитку та провідні лінії" в діяльності с-г. кооперації на ближчих п'ять років її існування.

Читаєш цю книжку і не можеш позбутися враження, яке випливає з певної властивості людини до наявності уявляти собі те, чого в найбільшій мірі їй бракує на даний момент. Так, спраглий від згачи мандрівник пустелі до наявності бачить перед собою роскішну рослинистозази з струмками прозорої води, але як не підганяв би він свого верблюда, свого бажання задовольнити свою спрагу і відпочити в холодку привабливої зелені палям він не здійснить... Оаза - це мрія, що існує лише в його уяві. Це - галюцинація...

Такою галюцинацією є й "перспективний план", що намічає собою "шляхи і темпи розвитку с-г. кооперації України". Немає потреби бодай в загальних рисах подавати цифри, які мають переконати читача начеб то в тих успіхах розвитку с-г. кооперації, які неминучі при здійсненні плану.

Ми спинимось лише на тих основних логічних суперечностях, які, при найсприятливіших обставинах, неминуче приведуть до краху цілого плану, збудованому на цих суперечностях.

1) В основі плану лежить подвійне, взаємно виключає себе завдання: а) "утворення великого громадського господарства", що об'єднувало б сотні і тисячі індивідуальних господарств на базі колективної праці" і б) "водночас забезпечити, також і розвиток та піднесення індивідуальних бідняцьких та середняцьких господарств". Перших до кінця п'яти літ має бути 30 %, а других залишитися - 70 % всього числа господарств на Україні.

Логічну суперечність цих завдань зазначають і самі автори "Шляхів", але відмахуються від цього словами: "колективні господарства є засіб підтягнути індивідуальні господарства до вищої техніки, культури та організації і за одне з своїх основних завдань мають всебічно допомагати індивідуальному бідняцько-середняцькому г-ву, демонструючи перед ним наочно всі переваги колективного господарства над індивідуальним".

2. Колективізація, чи власне кооперативне використання різних удосконалень в с-г. продукції дійсно допомагає дрібним господарствам не тільки добре розвиватися, а й поборжувати великі приватновласницькі господарства. Про це говорить нам живе життя і приклади багатьох країн, але підставою такої кооперативізації має бути свідомість господарської вигідності такої кооперативізації чи колективізації, яка закріплюється господарським розрахунком самого господаря. Нічого подібного не передбачає "Перспективний план". Навпаки, він зводить роль сільського господаря до ролі виконавця чужих розпоряджень, при чім розпорядчиками є люди, що не тільки нічого не розуміють в с-г. техніці, а й підходять до своєї ролі розпорядчиків з погляду інтересів, діаметрально протилежних інтересам сільсько-господарського продуцента. Це робітники, що в умовах радянської дійсності особливо зацікавлені в забезпеченні себе у вистачаючій кількості і на вигідних умовах продуктами сільського господарства. "С-г. кооперація - пишуть автори збірника, - безпосередньо об'єднуючи селянські маси, організовуючи їхнє виробництво, зв'язок з промисловістю та робітничою класою, дійсно стає за найпридатнішу найзручнішу форму, через яку робітнича класа може впливати на селянське господарство, на його техніку, економічну й соціально перебудову" /стор. 15/... "І дійсно вже нині робітнича класа стає, а що далі більше ставатиме за справжнього колективного організатора сільського господарства, все більше безпосередньо втручаючись у с-г. виробництво, допомагаючи йому, організуючи його" /стор. 14/.

Отже чи погодиться з своєю роллю наймита і виконавця чужих розпоряджень сільсько-господарський продуцент?! Звичайно, ні! І на цьому ґрунті неминуча завзята боротьба, яка безперечно відібере на здійсненні "галюцінаційного" плану.

3) Всяка колективізація є тривалою лише при умові приступлення до колективних форм організації продукційної діяльності з свідомості її господарської вигідності, яка тягне за собою і вложення власних матеріальних ресурсів. Нічого подібного ми не бачимо в методах здійснення наміченого плану. Весь колективістичний рух по плану базується на адміністративному примусові, хоч і прибраному у делікатні форми для усунування с-г. виробництва "треба рятти всіх заходів організаційного порядку, а також використати вплив кредиту, агрообслуговування, індустріалізації

й постачання засобів виробництва" /стор. 33/. При таких умовах нічого іншого не залишається, як "сколективізуватися".....

Про реальне ж значіння такого "сколективізування" подає відомості сам "перспективний план", говорячи про накопичення неподільних засобів у колгоспах різних категорій.

	Заг. число.	З того мали неподільні капітали:	На I кол-госп. тис./к.	Власних сум:		Державних сум:	
				в тис.	%	в тис.	%
Комуни....	287	100 %	30,3	0,9	2,9	29,4	97,1
Артілі. 2.473		58,1	3,1	0,5	16,0	2,6	84,0
Т-ва для спільної обробки землі...9.282		8,6	0,3	0,1	33,3	0,2	66,7

Ці дані /стор. 29 і 34/ найкраще свідчать про те, що в своїх змаганнях за удержання за собою права господаря укр. селянство лише "приспосовується" до тих форм, які намагається створити для с-г. продукційної діяльності диктатурний пролетаріят, вибираючи для себе ті, які забезпечують йому найсприятливіші умови своєї господарської самостійності і зовсім не дбаючи про їх фінансову базу.

4) Для переведення приватного плану реконструкції сільського господарства запровадженням колективізації, індустріялізації, механізації і т. ін. потрібуться величезні кошти. З трьох джерел, якими може користуватися кооперація для забезпечення себе необхідними коштами /державна допомога, операційні зиски і мобілізація нагромаджень сільського г-ва/ основним джерелом має бути акумуляція нагромадження самого сільського господарства в процесі розвитку його окремих галузей, в процесі раціоналізації с-г. виробництва і піднесення його кращості". Іншими словами - весь тягар забезпечення грошовими засобами переведення "перспективного плану" падає на самого ж сільського господаря. Але тут маємо зачароване коло. Колективи у своїй господарській діяльності орієнтуються на допомогу держави, держава всім тягарем свого адміністративного апарату тисне на селянина, який має винести на своїх плечах не лише запровадження в життя "перспективного плану" розвитку с-г. кооперації а й перебудувати на соціалістичних засадах ділу промисловість ССРСР, - промисловість весь час озирасться

на державну скарбницю, а головний платник податків - селянин - ставиться в умови, які позбавляють його можливості поліпшувати своє матеріальне існування, бо примушений за безцінь збувати свої продукти в обмін на низької якості продукти фабрично-заводської промисловості.

При всіх цих основних "засадах", на яких побудовано "перспективний план" розвитку с-г. кооперації України, нема нічого дивного, що при читанню в ньому про те, що "має бути через п'ять літ" мимоволі залишається враження, що автори збірника, як ті мандрівники в пустелі, галюцинують.

Книжку рекомендується перечитати кожному, бо загалом кажучи, вона дає багато матеріалу, який посередньо доводить, з якою впертістю бореться селянство за своє право самостійного господаря на своїй землі. На ґрунті цієї боротьби безперечно зростає свідомість селянства, як самостійного продуцента, питома вага якого в загальній системі народного господарства такої країни, як Україна, є рішучою, яка врешті рещт не може не вилитися в свідомість того, що належне місце в народньо-господарчому процесі селянство, як продуцент реальних цінностей, здобуде лише тоді, коли само хопиться керми державного управління країною.

М. Литвицький.

* * *

З ЖИТТЯ Т-ВА УКРАЇНСЬКИХ ЕКОНОМІСТІВ. Від видання II тому "У. Ек.". число членів т-ва не змінилося. З того часу т-во відбуло I звичайні і I надзвичайні збори. На звичайних зборах І.У. 1929 р. заслухано річний звіт управи та ревізійної комісії, прийнято новий текст статуту і обрано Управу в складі: проф. С. БОРОДАЄВСЬКИЙ, асист. С. ГЛОВІНСЬКИЙ, асист. Д-р. Інж. О. ПИТЕЛЬ, доц. В. САДОВСЬКИЙ і лект. В. САПІЦЬКИЙ. Кандидатами в члени Управи обрані: асист. Д-р Інж. С. ВОЛОДИМИРІВ, і асист. інж. Г. ДЕНЕСЕНКО. Членами ревізійної комісії обрані: проф. Л. ВИЧ і доц. М. ДОВРИЛОВСЬКИЙ. Функції членів Управи розподілені так: Голова - доц. В. САДОВСЬКИЙ, заступник голови - лект В. САПІЦЬКИЙ, скарбник - інж. С. ГЛОВІНСЬКИЙ, секретар - Др. інж. Ол. ПИТЕЛЬ.

27. XII. 1929 р. відбулися надзвичайні збори т-ва на яких односторонньо ухвалено слідуючий протест проти

арештів наукових і культурних робітників на Україні:
- Нова івля терору московської окупаційної влади на Україні на цей раз скерована проти видатніших наукових і культурних працівників. Українському народові відбирається те останнє, що він посідав, хоч у дуже обмежених розмірах - можливість плекання національної науки і культури.

В обсягу економічного знання наукова праця завжди під совіцьким режимом була поставлена у дуже вузькі рамки економічних концепцій окупантів України. Теперішня політика комуністичної влади, яка знайшла свій найхарактерніший вияв у цьому новому вибуху червоного терору, жертвою якого падають поміж іншими і дослідники економіки України, ставить в цілковиту неможливість розвиток економічного знання на Україні.

Т-во Укр. Економістів в ЧСР рішуче протестує проти політики терору, яка цілком нищить і рештки свободи наукового досліджу та веде українську культуру і науку до занепаду.

Т-во Укр. Економістів глибоко переконане, що Український народ, що переборів на протязі довгої своєї історичної путі численні ворожі замаху на його невідемлемі права знайде в собі сили вийти переможцем в новій боротьбі за право на свою національну науку і культуру".

Т-во Укр. Економістів. Подєбради в ЧСР.

- До останнього часу Т-во відбуло 3 наукові засідання, на яких зачитали доклади:

1.УІ.1929 р. проф. С. ГОЛЬДЕЛЬМАН на тему: "Наукова група у суспільному устрою СССР як соціальна категорія".

16.ХІ.1929 р. Инж. С. ГЛОВІНСЬКИЙ - на тему: "Майбутнє капіталізму".

5.ІУ.1930 р. проф. С. ГОЛЬДЕЛЬМАН - на тему: "Національний склад КП/б/У."

- Другий том органу т-ва /"Укр. Екон"/ був прийнятий прихильно і весь наклад зразу ж був розкуплений.

- Фінансовий стан т-ва такий:

П Р И В У Т К И /за час з 1.У.29 по 1.ІУ.30/	
* Залишалось з минулого періоду	878,70 кч.
* Членські внески	707,00 "
* Від продажу "У.Б" т.ІІ /крім одержаної в минулий період передплати/	640,00 "

Р а з о м 2.225,70 кч.

В И Д А Т К И:

* Друк "Укр. Ек". т. II	I. 593,60
* Пересилка	104,00
* Поштові і канцелярійні видатки	51,90
* В рахунок друку "У.Е". т. III	266,00
* Ріжні видатки	50,00

Р а з о м 2.065,50

Готівка в касі 160,20

В с ь о г о 2.225,70

* * * *

* * * *

Б І Б Л І О Г Р А Ф І Я. * Г.У. ЛОМОВ. "Наші бли- жа*шіе задачи в Донбасе"

Карков, Донуголь, 1928. Стор. 42.

* Я. МЕСТЕЦКІЙ. В. СИГАЛ. Г. ГЕОРГІЕНСКИЙ. "Жилищ- ное хозяйство Украины". Хар. ДВУ. 1929. Ст. 166. I, 85р.

* Проф. К. ВОВЛИЙ. "Опыт истории свеклосахарной промышленности СССР" Т. I /До освобождения крестьян 1861 г./ Вид. Прав. Цукортресту. М. 1928. ст. 412.

* ПЛЯХИ І ТЕМПИ РОЗВИТКУ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ. Матеріали до побудовання п'ятирічного плану. Вид. Госплана УССР. ціна. 3 руб.

* Ф.Т. МАТВІЄНКО-ГАРНАГА. "Нариси з економічної географії України" ДВУ. 1929. ціна I,95 р.

* Н.П. ФИЛЮТОВИЧ. "К вопросу изучения дифференци- ции крестьянского хозяйства на Днепропетровщине". Гид. Дніп.окрстатбюро. 1929.

* Контрольные цифры народного хозяйства Кубанского Округа на 1928-29 г." Краснодар. 1928.

* Контрольные цифры народного хозяйства УССР на 1928-29 г. Харк. Госпл. УССР. 1928. стор. 79. ц. 2 р.

* ПРОМШЛАН та операційно господарчий план Умансь- кої Округи на 1926-27 р. Умань. 1927. стор. 52.

* ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ МАТЕРИАЛЫ по перспективному пла- ну хозяйства и культуры Крыма". Симферополь. Крымплан. 1928. стор. 51.

* ПУТИ народнохозяйственного развития УССР. Матери- алы к построению пятилетнего плана. Харк. Укргосплан. 1928. XXXIII + 488 стор. ц. 3 руб.

* ЕСТЕСТВЕННЫЕ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫЕ силы УССР. /Сборник очерков/ 1928. 224 + 10 стор. Госплан.УССР. ц. 2 р.

* К.О. ШТАН. "Проблема безработицы на Украине" 1929. Стор. 144. ц. I,30 р. Госплан УССР.

* ОСНОВНІ КАПІТАЛИ й капітальне будівництво й цен- зовія промисловості України" 1926-27 року. Хар. 1929. Стор. 101. ц. I,25 р.

- * П. ПОЖАРСЬКИЙ. "Соціальный склад української кооперації" Київ. 1928. Стор. 68. ц. I карб.
- * ПРАЦІ науково-дослідчої катедри при Київському кооперативному інституті ім. В.Я. Чубаря. кн. II стор. 376. Київ. 1929.
- * К.М. ГУЛИЙ. "Положеніє труда на Україні" Харк. вид. "Ворони Труда" 1929. ц. 35 коп. Стор. 92 + 4.
- * ОТХОД на зароботки селського населенія України". Харк. 1928. Стор. 60.
- * ОСНОВНІЕ ПОКАЗАТЕЛИ по труду на Україні". Харк. 1929.
- * И. ДУВИНСКАЯ. "Виджити рабочих семей на Украине" в 1925-27 гг." Харк. вид. "Укр. Рабоч". 1928. Стор. 95. ц. і р.
- * Х. ГЛАВАЦКИЙ. А.А. БРУНДУКОВСКИЙ. "Проблеми железнодорожных выходов из Донбаса" 1929. Ст. 84.
- * МАТЕРІЯЛИ до п'ятирічного перспективного плану господарства Чернігівської округи 1927-28 - ЗІ-33 рр." Чернігів. Стор. 88.
- * П'ЯТИРІЧНИЙ ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПЛАН г-ва Чернігів. округи" Черн. 1928. Стор. 88.
- * КОНТРОЛЬНІ ЦИФРИ розвитку укр. промисловости на 1928-9 р. Тези доповіді голови ВРНГ тор. К.Р. Супольщина на IV сесії ВУУКК X-го скликання. Харк. "Техкнига" 1928. Стор. 102.
- * МАТЕРІАЛИ к контр. цифрам п'ятилітнього плану розвитку сахарної промисловости". М. НТУ. ВСНХ. СССР. 1928. Стор. 176.
- * ПРОМІШЛЕННО-ФІНАНСОВИЙ ПЛАН Сахаротреста на 1928 г. М. 1928. Стр. 84. На правах рукописи.
- * ВИШНЕНЕЦКИЙ О. Рахівництво сільського спож. т-ва. Харк. 1929. стор. IX + 249.
- * МАРКІН-КОНКІН А. Як планувати діяльність спож. т-ва. 2-е вид. 1929. Стор. 122.
- * ОМЕЛЬЧЕНКО І МИШКО. Калькуляція краму та витрати в спож. т-ві. 2-е вид. 1929. ст. 87.
- * ВАСИЛЬЕВ К. "Контрактація хлібних культур с-г кооперацією України". Харк. 1929. Стор. 59.
- * МАКАРОВСЬКИЙ О. Організація і практика с-г.кр т-ва. Харк. 1929. стор. 277.
- * "УКРАЇНСЬКЕ ПТАХІВНИЦТВО" Економіка, організація й техніка. Харк. 1929. Стор. 250.
- * "КОЛХОЗНОЕ ДВИЖЕНИЕ НА УКРАИНЕ". Харк. 1929. 139
- * МАРКС К. Капітал. Переклад М. Порна. т. 3. ч. I кн. 3. Процес капіталістичної продукції, як цілість. ХУІ. 282 с. ДРУ.
- * МІТІЛІНО М.І. проф. Основи фінансової науки" з діаграмами. 1929. стор. 395.
- * ВОРЗАКОВСЬКИЙ Ол. Кооперування с-г-ва. 1929.

З М І С Т.

	Сторінки
О.І.ВОЧКОВСЬКИЙ. Філософія й наука на радянській Україні	I - 19
С.В.БОРОДАЄВСЬКИЙ. Економічні проблеми та мир.	20 - 46
Б.М.МАРТОС. Кооператив, як об'єкт вивчення.	47 - 59
В.Е.САДОВСЬКИЙ. Роль приватного сектора в народньому господарстві УРСР... ..	60 - 74
В.К.ПРИХОДЬКО. Планування й будівництво міст в зв'язку з майбутніми війнами.	75 - 80
С.І.ГОЛЬДЕЛЬМАН. Населення і комуністична партія на радянській Україні у національній та соціальному розрізі....	81 - 95
Р.ДИМІНСЬКИЙ. Коментар до торговельного відділу торговельної преси.	96 - 112
Є.О.ГЛОВІНСЬКИЙ. З приводу фінансової реформи в Німеччині.	113 - 131
С.ВОЛОДИМИРІВ. Огляд економічної преси.	132 - 146
РЕЦЕНЗІЇ:	
О.ПИТЕЛЬ. Записки Української Господарської Академії в ЧСР т.ІІ. в. I. ...	147 - 151
М.ЛИТВИЦЬКИЙ. Шляхи і темпи розвитку с-г. кооперації України.	151 - 155
З ЖИТТЯ товариства Українських економістів.	155 - 157
БІБЛІОГРАФІЯ.	157 - 158

